

IPAROSOK OLVASÓTÁRA

Szerkeszti: MÁRTONFFY MÁRTON nyug. iparoktatási
főigazgató.

Segédszerkesztő: DR. MÁRTONFFY MÁRIUSZ.

A GYERMEK

IRTA

NÓGRÁDY LÁSZLÓ dr.

KIADJA:

LAMPEL R. Kk. WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.

KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA

BUDAPEST, 1917

1. Bevezetés.

Egy soha meg nem szűnő, egy örökéletű királyság polgáraitól akarok szólni: a gyermekekről. A legszebb királyság a legbajosabb, legkedvesebb polgárokkal, a gyermekekkel és a leghatalmasabb is, mert széles e földön terül el. Határait meg nem bontja, fel nem darabolja se hegy, se folyó, se tenger, el nem választja nyelvi, származási vagy vallási különbség: a gyermekek országa az egész világ! S míg az embert ember-társától a sokféle nézet, vallási és nyelvbeli különféleség, politikai törekvés, hatalmi kérdés elkülöníti, addig a gyermekek országát nincs, ami elválassza. Az ember-országok egymás ellen robbannak, tűzzel és vassal pusztítják egymást, rettenetes háborúk zivatarával dúlják fel egymás földjét, a gyermekek ezt nem teszik. Az ő harcaik a játék téren folynak le, a játék mosolygó fegyvereivel, a szeretet s kacagó lelkek tiszta derűjével.

Nincs szebb, bajosabb és kedvesebb, mint az az ország, mely sugarát a gyermek-lelkek örök vidámságától, szerető szívük melegétől kapja. Valamennyien ismerjük e boldog ország polgárait, mert hiszen ott vannak mindenütt, kunyhókban, palotákban, kis faluk s nagy városok utcáin egyaránt. És boldog az a hely, ahol ők vannak, sivár, kietlen, örömnélküli, ahol nincsenek. Gond elszáll, fáradt lélek erőre kap, ha szemébe nézünk gyermekeinknek és két ölelő gyermekkar, gyöngé, vézna, hány kimerült férfi izmot, hány elfáradt férfi lelket tett már erőssé. Úgy érezzük, hogy nélkülök, hogy gyermek nélkül üres lenne a föld, céltalan az élet és örömtelen a világ. És ez igaz is, hiszen az élet hatalmas folyamának szakadatlanóságát ők biztosítják. Ha mink nem leszünk, ők már lesznek, hogy tovább adják nevünket, emlékünket és felvegyék a munkaszerszámot, mely kezünkből fáradtan hullott ki; hogy folytassák a munkát melyet már nekünk a természet törvényei szerint félbe kellett szakítanunk örökre.

A mi életünk múlandóságára riacáfol a gyermek, mert általa, az ő lételeben tovább élünk, a hallhatatlanság vigasztaló szózatai szállnak hozzánk csengő kacagásukból. E kacagás, e sugárzó gyermekszem eloszlatja az elmúlás zordságát, mert életünk folytatását látjuk a gyermekben.

Ha csalódtunk az életben, ha munkánkat nem végezhetük be úgy, mint szerettük volna, ha reményünk nem teljesedett, vigaszt merítünk a gyermekből: majd ők boldogabbak lesznek, majd ők bevégzik a munkát jobban s tökéletesebben, mint mi, majd a remény általuk s bennük teljessé válik, így gondolkozunk s megvigasztalódunk. Vagy ha verejtéket törölve fáradunk, éjt-napot egymásmellé téve dolgozunk s olykor meglep az élet folytonos munkájában a csüggedés, csak a gyermekre kell gondolnunk. Ő érte, igen ő érte szívesen, örömmel fáradunk s ha kell nélkülözünk tovább.

Nincs a szülő öröméhez fogható és nincs olyan, amit gyermekeiért ne tenne meg. A gyermek irányítja a szülők lelkét, az élet mozgató erőit gyöngye gyermeklelkek adják, mert hiszen a szülőkből alakul ki a társadalom, a nemzet, az ország. Nagy hatalom a gyermek! E nagy hatalom nemcsak szeretetünkre, hanem érdeklődő megismerésünkre is méltó. Méltó arra, hogy necsak szeressük a gyermekeket, de igyekezzünk meg is ismerni. És ne higyjük, hogy mert mindig látjuk, mert mindig velők vagyunk, mert szeretjük, egyszerűsint ismerjük is őket.

Nemcsak méltó a gyermek arra, hogy megismerjük, de nekünk szent kötelességünk is ezen ismeretet megszerezni. Könyvem célja éppen az, hogy a gyermek megismeréséhez közelebb vigyem azokat, kik fáradságot vesznek soraim át-olvasására. Mindent nem mondhatok el, hiszen még a terjedelmes könyvkötetek se tárhatnak fel mindent a gyermekről, a sokból csak kevés lesz itt, de mégis valami. Valami azokról, kik az élet legértékesebb kincsei számunkra: a gyermekről.

2. A családalapítás.

Legszebb s legmagasztosabb hivatása az embernek, hogy családot alapítson. De nemcsak legszebb s legmagasztosabb hivatása ez, hanem kötelesség is. Hivatás és kötelesség, e kettő összekapcsolódik a családalapításban, mely bölcsője a gyer-

meknek, az élet legföltettebb kincsének, a család örömének s apjának. A családalapítás ép a gyermek, az élet továbbadásának szempontjából oly szent jog volt, hogy ehhez nyúlni senki se mert, se az egyház, se az állam. Az állam a házasságnak csak vagyoni jogi részét rendezte eddig, ezentúl az egyéni szabadsági az egyéni akarat érvényesülése elé semmiféle akadályt nem gördített. A családalapítás joga megmaradt mindenkinek. A legősibb, legrégebbi jog ez s egyszersmint a legemberibb is, csak az a kérdés, hogy az emberi társadalom mai fejlődési körülményei között, ép az élet, a gyermek szempontjából ezt a régi jogot, mely egyszersmint hivatás és kötelesség is, meg lehet-e hagyni mindenkinek.

A szívével gondolkozó, aki a családalapítást rózsaszín szemüvegen nézi, azt fogja mondani: mért ne! Az orvosok és az élet kérdését tanulmányozók ellenben azt mondják: nem. Nincs mindenkinek joga az apasághoz és anyasághoz, a családalapításhoz.

Thomas Mann helyesen mondja, hogy a szülők a legsúlyosabb, mert helyrehozhatatlan, vétket akkor követik el, amikor életre szólítják a gyermeket, mielőtt meggyőződtek volna arról, hogy volt-e rá joguk. És kérdi: «Hát megvan-e vajjon erre a joguk mindazoknak, akik *rossz életmódjukkal* tönkretették az egészségüket, s ezért csak csenevész ivadékaik lehetnek, akik arra vannak kárhozhatóak, hogy megbűnhődjenek hibáért, amelyekben nem bűnösök.

És a felelet az, hogy nincs joguk.

Möbius, a híres lipcsei ideg orvos, heves szemrehányást tesz az államnak s egyházaknak, amiért nem törődnek azzal, hogy egészségesek-e azok, kik házasságra akarnak lépni s így az ember szaporodását egészen a véletlenre bízzák.

És így idézhetnék még egy egész csomó híres embert, kik valamennyien azt tartják, hogy a családalapítás ügye nemcsak a szerelemre tartozik, nemcsak a szív ügye, hanem az egészségé is. De minek idézzem tovább a kiváló emberek véleményét, hiszen már tudományos társaságok alakultak annak az eszmének hirdetésére, hogy az emberi faj nemesítése, egészségesebbé tétele érdekében nagyon szükséges lenne az, ha a házasulandókat orvosi vizsgálatnak vetnék alá s csak akkor engednék meg a házasságkötést, ha úgy a leendő apa, mint anya egészségi állapota kedvező.

Ennek a nézetnek jogos és helyes voltát mindenki beláthatja, ha tudja azt, hogy a szülők egészségétől függ a tőlük származó gyermekek egészsége is. Egészséges szülőktől egészséges, beteg szülőktől beteg gyermekek származnak!

Ha ez nem volna igaz, akkor nem születnék annyi elfajult, beteg gyermek erre a világra. «De mert mindenki, még a nagybeteg, a gümőkóros, elmebajos is tovább plántálja a maga fajtáját, ismét csak betegek, gyöngék születnek, akik aztán még betegebbeket, még gyöngébbeket nemzenek. Ez az elkorcsosodás útja és ezt a folyamatot nevezik áldásos kereszteződésnek». Mondja egy derék magyar orvos.

És ez így van! A szülők betegsége, betegsége hajlamossága közönséges nyelven szólva kiüt a gyermekben. Szüleitől a gyermek örökséget kap, mely lehet áldás vagy átok egész életére. Az idegbajok, nemi bajok, gumókor, vérbaj, rákbetegség, stb. a szülők örökségeként száll a gyermekre, kik aztán szintén valamikor családot alapítva továbbadják ezt a betegséget.

Hányszor látjuk szomorú példákkal igazolva azt, hogy a szülők betegsége tönkreteszi a családot. Válási pörökben a házasságot fölbontó okokként szerepelnek nem egyszer a betegségek, különösen a ragályos betegségek, melyek a másik házastárs egészségét, sőt életét is veszélyeztetik. Ha már most volna olyan törvény, mely a családalapítást egészségi szempontból is szabályozná, akkor ez nemcsak a család boldogságának legigazibb alapját óvá meg, hanem nagyjelentőségű lenne a gyermek, a jövő nemzedék fejlődésére is.

A családalapítás, a nősülés kérdése nemcsak anyagi s érzelmi szempontból mérlegelendő, hanem egészségi oldaláról is. A férfinak ép úgy, mint a nőnek jól meg kell fontolni, hogy egészséges-e leendő élettársa. Ha e fölött gondolkoznak, s nem lépnének vakon ezen egész életükre kiható fontosságú útra, akkor kevesebb lenne a boldogtalan házasság, kevesebb lenne a gyenge, az egészségtelen gyermek s erősebb lenne az embergeneráció is.

A családalapítás kérdése így válik a gyermek s ezzel való sággal a faj egészségének legfontosabb kérdésévé.

A családalapítónak azzal is kell törődnie, hogy milyen korban szándékozik a családi fészket megrakni. A tapasztalat azt mutatja, hogy a kora ifjúságnál ép úgy, mint az előrehaladt kornál a házasság ártalmas. Persze már itt nehéz meg-

határozni, hogy milyen fiatalon, illetve milyen öregén lehet már, illetve lehet még nősülni. Minden attól függ, hogy milyen erős a szervezet. Rendes körülmények között mégis azt lehet mondani, hogy a férfi 25—28 éves, a nő 20 éves korban éri el a házasság határát s végzik mindketten a 40—45 évvel. Ezen korhatárokon innen vagy túl a családalapítás csak ritka esetekben válik a gyermek javára.

Fontos még az is, hogy milyen korkülönbség van a házasulandók között. Ajánlatos, hogy a férfi legyen az idősebb, s hogy a korkülönbség ne legyen nagyobb 15—20 évnél.

És még egyet nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a családalapítók ne legyenek vérrokonok, mert ki van mutatva, hogy a vérrokonok házasságából származó gyermekek közt igen sok a korlátolt eszű, a siketnéma s más testi és lelki fogyatkozásban szenvedő gyermek.

Már eddigi soraimból is kitűnik az, hogy a családalapítás kötelessége és joga bár az embernek, mégis nagyon meg kell gondolni s fel kell vetni ezt a kérdést *szabad-e?* Oly fontos dolog ez, hogy nem árt, ha vele bővebben foglalkozunk s megszólaltatjuk az orvos szakértőt.

3. Szabad-e nősülnöm?

Ezen kérdésre legelsősorban az orvos felelhet meg*, ki beható vizsgálat alapján az összes itt szóba jöhető, (nemcsak egészségi állapotra vonatkozó) körülmények mérlegelése után, mint orvos s tapasztalt ember, alkothat magának képet a célba vett házasságról.

Főlöszleges megjegyezni, hogy rövid ideig tartó, könnyen gyógyuló, vagy minden utókövetkezmény nélkül, bár nehezen is gyógyuló betegségről itt szó sem eshetik, csak idült, az életveszélyeztető bajok, kóros hajlam, az egészséget állandóan veszélyeztető terheltég szolgálhat alapul a házasulandók tépelődésére s joggal, mert ezek bármelyike nősülségátló.

Azonban van ez alól is kivétel, csakhogynak megállapítása tisztán az orvos dolga. Hogy e kényes kérdésben mily

*L. Dr. Kende M. cikkét erről a kérdésről, Egészség-Naptár 1906. évfolyam.

fontos az orvos neve és hogy az egyéneknek mennyire alá kell magát ennek rendelni, néhány példából ki fog tűnni.

Egy jó viszonyok közt élő, vagyonos, különben eléggé jól fejlett s táplált, tüdőcsúcsburutban szenvedő, harminc év körüli egyén a házasságot megkötheti. Ellenben egy ugyanilyen bajban szenvedő, de nagyon szegény viszonyok közt élő ember nem.

Egy fiatal, rendezett viszonyok közt élő neurastheniásnak (idegbajos), ha baja nem nagyfokú, föltétlenül ajánlható a nősülés.

Általános társadalmi veszély a bujakór elharapódzása. Ez négy irányban is fenyeget: 1. fenyegeti az egyént a közvetlen kóros elváltozásokkal, 2. a családot a fertőzéssel, 3. a leszámazottakat a kór átöröklésével és 4. a fajt az elfajulás létrehozásával.

Nincs szervezet, mely a bujakóros méreggel szemben sértetlen volna, egyre jobban terjed a benne szenvedő egyének házassága folytán s egyre több áldozatot szed.

Ártalmasság tekintetében méltán sorakozik melléje az alkohol. Az alkoholista gyermekei elfajultak s a tapasztalat szerint a harmadik nemzedék után kihal.* Az alkoholos anya leánygyermeké már elveszti szoptatóképességét. Egész nemzedékeket öl meg, egész ország népességét megcsökkenti, amint ezt Franciaországban látjuk.

A házasság ezen nagy ellenségei mellett áll a legveszedelmesebb, a tüdővész. Míg a nemi bajok gyógyulhatnak, míg az iszákosság erős akarattal leküzdhető, addig a tuberkulózis csak ritkán gyógyítható. Nálunk Magyarországon évenként több, mint hetvenezer ember hal meg ebben a betegségben.

Hogy a tuberkulózis a házasság útján ne terjedjen, arra csak egy mód lehetséges, ha az anyakönyvvezetők mellé tapasztalt orvosokat neveznek ki, vagy ha egyenest orvosokat tesznek meg anyakönyvvezetőknek, kik díjtalanul vizsgálják meg a házasulandókat. S akiknél az orvos egyszer kimondaná, hogy tuberkulótikusak, azokat föltétlenül el kellene tiltani a házasságtól.

Szabad-e nősülni? Vagy talán így kérdezzük: kinek szabad nősülni? Ugyebár a felelet csak ez lehet: az nősüljön,

* L. Nógrády László dr. Az alkohol. Iparosok Olvt. 1914. 3—4. sz.

aki teljesen egészséges, mert aki beteg, az csak beteg gyermekeket adhat a társadalomnak. A betegség bölcsője a nyomorúságnak, a szenvedésnek, a bánatnak. Ez pedig megöli minden örömet, mindannak, amit a házastársak épen akarnak: a boldog s egészséges gyermeknek.

4. Az otthon.

Négy fal, mégha palotának, mégha hercegi, királyi palotának hívják is, mégha selyemmel, bársonnyal, ezreket érő szőnyegekkel van is kibéelve, márványkandalókkal is megpakolva, sem kedvessé, sem meleggő nem teszi a családi otthont. Eső, szél, zivatar ellen véd, szolgálja a test kényelmét, mutathatja azt is, hogy milyen gazdag a lakója, mily hatalmas, de ez mind nem tartozik az otthonhoz. Ezt megtalálhatni fényes vendéglőkben, szállodákban, megtalálhatja pénzért akárki. Az otthont, a családi otthont meleggő, kedvessé, semmi pénzért meg nem vásárolhatóan derűssé és ragyogóvá a családi tűzhely melege teheti csak. Éhez nem kell gazdagság, sem palota, sem drága arany bútor, márványkandalló, éhez a házastársak egymást megértő, becsülő szeretete kell csak. Ahol ez megvan, ott fényesebb a családi otthon, mint a legdrágább palotában, mert ott boldogság van. A boldogság fenéségessé magasztosítja a kis sárkunyhót is és a gyermek szempontjából értékesebb ez a büszke, kincses palotánál, mert hiszen a gyermek bölcsője, nevelője, lelkének fejlesztője, éltető napja az otthon lesz.

Nem a gazdag gyermek boldog, hanem az, aki melegcsaládi tűzhelyű, boldogságtól ragyogó otthonban nőtt fel. És boldogtalan az, akinek ebből nem jutott rész; az ilyent bármilyen kényelem pólyáz is, bármennyi pompa veszi is körül, már korán megcsípi az élet dere; lelkéből hiányzani fog valami egész életén keresztül: a boldog gyermekkor egész életen át melegítő derűje, emléke.

A családi otthont a szeretet melegének boldogságával kell átsugározni, ha ilyen, akkor lesz csak igazán jó nevelő fészke a gyermeknek. Szülők, úgy rakjátok, építsetek meg a családi otthont, hogy mindig meleg legyen, hogy ez a melegség belőle soha ki ne fogyjon, hogy a gyermek zordságot

sohase eressen benne! Gondoljátok meg, hogy a családi tűzhelyeket nem magatoknak, hanem gyermeiteknek raktátok meg, gondoljátok meg, hogy nagy kötelességet vállaltok magatokra.

Kötelességet. Ezt jó lesz megjegyezni. Nézzétek az oktalan állatokat, a madarakat, mennyi odaadással, szeretettel és munkával teljesítik szülői feladatukat, hivatásukat. Minden gondjuk a fészek, hogy jó meleg, puha legyen s aztán, hogy a kikelt kicsi fiókák semmibe se szenvedjenek szükségét. Az ember fiainak nemcsak az a kötelességük, hogy etessék gyermekeiket, hanem egyéb is, ami a lélekre vonatkozik, mert a gyermek lelkét táplálni kell.

A gyermek már van, él, mielőtt a családi otthon élve látná, mielőtt ennek levegőjét szívná. Az apának s anyának kötelessége már az előtt kezdődik, mielőtt az otthonba beléptek volna s még inkább fokozódik az, mikor az otthont valóban megalapították.

A leendő apa s anya *józan életmóddal* készül legméltóbban a családalapításra. Az élvezetek poharának üritgetői hivatásuk ellen cselekszenek. Vétkeikért ártatlan gyermekeik fognak bűnhődni, de bűnhődnek ők is, mert ép azt látják a pusztulás örvényében, akit egészségesnek és erősnek akartak: gyermeküket.

A boldog családi otthonnak egyik legnagyobb ellensége az *alkohol*.

Az otthon másik ellensége a *hiúság*. Hallgasátok csak, mit ír egy derék tudós: «A hosszú és elég gyakran fájdalmas hónapok alatt, amelyek a fogantatástól a szülésig eltelnek, főként az anya az, akitől a gyermek élete függ; reá hárulnak tehát a legsúlyosabb kötelességek. Ezek a kötelességek kétfélék: le kell mondania a leghatározottabban mind arról, ami ártalmas lehet testi és erkölcsi egészségére; ellenben törekedni kell mindarra, ami alkalmas fenntartásukra és megjavításukra. Mert semmi sem mehet végbe benne, szervezetében vagy gondolkozásában, aminek ne volna meg az ellenhatása gyermekének testére és lelkére. Sőt az is megtörténhetik, hogy a gyermeknek kegyetlenül meg kell szenvednie

egész életén át olyan cselekedeteket, amelyek csak múltó befolyással voltak az anyára.»

De hányan mondanak le az élvezetekről, a multságokról, a bálokról, a táncról és más gyermekükre káros élvezetekről s izgalmakról? Sokan szégyenlik az anyaságot s hogy eltitkolják agyonfűzik magukat. Még kiakarják magukat mulatni, mielőtt a gyermek megakadályozná őket abban, végig akarják élvezni a »lányos» multságok egész sorát, még mielőtt a megszületett gyermek elárulná, hogy már nem leányok. De hát akkor mért mentek férjhez, miért kívántak az anyák útjára lépni?

E mohó élvezők, e hiúk megölik gyermekeik egészségét, megrontják egész életét. Az anya az ő gyermekét szíve alatt hordva, hasonló a fához, melynek ágain már ott a gyümölcs. Milyen lesz a beteg fának gyümölcse? Már pedig az élvezeteket hajszoló anya ép olyan, mint a korhadó fa: satnya, tökéletlen gyümölcsöt, beteg, életre képtelen gyermeket hoz a világra.

Az, aki otthont alapít állandó és súlyos kötelességeket vállal magára. E kötelességek sokfélék. Amint fenti sorainkban jeleztük már megkezdődnek a gyermek születése előtt s folytatódnak még fokozottabb mértékben tovább a gyermek növekedésével. Mindezekről még szó lesz e könyvecske folyamán. Már eddig is kiviláglik az, hogy az otthon boldoggá tételére készülni kell a szülőknek. Komoly dolog az otthon-alapítás és csak az kezdjen hozzá, aki átértve cselekedetének fontosságát, nagyszerűségét, magát alkalmasnak véli úgy testi, mint lelki egészsége folytán arra, hogy az otthont megalapítsa és érzi, hogy az otthon által reárótt kötelességeket képes is lesz teljesíteni.

Az otthon alapja az erkölcs, ezt az alapot megszokni pedig csak erkölcsös egyének képesek!

5. Az első.

Lépünk be egy olyan otthonba, mely fölött kelepelgetve szálldos a gólya. Lépünk be egy boldog otthonba, hol örömmel várják a gólyát. Valaki fog jönni, jön az első nagy vendég, ki a csendes otthont fel fogja verni zajával. De már is felforgatta! A vendéget illő készüléttel várják. Sokan díszes bölcst, még többen díszes kocsit tesznek a szobába. Azok pedig, akik okosan és helyesen akarnak cselekedni egy kis vaságyacskát vesznek, mert ez a legjobb, legalkalmasabb a kis jövevénynek.

A mama nagy gondja az is, hogy milyen ruhát szerezzen be az «elsőnek». Persze a legszebbet akarja. Akárhány fiatal mama úgy gondolkozik az «elsőről», mint leánykorában a bábujáról. Csipkés, díszes, szalagos minden, amit készít, vagy vesz. Pedig a csecsemő nem sokat törődik ezzel az igazán nagyon szép, nagyon édes ruházattal, neki az jó, az tetszik, ami legjobban megfelel testi kényelmének. Ne feledje el egy mama se, hogy a ruha a csecsemőnek épen arra szolgál, mire a felnőtt embernél, hogy a testet a hőveszteségtől megóvja. Olyannak kell tehát lenni a ruhának, hogy ezen célnak megfeleljen, a többi mellékes.

Illő dolog, hogy a leendő mama kellőképp tájékozva legyen anyai tennivalói felől. Erről tájékoztatni fogják őt nemcsak azok, akik már tapasztalatot nyertek ezen a téren, hanem a jó könyvek is. Persze nincs olyan jó könyv, amely a szakember, az orvos tanácsát pótolni tudná, de mégis jobb a jó könyv, mint a szóbeszéd. Minden anyának merem ajánlani, hogy *szerezze* meg s olvassa el dr. Grósz Gyula Gyermekegészségtan* című könyvét, melyben a tapasztalt gyermekorvos mindenre kiterjedő figyelemmel, a legaprólékosabb körülményt se feledve ki, bőséges és biztos tanácsot ad az anyának. Olvasson tehát az anya s *szerezze* meg azon ismereteket, melyeket sajnos az iskolákban nem tanítanak, pedig de mennyire is fontos tárgy lehetne pedig az, hogy mit kell tudni egy anyának, hogy jó, — ne így mondjuk, hogy *okos* anya lehessen.

Amennyire fölösleges a fényűző öltöztetés, ép oly fölös-

* A Gyermektanulmányi Könyvtár 3. kötete.

leges, sőt káros az, ha a csecsemővel becézgetve bánik szülő. A sok dajkálás, ide-oda hurcolás, csak arra jó, hogy a gyermek követelődzövé váljék s a szülőt valósággal rabszolgájává tegye. Ha a gyermek sír: éhes vagy piszkos, vagy gyöngö testét törí a fekvőhely. Tehát enni kell neki adni, vagy tisztába kell tenni, vagy fekvőhelyét megigazítani. Arra semmi szükség nincs, hogy hordozzuk, dajkálgassuk. Se magunknak jót nem teszünk, mert a gyermek aztán mindig megkívánja, ha hozzászoktatjuk, de a gyermeknek sem, mert neki a fő jó a pihenés, az alvás. Persze amikor csak lehet ki kell tenni a jó szabad levegőre. Hagyja tehát békében a gyermeket a szülő. Azt meg nagyon is károsnak kell mondanunk, hogy a gyermeket csiklandással vagy más egyéb fogdosással izgatják.

Sok szülő azt hiszi, hogy a gyermek bábu. A gyermek se nem bálvány, se nem bábu, se nem arra való, hogy a szülő alattvalója legyen, se nem játékszer. Bánjunk vele okos szeretettel, gyöngédséggel, ne durván, kiabálva, szitkozódva, indulatosan, de ne is úgy, mintha rabszolgái lennének. Ne higgye a szülő azt, hogy a gyermek csecsemő még nem tud semmit arról, hogyan bánnak vele. Igaz, hogy nála nem az öntudat dolgozik még, nem az ész, de annál inkább az ösztön, mely megszokja a csecsemőt ért benyomásokat s majd átadja e megszokásokat az értelemnek, mely a gyermekben napról-napra fejlődik.

Helyes tapasztalaton alapuló igazságnak kell tartaniok a szülőknél ezen mondásomat: a leendő ember egyéniségének formálódása és fejlődése már a bölcsőben kezdődik. Vagy más szóval, a nevelést a gyermeknél már csecsemő korában kell kezdeni. Egészséges, derék, kemény ember az ideálja minden szülőnek, ilyennek szeretné látni majdan emberré fejlődött gyermekét, tehát kezdjék úgy a nevelést, hogy ilyené váljon.

A táplálkozás rendkívül fontos a csecsemőre. Ki táplálhatná más, mint az anya. Az anyatejet nem pótolhatja semmi teljesen. Vannak komoly akadályok, melyek megfosztják az anyát attól az örömtől, hogy maga szoptathassa gyermekét s ezt meg fogja mondani az orvos, de hogy hiúságból ne szoptasson az anya, ez már nagy bűn. Sokan azt hiszik, hogy a dajka éppen olyan jó szoptatónak, mint az anya. Milyen tévedés ez!

És ha már nincs mód arra, hogy az anya maga táplál-

hassa gyermekét, akkor csak orvosi vizsgálat alapján szabad megfogadni a dajkát. Általában mindig kérje ki a szülő minél gyakrabban az orvos tanácsát. Kuruzslók szava után ne induljon, mert ez nagyon megbosszulja magát. Ne aggodalom, hanem körültekintő gondosság vegye körül a kis jövevényt. Ez lesz az az arany közép út, melyen derék, egészséges férfivá fog felsarjadni!

6. A babona, tévhit és a csecsemő.

Régi idők maradványa a babona, kuruzslás, jövendőmondás. Sokszor csodálkozik az ember, hogy még olyanok is, akik felvilágosodott embereknek tartják magukat, szívesen hisznek egy-egy babonában. A falukban, városokban még mindig vannak «tudós» asszonyok, emberek, akikhez szívesen fordulnak jó tanácsért, egy kis jövendő mondásért a kíváncsi és megszorult egyének. A hajdani boszorkányok maradványai ezek s bár a boszorkányokban már nem hisz senki, az ő tudományukban még mindig akadnak hívők. Jó pénzért kapnak is egy kis tanácsot, meg mi egyebet. Persze, hogy ez nem ér semmit.

Hány fiatal anya megy az ilyenekhez, hogy egyet-mást megtudjon gyermekéről, ha beteg, vagy valami más változása van, ahelyett hogy orvoshoz fordulna.

Régi idők maradványának kell tartanunk az afelé babonát is, mint a szemverés.

— Mi baja a gyerekének, de sápadt? Kérdik az anyától.

— Hát biz én nem tudom. Olyan egészséges volt, mint a makk, most meg egy idő óta csak fogy, csak bágyadozik.

— Biztosan szemverés.

És akkor hirtelen eszébe jut az anyának, hogy valahol egy valaki nagyon megnézte a gyereket, tehát attól jöhetett a szemverés. És belenyugszik ebbe. Ha orvoshoz menne, mindjárt kiszülne, hogy a gyereknek rossz a gyomra, meg van hűlve, vagy más baja van. De hát nem megy.

Ilyen babona az is, hogy a csecsemőt nem szabad tükörbe nézetni, meg hogy a körmeit nem szabad ollóval levágni, no meg hogy átlépni se szabad, mert akkor nem nő nagyra.

Ilyen babona az is, hogy a csecsemőt nem szabad na-

ponta fürdetni, holott a tisztaság második egészsége a gyermeknél is. Hát mért nem szabad akkor fürdetni?

Helytelen felfogás az is, hogy a csecsemő csak akkor egészséges, ha a baltérde a jobbkönyökéhez, a jobbterde a balkönyökéhez ér. Mikor az anya erről meg akar győződni s erőlteti az összeérést, nem egyszer okoz csonttörést. Sokan azt is hiszik, hogy a csecsemőt nem szabad gyakran szabad levegőre vinni. Dehogyan. Jól felöltözve még 3—4 fokok téli hidegre is ki lehet vinni a nélkül, hogy baja esnék. Sőt egészségesebb lesz.

Még manapság is erősen tartja magát az a felfogás, hogy a gyermek, mikor a foga jön, beteg. Dehogyan beteg! A fogjövés betegséget nem okoz. Annyi igaz csak, hogy ilyenkor érzékenyebb minden betegség iránt a gyermek. Ebből pedig az következik, hogy jobban kell vigyázni a gyomrára, étkezésére s arra, hogy meg ne hűljék. Sok gyerek esett már ájdozatul annak, hogy azért beteg, mert a foga jön. A szülő ugyanis ezen felfogás miatt nem fordult orvoshoz, a kis gyermek pedig elpusztult.

Mondjam-e még tovább? Az anyák több babonát s téves hitet tudnak, mint én. Vessék valamennyit félre, ne higgyenek neki. Ne higgyenek a tudálékos jó asszonyoknak se, ne higgyenek a kártyavető cigányasszonynak se, ne higgyenek senkinek, csak az orvosnak.

A tudomány nem hókusz-pókuszszerekkel, nem ráolvasással s csodával gyógyít, hanem az Isten által teremtett s a tudomány által felfedezett gyógyszerekkel.

Az okos szülő tanácsadója nem ez — az, hanem az orvos. Csakis az orvos!

7. Az egyke-gyerekek.

Az első gyermek után jön a boldog s tiszta családban a második. Már kevesebb izgalommal várják a szülők, de nem kevesebb szeretettel. Hanem vannak olyan családok is, amelyben az első után több gyermek nem kell. Rettenetes és pusztító szokás ez. Az olyan családot, melyben csak egy gyermek születését kívánják, egykés családnak nevezhetjük s az egy gyermeket egyke-gyermeknek. Persze nem szólok olyan családokról, amelyben szeretnék, ha még több gyermek is lenne,

de természetes okból nem lesz. Az olyan család csak a egyke-családok, melyben a gyermek születést mesterséges úton akadályozzák meg.

Ez a csúnya szokás el van általában terjedve minden rangú és rendű társadalmi osztályban. Egy évvel azelőtt ezen szokásról széleskörű adatgyűjtést folytattam a Magyar Gyermek-

tanulmányi Társaság útján. Tapasztalataimat nyilvános felolvasásban is előadtam s nyomtatásban * is megjelent.

Mondhatom, elszomorítóbb és fájóbb írásokat alig olvas haltam, mint ezeket az adatokat s a velük beérkezett megjegyzéseket. Ezek az egyke-rendszert egészen más világításba állítják, mint ahogy eddig általában hitték s kimutatható az, hogy ez a rendszer sokféle szállal kapcsolódik egybe különböző társadalmi rétegek életével. Emiatt az egyke-rendszer hatását megérzi az egész nemzet. Valóban az egyke-rendszer mély és sötét lelki sebeket rejt, s hogy ez ragadós betegség, mely a ragály erejével terjedj

Az egykének eredendő oka mindenesetre a *gazdasági* felfogásban gyökerezik.

Adataimból így sorolhatom fel a gazdasági okokat: földszeretet, vagyon utáni hajsza, gazdagok akarnak maradni.

A gazdasági okhoz közel áll a *kényelemszeretet*. A vagyon sokféle módot ad, sokféle szórakozási engedhet meg magának a vagyonos szülő. A gyermek az önszeretet megtagadásai kívánja. Az, ami az anyaságban nyer kifejezést, a legfönségesebb önzetlenség.

A modern városok s a modern élet rettentő betegsége a ruha, a hiúság, az egymással versengés, szóval a *női hiúság* a másik ok.

«Az anyák irtóznak egynél több gyermekei szülni!» mondja egyik adatgyűjtőm (Bars m.). Milyen elszomorító ez!

Egyik adatgyűjtőm ezt írja: «Itt sok a magzatelhajtás. Az asszonyok már sokan tudják a módjai, hogy miként kell a magzattól megszabadulni.** Bizony ezt a bábáktól tanulták.

Az egyke egy másik oka az óvoszerek nagyfokú alkalm-

* Az egyke-gyermek. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság füzetes vállalata. VIII. füzet. 1913.

** Az erkölcsileg züllött Rómában is ismerték már. Lásd Ferrero Róma nagysága és hanyatlása. V. köt. 73. lap.

zása, mikét a különlegességi »áru-telepek« reklámjai terjesztenek.

A *divat* is ott szerepel az egyke okai között. Ezt úgy kell érteni, hogy az egygyermek egy helyen szokásba jön, s aztán egész egyszerűen utánzással terjed tovább. Ahol aztán befészkei magát, a divat erejével hat. Persze, hogy a divat kényszere ellen senki sem mer véteni. A divat szokássá lesz s éppen ebben rejlik a veszedelem.

Egy másik ok, a *korai nőszülés*.

Az egyke következménye a munkáskéz hiánya.

Az egyke másik hatása hogy az egykés családban hiányzik az ösztönző erő, a szerzési vágy, mely a szorgos munkára s takarékosagra hajtáná. Az egyke család jellemző vonása a kényelemszeretet, a fényűzési vágy, a költekezési hajlam.

Ez a munkátlanság s fényűzés valóságos nemzeti veszedelem, attól lehet félni, hogy a nép vagyoniilag, az egyke miatt tönkre megy.

A beteges gyermek képe rajzolódik meg azon adatokból is, melyeket az egyke-gyermekről kaptam. Az egyke-gyermek a majomszeretet miatt henyén nevelődik, *satnya*, mert rendszerint az elsőket teszik el s így sok háznál megtörténik, hogy mikor már akarnák, hogy legyen gyermek, az asszonyt úgy elrontották, hogy vagy nem lesz gyermek, vagy ha lesz, az már gyöngeséggel, betegséggel terheltten születik.

Az egyke romboló, pusztító szelleme elsatnyít mindent, megrontja a magyar család ősi tisztaságát és fehér erényét.

8. A gyermek testi egészsége.

Egészséges testben egészséges lélek. Régi jó mondás, mely igaz marad mindig. Hogy a lélek egészséges lehessen, egészségessé kell tenni a testet. Az egészséget Isten adja. Igaz, de szülőknek is igyekezni kell, hogy azt, amit gyermekük születésével kapott, az egészséges testet, helytelen bánásmóddal és szoktatással el ne rontsák.

Nézzünk szét a gyermek egészsége széles területén s foglaljuk össze röviden azon szabályokat, melyek ellen a legtöbb vétséget tapasztalhatni.

1. *A szabad levegő.* Ne féltse a szülő gyermekét a szabad levegőtől. Juttasson belőle minél többet.

2. *A napsugár.* Érthetetlen okból sok szülő félti gyermekét a napsugártól. Azt hiszi, árt az arcának. Dehogyan árt! A napsugár a bőrt egészségessé teszi. Ahol napsugár van, ott tiszta a levegő, mert a napsugár megöli a betegség bacillussokat.

3. *A ruházat.* A ruha nem hivalkodásra való, a ruha a test védelmére s ápolására kell. Járossa a szülő a gyermeket egyszerű, tiszta s az időjárásnak megfelelő ruhában. Divat ne befolyásolja, a maga gazdagsága, ízlése reklám bábujának ne tekintse a gyermeket.

Legyen a ruha bő, hogy könnyen mozoghasson a gyermek.

4. *A víz.* A víz az a bőrnek, ami a levegő a tüdőnek. A víz tartja tisztán a bőr likacsait s csak a tiszta bőr végezheti a test lélekzés fontos munkáját. Mert a bőr is lélekzik s ez ép oly fontos az egészségre, mint a tüdő lélekzése az életre. Szoktassa a szülő a tisztaságra gyermekét. Télen, nyáron hideg vízben mosakodjék; amely gyermek meleg vízben mosdik, könnyen meghűl. Napjában többször mossa kezét a gyermek, de étkezés előtt mindig. Ép így kell ápolni a száját is s a fogakat.

5. *Étkezés.* A túl bő táplálék ép úgy ártalmas, mint a kevés. Az okos szülő nem tömi étellel a gyermekét. Arra törekednek, hogy a gyermek hozzá szokják annyit enni, amennyi elég. Jó tápláló eledelt adjon a szülő gyermekének s ne nyalánkságokat.

6. *Az alkohol.* Italt nem szabad adni még a legkisebb mennyiségben sem a gyermeknek. Az ital bármilyen kis adagban is árt, megmérgezi a gyermeket s hozzá szoktatja. Az ital tönkre teszi a gyermek testét s lelkét.'

7. *A dohányzás.* A gyermek szervezetének árt a dohányzás. Ez is mérgező. A dohányzó gyermek elcsenevészedik, mert gyomrát elrontja, vérszegény és gyöngye lesz. Meg kell a szülőnek értetni a gyermekkel, hogy neki mindaz nem való, ami a felnőtteknek.

8. *A különböző sportok.* A gyermek legjobb testedzője a gyermekjáték. Minden olyan sport, amivel a felnőttek szórakoznak, ártalmas a gyermeknek. Úszás, evezés, korcsolyázás, labdázás (de nem futbalozás) mérsékletesen űzve jó test-

edző. Sok gyermek szerzett már halálos bajt azzal, hogy túlerőltette magát a sportolással.

9. *A munka.* Szoktassuk munkához, a munka szeretetéhez a gyermeket, mert a munka test- és lélekedző. A ház körül mindig akad olyan munka, amit a gyermek is elvégezhet. A jól szoktatott gyermek jobb keze a szülőnek. Munka által ügyesedik, erősödik a gyermek, de önbizalma is nő, mert tud magán segíteni.

10. *Az alvás.* A gyermek kilenc órákor már ágyban legyen! Szoktassuk ehhez a gyermeket és szoktassuk ahhoz is, hogy reggel mielőtt felébred, kelljen is fel. A fejlődő gyermeknek több alvásra van szüksége, mint a felnötnek, de ne engedjük lustálkodni az ágyban. A gyermek ágya ne legyen túl meleg, se túl puha. Úgy az egyik, mint a másik árt. Az a legjobb, ha a gyermeknek külön ágya van s maga alszik.

Tíz pontban foglaltam össze rövid szóval azt, ami gyermek testi egészségére a legfontosabb. Ezt a tárgyat nem merítettem ki, nem is volt szándékom. Sok-sok apró és nagyobb kérdés merülhet még fel, ami a gyermek testi egészségére vonatkozik. Ezekre a tapasztalt szülő vagy magától vagy az orvostól kaphatja meg a felvilágosító tanácsot.

9. A bölcsőtől az iskoláig.

A gyermek az otthon öröme és boldogsága, a házastársak örömének kiapadhatatlan forrása. Szent öröm ez, melynél nagyobbat a földi pálya nem adhat. Hogyne, hiszen a gyermekben a magunk újra éledését látjuk, a magunk gyermekségét szemlélhetjük. S a szülők kifogyhatatlanok annak kutatásában, hogy melyikre hasonlít jobban a gyermek. A gyermek eleinte egyikre sem hasonlít, mert hiszen arcának semmiféle felnőttre emlékeztető vonása nincs. Pufók s kerek rajta minden: orr, arc, száj, szem. Minden kis gyermek egyforma egy ideig. Hanem lassan-lassan kezdi felvenni az egyénibb vonásokat, melyekben már-már visszatükröződik vagy az apa vagy az anya egy-egy arc sajátága. A szülők most már csakugyan kereshetik, hogy kitől s mit örökölt a gyermek.

A szülők csodálkozó örömmel veszik észre, hogy mi hűen, mily csodálatosan átörökölt a gyermek nemcsak tőlük, hanem nagyszülőiktől is egy-egy vonást. De nemcsak külső testi sajátságokat, hanem lelki vonásokat is. Ami bennünk egészség vagy betegség vagy rávaló hajlam, ami bennünk jó vagy rossz, az ott van a gyermekben is. Szóval a gyermek egy csomó olyan tulajdonságot örököl születésével, melyeket szüleitől vagy más távolabbi rokonaitól kapott. Legyen a szülőknek arra gondjuk, hogy ezen öröklött sajátságokat jól kiismerjék, mert ezen ismeret alapján kell megindulni a nevelésnek. Tudni kell, mi jó, mi rossz a gyermekben, mi hiányzik. A jó tulajdonságok tovább fejlesztése, a hiányzó jó tulajdonságok gyermekbe nevelése, a rossz tulajdonságok gondos eltávolítása a fő gond. Ne azt akarják a szülők, hogy olyanok legyenek a gyermekek, mint ők, hanem hogy jobbak és tökéletesebbek.

A szülőknek ismerniök kell önmagukat is, tudniok kell, hogy mely tulajdonságaik állták ki az élet tűzpróbáját s melyek bizonyultak károsaknak.

A szülők ideálja a becsületes, jellemes, szóval az erkölcsös ember lehet csak s elsősorban ez. Gyermeküket ilyennek akaratják csak nevelni, ha valóban jót akarnak nekik tenni. Erkölcsös emberekké legfőképp pedig példával lehet nevelni a gyermeket. A gyermekre semmi sem hat annyira, mint *a példa*. Még pedig mivel a szülőkkel vannak együtt legtöbbször, a szülők példája.

A gyermek magával hozza hajlamain kívül a fogékonyságot, a tapasztalat szerzés képességét. S ne higgyék a szülők, hogy az egészen kicsi gyermek még nem képes tapasztalni. Nyitott s figyelő szemmel jár, tele kíváncsisággal minden iránt, ami csak körülötte történik. A tapasztaltakat nem mérlegeli, nem forgatja ide-oda, nem válogatja: minden feljegyződik kis lelke táblájára, amit csak megfigyelhetett. Ezek a benyomások és tapasztalatok, mint csírák élnek tovább s majdan felnőinek, hogy erős gyökeret eresztve lombosodjanak.

A tapasztalatszerzés, a fogékonyság képessége képesíti a gyermeket arra, hogy lelki világa tudatosabbá váljék, azaz fejlődjék, tökéletesedjék. A gyermek tökéletesedésének útja két határon vezet át: egyik az iskolába járás előtti korhatár, a másik az iskolába járás korhatára. Az első korhatáron innen

teljesen az otthon tartja kezében a gyermek tökéletesedése nek más szóval nevelésének munkáját. Később már az iskola is részt kér. Az iskola azonban tanít, oktat, a nevelés vezetése mindvégig a család feladata.

Az első korhatáron az otthon nevelő feladata könnyebb, mert teljesen kezében tarthatja a gyermeket. Más hatások ellen megvédheti vagy legalább is könnyebben távoltarthat a gyermektől minden káros befolyást, mint később, mikor már a gyermek kivált az otthon fészkeből, belép az életbe. Ezen korhatáron már a gyermek barátaitól, az utcáról sok benyomást kap, sok tapasztalatot szerezhet. Ezek lehetnek jók is, de lehetnek károsak is. Épen ezért kell a szülőknek nagyon lelkiismeretesen felhasználni az első korhatár idejét, míg óvható s teljesen befolyásolható az otthon levegője által a gyermek. Ezen korban kell lerakni a lélek jellem-életének biztos és erős alapjait. Ebben a korban kell megvonni erősen azon jellemvonásokat a gyermek lelkén, melyeket értékeseknek tartunk. Az otthon, a családi élet a gyermeknevelés érdekében igazodjék. Legyen olyan, hogy valóban alkalmas legyen arra, hogy a gyermek jelleme jó irányban nevelődjék. Ez sok önmegtágadással jár, de hatása az a nagyszerű eredmény, amit elérünk. Előbb mondtam, hogy a példával való nevelés a leghatásosabb. Ezt hangsúlyozom ismételten.

A gyermek nő, erősödik, elhagyja a döcögve járást, már fut: a gügyögő beszéd folyékonyvá válik s mind értelmesebb lesz. Folyton kérdezősködik, megfog mindent, amihez csak hozzá férhet s mint egy kis ezermester, mindent elront, mindent szétbont, mert mindent látni akar. Tudni akarja, mi van a bábujában, a kis gépjében. Szétbontja, meg összerakja, meg szétbontja napjában százszor is játékait. Soha se unja meg, mert értelme állandóan munkába van.

Csodálkozva nézzük, hogy el tud játszani egy kis semmiséggel, egy darab fácskával, papírral, egy törött fazék fülével, gyufaskatulyával. És még csodálatosabb az, hogy hányféle szerepet cserél kezében ugyanaz a tárgy, ugyanaz a semmiség. Egyszer katona a kis darab fa, másszor ló, meg vonat, stb. Mindig más-más és a gyermek soha sem szűnő örömmel babiál vele mindig. Mi ez? Ez a gyermek játéka! Értelme, képlete ébredszik s arany sugarakkal szórja tele azt a semmijét, amivel játszik.

A gyermek odasimul anyjához, apjához és a jó szülő ölébe ülteti a csöpséget s mesél neki. A gyermek elgondolkozva néz maga elé, ártatlan szemeivel egy világot néz, azt a világot, amelyet eléje a mese rajzol. Dehogya azt! Azt a világot bámulja, amit ő elgondol a maga történetével kapcsolatban. El-elmélyed meg felkacag, tapsol, olykor-olykor kérdezet is.

A gyermek most is játszik, játszik a mese világával!

Nézzétek ezt a csodát és bámuljátok mélységes tisztelettel, mert az, amit néztek a legnagyobbyszerű: a gyermek gyönyörű fejlődése, átalakulásának csodálatos folyamata folyik előttetek.

Nő! erősödik, okosodik s a boldog szülőt most ezzel, most azzal s hol bohó, hol komoly, hol csacska, hol emberien mély értelmű kérdéssel lepi meg. Tartsatok kéznél egy kis füzetet s jegyezzétek fel azt, amit a gyermekeken tapasztaltok. Tanulságos és kedves olvasmány lesz az nektek, szülők, később is. Mindig!

A gyermek heves, rakoncátlan mozdulatai a benne forró, élő erőre mutatnak. Örvendjétek neki! Ez az egészség, ez az élet! S ne törjétek le ezt a feltörő, folyton buzgó életerőt durva, kemény szavakkal.

Észre se veszítétek, már a gyermek megnőtt. A könyvet már nem teszi el, hanem kíváncsian forgatja s ti azt mondjátok: iskolába fogsz menni Lacika, Mandika.

Iskolába! A gyermek csodálkozva néz rátok. Magyarázatot kíván, mi az az iskola. Valahogy el ne riasszátok tőle, valahogy zord képet ne fessetek eléje az iskoláról. Okos szóval értessétek meg vele, hogy az iskola az a hely, ahol sok szépet fog hallani. Hagy játszik a gyermek lelke az iskolával, örvendjen neki.

És egy nap szép ruhába öltöztetitek s elviszitek őt az iskolába. Lelketekbe ünnepi érzés száll s szívetek felemelődik a Mindenhatóhoz hálával, hogy íme megértétek azt az időt, hogy gyermekeketek iskolába jár.

10. A jó nevelő család.

Képet szeretnék festeni a jó nevelő családról, az olyan családról, melyben a gyermek nevelése helyes úton halad. Én azt hiszem, hogy a jó családban megvan az, amit egyszerű szavakkal elmond a régi szokásos szabály, amely így szól: hit, remény, szeretet. Igen ez a három a legfontosabb, mert ez alapja minden más családi erénynek. Hit az Istenben s megnyugvás sorsunkban; remény, meg nem fogyatkozó remény minden körülmények között, még a legsúlyosabb sorscsapásban is; szeretet egymás iránt, mely megbocsátja kölcsönösen az emberi gyarlóságból eredő hibákat, mely egymás támogatására serkenti napról-napra a szülőket, szeretet, mely biztosítja a ház boldog békéjét.

Béke! A családnak a béke templomának kell lenni. Emberek vegyetek példát a lelketlen állatokról. Nézzétek az okatlan madarakat, mily egyetértő szép béke van fészükben, melyben fiókáik csicseregnek. És amit az állat meg tud tenni, azt nem tudná a lelkes ember, ki fel tudja fogni, hogy gyermekeinek boldogsága, egész életükre kiható jellemalakulása függ a családi élettől, melyben nevelkednek.

Bátran mondhatjuk, hogy csak abban a családban haladhat helyes irányban a gyermek nevelés, amelyben békesség van a szülők között. A szülők békéje biztosítja a gyermek lelkének nyugodt életét, izgalom nélküli fejlődését. Egenletes meleg ez, melynek hatása alatt erősödve érik, fejlődik a gyermek egyénisége, lelke. A boldogító békével együtt jár a lélek derűje, jó kedve. Ez a derű, jókedv a gyermek kedélyére is jótékonyan hat.

Mily rettenetes az, mikor a szülők egymás közt békétlenkednek. A gyermek megérzi a nehéz, nyomott levegőt. Lelkére súlyos árnyék borul, megüli, mint a köd a mezőt s komorrá, szomorúvá teszi. Hát még mikor szemtanuja a szülői perpatvarnak, mikor hallja az egymás ellen törő súlyos szavakat! Mily rettenetes kínokat áll ki a gyermek-szív s gyermek-lélek s mennyit árt a szülői tekintélynek, melyen a nevelésnek alapnia kell, az ilyen jelenet. A gyermek lelkébe mérgezett nyilak törnek, melyek sohasem gyógyuló sebet ejtenek. Egész életén viseli ezen perpatvarok emlékét, fájdalmát. De még ezen kívül egyéb kárral is járnak az ilyen szülői háborúk.

Hogy fogja gyermekét a szülő arra tanítani, hogy engedelmes, szelíd s jó legyen, ha a példa egyebet mutat. Sehogy! A gyermek részrehajlatlan bíró s kész az ítélettel: hisz szülei is veszekednek, goromba szavakat mondanak egymásnak, mért legyen ő más, mért tegyen ő másként.

Szülők, kerüljétek a családi jeleneteket, minden ilyen jelenet úgy hat gyermekeitekre, mint a jégverés a mezők virágaira: letöri, lepaskolja gyermekeitek fejledező jellemének legdúsabb virágait!

*

A jó nevelő családban vigyáznak a szülők arra, hogy mit beszélnek a gyermek előtt. Olyant nem fognak beszélni gyermekük előtt, ami nem neki való, ami olyan gondolatokat, érzéseket kelthetne bennök, hogy károsan befolyásolná jellemüket. A gyermek kíváncsi s mindenre figyel s hogy kíváncsiságát kielégíthesse nem egyszer ravaszsághoz folyamodik: akkor is figyel, mikor az ellenkezőjét mutatja. Vigyázzanak tehát beszédjükre úgy, mint cselekedeteikre.

Nincs rosszabb szokás, mint az, mikor a vendégsereg között helyet foglal u gyermek is s hallgatja a sokszor kétértelmű tréfákat. A felnőttek azt hiszik, hogy a gyermek úgy se érti. Milyen téves felfogás ez! Lehet, hogy nem érti a gyermek, de éppen azért, mert nem érti, annál inkább megjegyzi s gondolkozik rajta. Megkérdezi, s jó ha még a szülőt kérdezi, de hányszor kérdez mást, aki aztán megmagyarázza neki a nem értett dolgot. Az ilyen magyarázatok nagy veszedelmeket rejtenek s komoly, gyógyulhatlan erkölcsi sebeket ejthetnek.

*

A nevelő családban ügyelnek arra is, hogy a gyermek ne halljon másokról kicsinylő, becsmérlő beszédeket. Ne különösen olyanokról, akikkel egyébként szemtől-szemben szívesek, mert ez képmutatásra szoktatja a gyermeket. A képmutató jellemet csak egy hajszal választja el a hazug jellemtől, a hazudozástól. A hazugság a legrútább lelki fekély. Egy nagy író átkozott bűnnek tartja a hazugságot.

Hát még mikor a szülő maga tanítja a gyermeket arra, hogy hazudjon. Az ilyen szülő igazán a legnagyobb vétket követi el, valósággal gyermeke lelkét gyilkolja meg

Szülök, legyetek mindig őszinték szavaitokban, sek cselekedeteitekben, hogy gyermeketek is ilyenekké váljanak.

Gondoljatok arra a nagy fájdalomra, mely éri gyermeketeket, mikor rá jön arra, hogy szülei hazudnak. A gyermek az ő szüleiben látja a legtökéletesebb mintaképet, mily kétségbeesés fogja el, mikor észreveszi, hogy az ő mintaképe hazudik. Mélységesen lesülyed a szülő a gyermek előtt és többé nem nyeri vissza gyermeke fölött uralmát. A hazugság eltépi a varázst, mely a szülőt körülvette, kiábrándul belőle. A hazugság által a szülő gyermekét, a gyermek szülőjét veszti el. Pótolhatatlan kár és veszteség mindakettőre!

A szülő cselekedetei fedjék mindig szavait. Ne ígérj, ha meg nem akarod vagy tudod adni, legyen az bár ajándék vagy büntetés. Könnyebben lehet adnod, de nehezen kell ígérned. Inkább ígéret nélkül adj s cselekedj, büntess, ajándékozz. A jellemzilárdságot fogja ebből gyermeked megtanulni. És ez nagy jelentőségű ránézve, mert ellentéte a könnyelműségnek, ígérekkel vetkeznek az emberek s válnak könnyelműekké. A jó nevelő családban kevés ígéret hangzik el s amit ígértek, meg is teszik. Legyetek hát óvatosak. Minek a sok ígéretés, hogy így, meg úgy megbünteted a gyermeket? Minek a sok fenyegetés, mikor úgy is tudod, hogy be nem váltod, hogy nem is akarod beváltani. A gyermek előbb megijed, aztán fel se veszi. Tekintélyedet elfecséreled, gyöngeségedet elárulod, a gyermek a komoly intést is csak szópufogatásnak fogja tartani aztán.

Különösen az indulat hevében születnek a legképtelenebb fenyegető Ígéretések. Az indulat már maga hiba, ne tetézd még okatlan beszéddel. Hallgass és ne tégy semmit. Várd meg, míg lelked nyugalomát vissza nem nyeri s meglátod, hogy az a komoly szó, amit akkor mondasz, az a büntetés, amit akkor kiszabsz, mily értékes és hatásos lesz. A gyermek érezni fogja, hogy nem haragodban szólsz és cselekszel, hanem azért, mert ő erre rászolgált

Ne légy hirtelen haragú, szülő! A gyermek félni fog tőled, nem tőled, hanem haragod féktelen kitérésétől. A bizalmas viszonyt közted s közte ezzel megingatod. Gyermekek nem

mer hozzád közelíteni, nem lesz benned bizalma. Pedig arra kell igyekezned, hogy elsősorban benned bízzék s ha még rosszat tett is bizalommal várja be ítéletedet. Ezt a bizalmat pedig csak a szeretet, a nyugodtságod adja meg s nem a hirtelen harag, indulat.

A bizalom az őszinteség alapja. Enélkül nincs őszinteség. Ha a gyermek nem mer őszinte lenni szüleivel szemben, akkor a szülő elvesztette gyermeke jelleméhez, lelkéhez, szívéhez a kulcsot. A gyermek őszintesége sok mindent tudomásodra hoz, őszinteséggel nyitott könyv lesz gyermeked lelke, melyben elolvashatsz mindent s tudni fogod, mi jó s rossz van benne.

Légy tehát olyan, hogy a gyermek előtted, szülő, teljesen őszinte lehessen. Légy gyermekednek te a legbizalmasabb barátja, ki előtt titka nincs, kinek mindent elmond. Ha gyermeked őszinte veled, akkor ne félj, kezedben tartod, vezetheted, védheted, nevelheted!

A jó nevelő családban vidámság, béke, nyugodt derű van. A házaspár súlyos perpatvarokkal, haragos kitörésekkel nem izgatják egymást. A kölcsönös szeretet és egymás becsülése nélkül a család nyugalma nem béke, csak fegyvernagyás, melyet minden pillanatban megzavarhat a kitört háború. Az ilyen család élete nem lehet őszinte teljesen. A gyermek észreveszi ezt s látja azt is, hogy nyugalom, szeretet minden csínált s csak arra való, hogy kifelé, a világ előtt leplezzék az igazit. Ez a képmutatás megteszi hatását a gyermekre is. A jó nevelő család gyermeke őszintén, egyenest tud nézni és beszélni. Sem féltékenységből, sem tetetésből nem alakoskodik, nem hazudik. Tiszta lelkét, tiszta szeme sugározza, boldog lelkiegyensúlyát vidám arca mutatja. Életelebenséget árul el minden mozdulata, nem levert, nem szomorú. A család derűje, őszinte lelki egészsége, boldog egyensúlya meglátszik rajta. A jó nevelő család gyermeke nem szomorú. És csak az jó nevelő család, amely vidám s nem szomorú gyermekeket nevel.

11. A gyermek lelki egészsége.

1. A gyermek lelki-egészségét a nevelés irányítja, a szülő a gyermek lelki-örvosa. Az áldott szülői kéz, szülői szó vezeti a gyermek lelkét a nevelés útján s ha téved is olykor szeretetből, emberi gyarlóságból, mégis áldott az. Minden szülő jót akar gyermekének, ez a jót-akarás nevelésének egyik legfőbb ereje és ez gyakran fogyatkozása is. Ez teszi a szülőt csodálatosan éleslátóvá gyermekével szemben és ez teszi vakká is. És mégis-mégis azt mondjuk, hogy a szülői szeretettől vezetett jól-akarást semmi más nem helyettesítheti. Ennek csodálatos melegét semmi nem pótolhatja. A világ nevelő bölcsei bölcsességüket összetéve sem pótolhatják, a szülőt, az apát, az anyát. Epén ezért a szülő ne bízza gyermekét másra, más kezére. Nevelők, nevelőnők — már hogyan tudnák pótolni a szülőt. Pedig vajmi gyakran látjuk, hogy a gyermeket ezek nevelésére bízzák, vagy a cselédre. Sokszor a szülő egyikre se bízhatja, mert egyikre se telik, maga pedig vagy mert nem tudja a veszedelmet, vagy mert nem tehet egyebet elfoglaltsága miatt, az utcára bízta gyermekét. Baj, nagy baj ez. Persze, ha a szülő maga is munkába jár, akkor őt gáncs nem érheti, csak az a kérdés, hogy vájjon felér-e a munkája által szerzett anyagi haszon azzal a kárral, ami gyermekét éri felügyelet hiánya miatt.

Legyen fő-fő szabály az, hogy a gyermeket a szülő ne hagyja magára, ne bízta csak olyanra, akinek egyéniségét ismeri s tudja, hogy a gyermek lelkében kárt nem tehet.

2. A nevelésben legfőbb cél az, hogy egész ember-egyént neveljen, aki akar is és tud is helyesen cselekedni s erkölcsi életet folytatni. Ennélfogva a lélek egészségére igen fontos, hogy olyant tudjon akarni és cselekedni, ami helyes és erkölcsös. Az akarat nevelése fontos. Nem akaratosságot értek, hanem akaratot. Ez a léleknek azon képessége, mellyel célt tűz ki maga elé s a célt el is akarja érni.

Ha megfigyeljük a gyermeket, azt találjuk, hogy csupa akarat, mindig akar valamit cselekedni. Persze ezen cselekvések közt helytelen is van? Az most már a feladat, hogy a gyermekben lévő akaró képességet erősítsük, állandósítsuk s jóra irányítsuk. Igen helytelenül cselekszenek azon szülők, akik folytonos figyelmeztetéssel zavarják a gyermekeket abban,

hogy akaratát érvényesítse. Az olyan gyermek, akit szülei a folytonos vezetéssel, saját akaratuknak a gyermekre erőszakolásával megakadályoztak abban, hogy a gyermekben az akarat kifejlődjék, bábokká válnak. Nem lesz akaró cselekvésük s mindig mástól fogják várni az irányítást. Hagyjuk a gyermekei cselekedni s ha helytelenül cselekedett, ne durva szidalmakkal toroljuk meg rajta hibáját (mert hiszen a gyermek úgy sem akart rosszat tenni, csak tenni —), hanem helyes és világos beszéddel értesük meg vele, hogy cselekedete nem volt jó. Az ilyen figyelmeztetéssel elérjük azt, hogy akaratát nem bénítjuk, de növeljük meggondoló képességét és erkölcsi belátását.

3. Csak az önérzetes lélek egészséges, az öntelt lélek máibeteg. Az önérzetes egyén ismeri a maga erkölcsi értékét s ezt meg is igyekszik védeni, míg az öntelt lélek sokkal nagyobb fontosságot tulajdonít magának, mint amennyit valójában ér; hiú és erre módfelett érzékeny. Könnyen ilyen hiúvá, önteltté válik a gyermek, ha a szülők minden kis sikerült dolgukat túlon-túl magasztalják, dicsérik. A dicséret legyen megérdemelt jutalom a gyermeknek. Ne a gyermek-bámulat, hanem a munkájának értékelése szóljon a dicséretből. A dicséretnek mindig komoly erkölcsi alapja legyen és soha se vonatkozzék a gyermek testi szépségére. A dicsérésnek ez a legveszedelmesebb formája.

Helytelenül cselekszenek azok a szülők, akik gyermekeiket vendégeik előtt produkáltatják. A vendégek persze a meg olyan silány, semmitérő gyermek munkát is megfogják dicsérni pusztá udvariasságból is. A gyermek azonban azt hiszi, hogy a dicséretet valóban megérdemelte. Ezzel aztán követelődző, önhitt, hiú lesz s ha gáncs éri vagy elkeseredik, vagy durván visszautasítja, még akkor is, ha a szülőtől jön.

4. A hiúságot, önteltséget a gyermek gyakran a szülőktől tanulja el. Hiú és kacér anyának, hogy lehessen más a lánya. Hiú apának, kinél a legfőbb az, hogy a bajusz szépen álljon, a nadrág vasalt legyen, hogy lehetne más természetű a fia. A szülők példája éltet s öl. Amit a szülő tesz, teszi vagy tenni fogja gyermeke is, jót vagy rosszat, de tenni fogja. Vigyázatok tehát szülők cselekedeteitekre, viselkedésteikre.

5. A lélek egészségét a gyermekben sokszor a barátok rontják meg. Sokszoros kötelessége a szülőnek, hogy ellen-

őrizzék kik gyermeke barátjai. Legjobb, ha maga választja ki őket. A gyermek barátjában példaképét látja, kit utánoz. A barát a gyermek lelkén korlátlanul uralkodik. Sok ember erkölcsi sírját ásták már meg, az úgynevezett jóbarátok. A derék szülő sokszor csodálkozik, honnan tanulta el ezt vagy azt gyermeke. Ne csodálkozzék, a jóbarátok közül valamelyiktől.

Ó, ezek a jóbarátok. Hányszor örvend a szülő, hogy gyermekével ez és az a fiú, az az előkelő fiú barátkozik, pedig ha tudná, hogy esetleg ép az mételyezi meg fia egészséges lelkét. És a leányok! Az egyszerű fehérlelkű leányok hányszor sinylik meg előkelő barátnőik baráti közléseit. És megfordítva is esik hiba. Mikor a szülő azt hiszi, hogy az egyszerű barát és barátnő csak jó befolyással lehet gyermeke-re, bizony gyakran csalódik. Azért szülők gondosan, mint a detektívek, úgy nézzetek utána, ki az, kivel gyermeketek barátkozik. A barát kiválasztásában, soha sem lehet elég óvatos a szülő s inkább egy se, mint egyetlen rossz!

12. A gyermek és a játék.*

A gyermeket érintő kérdések között talán egy sincs, amely oly közel esnék bárki megfigyelési köréhez is, mint a gyermekjáték. Hiszen, ahol gyermek van, ott játék is van, mert a gyermek játék nélkül el sem képzelhető.

A gyermek élete a játék és van-e bajosabb jelenség, mint a játszó gyermek. Figyeljük csak meg őket s egy óra leforgása alatt tapasztalni fogjuk, hogy a gyermek mennyi testi és szellemi energiát fektet bele játékába. Lehetetlen, hogy ez a tapasztalat eszünkbe ne juttassa azt, hogy a játéknak a gyermek életében fontos szerepe van; hogy a játék nem lehel időpazarlás, időtöltő szórakozás, nem fölösleges; nem pusztá utánzása a felnőtteknek, nem a gyermekképzésnek vak játéka

Játék nélkül el sem képzelhető a gyermek fejlődése; a játék az a természetes út, melyen életcélja, az ön- és fajfenn-tartás felé halad. S ha ez igaz, akkor a játékot mint becses útmutatót kell elfogadni akkor is, mikor a gyermek nevelésé-

* L. Nógrády László dr. A gyermek és a játék. Gyermektanulmányi Könyvtár. I. kötet.

ról van szó. A játék alkalmasnak látszik arra, hogy felhasználja úgy a család, mint az iskola a gyermek nevelésében.

Régebben a gyermek nevelésében nagy szerep jutott a játéknak. Az ó-kor legműveltebb népe, a görög kiváltképpen megbecsülte a játékot.

Nem volt olyan kis görög város, melynek ne lelt volna gimnáziuma, torna-iskola ja, nyilvános nagy pázsitos kertje, melyet árnyas fasorok s csarnokok vettek körül, hol mindennapos volt a játék, a gyakorlás, a verseny. Ezek lefoglalták az ifjúságot s megakadályozták azt, hogy lelkökben veszélyes és hiábavaló érzelmek támadjanak s hogy képzelődővé váljanak. Ha egyéb hasznot nem is jelentene a játék, mint ezt, már ez is oly fontossá teszi a játékot, hogy érdemes volna utánozni e téren a görögöket. De hol vagyunk még mi attól, hogy minden városnak meg legyen a maga ifjúsági, szép, árnyas játszóttere, melyen pezsgő játék, vidám verseny folyik! Mikor lesz a mi ifjúságunk élete oly derült, mint a görög gyermeké volt?

Az ó-korral egyidőre letűnik a játék becsülete.

A játék iskolájának igazi megállapítója Fröbel: a játékot fesi a nevelés alapjává.

Fontosnak tartja a játékot nemcsak a testi, a szellemi, a morális fejlődés szempontjából, hanem a gyermek társas életére gyakorolt hatásáért is, mert a játék mindazt feltárja a gyermek előtt, ami az életben reá várakozik. A gyermekre a játék az élet iskolája, a játék tevékenységében van alkalm a gyermeknek erejét összemérni a másokéval.*

A Fröbel pedagógiai zsenijének köszönhetjük, hogy a játék tényezőjévé lett a gyermeknevelésnek.

A játéktevékenységben a gyermek fizikai és értelmi ereje ép a játék hatása alatt egy bizonyos koncentrált munkásságot fejt ki. A játszó gyermek célokat tűz ki maga elé, de hogy ezeket elérhesse, ahoz fizikai és szellemi erőfeszítés szükséges. Ezen erőfeszítést a játékarat irányítja, de úgy az akarat, mint az erőfeszítés önkénytelen, könnyű. S épen ez használható fel a tervszerű nevelésben. Ezen önkényszerű akarat-tevékenységek örömet okoznak a gyermeknek, növelik életkedvét, egyszóval azt a munkát, amit ő a fejlődés parancs-

* Hanna Mecke: Fröbelsche Pädagogik. 8. l.

szavára végez, szívesen végezi, e munkának szívesen aláveti magát. Nézzük csak a játszó csecsemőt, mily fáradsággal, mennyi törekvéssel és akarattal igyekszik elérni célját, hogy eldobott bábuját, csörgőjét elérhesse. Útközben hányszor bukik el, hányszor kell felkapaszkodnia, míg végre megragadhatja a tárgyat. Ne kicsinyeljük azt a tanítást, amit ez a tapasztalat nyújt!

A gyermek játéktevékenysége arra tanít, hogy a gyermek tud munkát végezni, tud alkalmazkodni, megfigyelni, tud örülni, szomorkodni.

Mikor már a gyermek nagyobb lesz, mikor már tud járni s valóban tud játszani is, arra ügyeljünk, hogy olyan játék kerüljön a gyermek kezébe, amely korának megfelelő. Olyan játékot adjunk, melyekkel könnyebb mozgásokat végezhet.

Egy néhány papír-skatulya pompás eszköz lesz arra a kisebb gyermek kezében, hogy ide-oda húzgálva, különböző mozgásokat végezzen vele. Ugyanilyen célt érünk el az ugráló, guruló lapdával. Ne ülő játékokat adjunk, hanem olyanokat, melyek egész testét foglalkoztatják, melyekkel mozoghat, ide-oda járhat.

A gyermek egészségét akkor szolgáljuk igazán, ha alkalmas helyet adunk neki a játékokra s játékosztónének megfelelő módon engedjük játszani. Igyekezzünk hát, amikor csak alkalmas az idő, gyermekeinket kiterelni a szabadba, a friss levegőre. Nincs egészséges gyermek, aki meg ne találná itt a neki legkedvesebb játékot. Nem kell itt korlátozni a gyermeket. Fusson, ugráljon, kiabáljon, homokban turkáljon stb., szóval tegye azt, ami neki jól esik.

Fölöslegesnek találom megnevezni a legjobb játékokat, mert minden játék jó, amit a gyermek játszik, ha csak testi vagy lelki épségét nem veszélyezteti. Mikor arról van szó, hogy a gyermek fizikai erőit gyarapítsa, tehát egészségét szolgálja, akkor fölösleges minden irányítás, minden mesterséges játék-vezetés s igazán szomorú jelenség, mikor a szülőtől egyebet se hallunk, mint azt: ne fuss, ne ugrálj, ne olyan hevesen, stb. afféle tiltó szokat. De még szomorúbb tévedés az, mikor a szülő gyermekét szobában tartja, nehogy hevesebb mozdulatokat tehessen, nehogy szabadjára ugorhasson egyet vagy futhasson. Nézzétek meg az ilyen gyermekeket, ezek sápadtak, kedvetlenek, vérszegények. E kis rabok sajna-

latra méltóbbak, mint a fényházak lakói, nehezebb láncokat viselnek, mint a gályarabok és e rabságnál súlyosabb természetellenesebb nincs. S ha meggondoljuk, hogy e rabságra a szülői szeretet kényszeríti őket!

Az otthonban azt látjuk, hogy mindenre van szoba s még a kisebbszerű család is tart úgynevezett szalont, de gyermekszobát nem. Pedig milyen jó volna, ha az úgynevezett szalont gyermekszobának avatnák, melyben a gyermek szabadjára mozoghatna. Egy láda homok több szolgálatot tenne, mint a vendégszalon szép bútorai.

A játékok játékanak, a legszebb játéknak a kertészkedést tartom. A kertészkedés egyformán fontos a fiú- és leány-gyermekekre. A kertészkedéssel végzett mozgások legtökéletesebben fejlesztik s a legharmonikusabban izomzatát. Minden iskolának kellene kertjének lenni, az óvodáktól kezdve a gimnáziumig. Ebben a kertben minden gyermeknek meg kellene lenni-a maga kis darabka földjének, melyet ő művel, gondoz. Mennyi szeretetet, mennyi egészséges vért adnának ezen iskola kertek! Nincs ennél jobb, nemesebb játék! Jobb a puszta futkosásnál, jobb az annyira kedves lapdajátéknál, hogy ne is említsem a különböző sportokat, melyek közül az utálatos fottball már-már inkább veszedelem, mint megengedhető játék, mert a játék szenvedélyét s a durvaságot fejleszti ki a gyermekben.

E játéknál helye van az okos korlátozásnak s helye van annak, hogy a gyermek figyelmét e durva játéktól más szebb s helyesebb játékokra tanítással eltereljük.

Az izomerősítő, egészséges játékoknak a test higiénáján kívül még más fontos szerepük is van. A mozgások helyes fejlesztése a helyes cselekvéshez vezet. A helyes cselekvés pedig igen fontos az életben.

Sokféle játékfajta van, melyhez nem jut hozzá minden gyermek, mert nem ismeri, mert drága, mert csak az előkelő, módosabb szülők vehetik meg, de nincs leány-gyermek, nem volt és nem is lesz, legyen akár királyi korona hímezve bölcsőjére, vagy kordé után szaladozó póre cigánypurdé, lakjék világvárosok fényes palotáiban vagy a jeges hómezőkön, aki

bábuval no játszanék. Nincs ország, nemzet, nincs nép e világon, ahol bábuval ne játszanának a leányok, mert a bábu a legelterjedtebb, legáltalánosabb játékeszköz és a leány-gyermek szempontjából egyik legfontosabb játéktárgy is. A bábu a gyermek gyermeke és nélküle a leányka boldogtalanabb, mint a nő gyermek nélkül, mert a bábu az egyetlen, mely képes betölteni a gyermek egész lelkivilágát s mással kárpótolni nem lehet, míg a nő sokféleképp találhat lelki gyermek-szüksége helyett kielégítést. A gyermeket a bábu értelmese első világosabb percétől kezdve egészen a felserdült korig, mint hú barát, mint kedves pajtás, mint testvér, anya kíséri végig a játékos gyermekkoron, egészen addig, míg aztán igazi bábuval játszhat.

A bábu a házban nem holt tárgy, hanem valóságos családtag ott, ahol gyermek van, ez a családtag, ez a legkisebb családtag él s résztvesz a család életében.

A bábu egy olyan hatalom, mely teljesen uralma alá hajtja a gyermek lelkét, hatalmát csodálkozva tapasztaljuk, ha megfigyeljük a bábuval játszó gyermeket.

A gyermek egy darabka pálcikát vesz a kezébe, rongyot csavar egyik végére, ez a fej; egy másik pálcikát keresztbe köt rá, ez a keze. Kész a bábu. A maga egyszerű játékához a gyermek hozzáadja azt, ami hiányzik belőle, képzeletével J azt képzelettel, amit akar. A baba beszél, nevet, sír, jár, táncol egyszer tündérisasszony, máskor (a másik pillanatban) szolgáló, él, meghal, feltámad, gyermek, dáma, szóval mindig az, aminek ő akarja. A törött, kopott, lábatlan öreg bábu kedves neki, sőt babusgatja sok szeretettel, ha baja van bábújának, mert érzi az ő fájdalmát, betegségét. Tévesen gondolkodik tehát a szülő, ha azt hiszi, hogy a drága művészi bábuval szerez gyermekének örömet.

Nem csak ezen szempontból, hanem azért is hibáztatni kell a drága divat szerint öltöztetett bábukat, mert ezekkel a gyermekben fölkelthetjük a luxus-hajlamot. Az efajta bábu könnyelműsége, irigysége szoktatja a gyermeket, mert hisz egy felcicomázott bábút lát, egy személyt, aki olyan frizurát hord s úgy van öltöztetve, mint a félvilági hölgyek. Az ilyen bábu nem játszótársa lesz a gyermeknek, hanem fölkelte benne az öltözködési, a luxus-hajlamot. Adjunk a gyermeknek sokféle egyszerű bábút. Ezzel szolgáljuk őt igazán s ez szerzi meg neki a tiszta örömet.

13. A mese

A gyermek játécai közé kell sorolnunk a mesét is. Ez is játék, ezzel is játszik a gyermek, akár csak a sár-lovacskájával, bábújával vagy más egyébbel. Hogy miként játszik vele, nem látjuk, de hogy szereti, akárcsak bármelyik játékát, hogy gyönyörködik benne, az bizonyos.

A mese hatását és értékét megmérni alig tudjuk énünk feldolgozta, magába szívta a mese hatásokat s egyéniségünk részévé tette. S hogy a mese oly nagy hatással van a gyermek érzésvilágára, annak magyarázatát abban találhatjuk, hogy a mesében a gyermek egy egész darab összefüggő életet talál s az életet így kikerekítve, annyira elébe téve sehol meg nem találja, mint a mesében. A meseország minden területét beláthatja a gyermek, minden lakosát megismeri, részt vesz minden tetteikben, erős világításban láthatja érzelmi életüket. S mindazt, amit a mese logikája megteremt, e sajátos világnak minden érzelm rebbenését, minden morálját a gyermek úgy is fogékony lelke sokszoros mohósággal szívja fel. Az ő naivsága nem mérlegel, nem kétkedik a mese fordulataiban, teljes lelki odaadással éli bele magát a mese világába, a történet sodra elkapja és magával ringatja mérhetetlen földeken, vidékeken keresztül a legkülönbözőbb viszonyok s emberek közé.

A mese világa a gyermeknek egész sor tapasztalatot ad, mindig újat és frisset, mindig más_és máskép tárul eléje, a lelke épúgy ugrálhat, ép úgy szökelhet jde-oda mint a teste, mikor labdájával, vagy egyéb tárgyával játszik. Nagyon meg kellene válogatni, milyen meséket adjunk a gyermeknek. Egy érdemes tudósunk azt mondja, hogy: «a felnőttek kitalálta mesék többnyire két szélsőség közt mozognak, vagy végtelenül laposak, vagy egyenesen bolondok.» És ez a mondás nagyon találó! Valóban úgy áll a dolog, hogy túlon túl sok a gyermeknek írt könyv, de kevés a valóban gyermeknek való!

Milyen romboló hatással lehet a gyermek lelkére az olyan könyv, melyben gyilkosság, alkoholos gőz, akasztófa meg olyan fordul elő, hogy «a gonosz szolga hírül adta a királynak, hogy felesége megcsalja őt a konyhamesterrel», de «a felesége megírta a királynak, hogy ártatlan és nem csalta meg soha, tisztességes maradt» (s mindez 6—8 éves gyermekek-

nek!) A jó mesétől, történettől én azt kívánnám: legyen meg benne a valóság, de az élet mocska, piszokja nélkül.

A jó gyermekkönyv olyan, mint a jó nevelő: tanít is, nevel is. Akár kicsi, akár nagyobb a gyermek, a mesemondó sok hasznos tudásgyarapító dolgot vihet bele könyve meséjébe. A Verne regényei mennyire tanítók s mégis mennyire mulattatók és mennyire alkalmasak arra, hogy felkeltsék a gyermek érdeklődését a komoly, tudni érdemes dolgok iránt, p ezért ne csak úgy értékeljük a mese hatását, hogy mennyi ismerethez jut a gyermek, hanem, hogy mennyi ismeret megszerzésére kap kedvet olvasmányainak hatása alatt. A tudás vágyának felkeltésében nagy szerepe lehet a jó gyermekkönyvnek. A nagy felfedezők, a nagy kutatók, utazók körül szövött történetek (nem száraz életrajzokat értek) vajjon nem hasznosabban, nem okosabban tanítanak-e a legkiseb gyermekeket is, mint annyi sárkányos, boszorkányos lapos mese a kakas-lábon forgó kastéllyal, cukor- és üveg-hegyekkel?! Kísérteties, rablómesék károsak, mert félelmet keltenek a gyermekben s túl izgatják őket. Ilyen meséket tehát ne mondjunk a gyermeknek!

14. A serdülő-kor.

A gyermek elérkezik az úgynevezett kamasz korba. Ezt serdülő-kornak is nevezzük. A gyermekre nézve a legnagyobb válság ideje ez. Testi és lelki élete forrongásban van, az átalakulások, a válságok idejét éli. A nevelés legnehezebb kora ez, a legtöbb éberséget s figyelmet ez az idő rójja a szülő vállaira. A gyermek még gyermek, de már nagyon is nyitott szemmel jár az életben s olyan kérdések után is érdeklődik, mikre eddig nem is gondolt. E kérdéseket részint a maga tapasztalata, részint pedig a maga ébredező értelme teszi fel s keresi rájuk a feleletet. Ezen kérdések közül a legfontosabb az, ami az ember nemi életére vonatkozik, vagy más néven a *sexuális* kérdés.

A gyermeket eddigelé nem háborgatta ez a kérdés, de már most az ő ivarszervei is érnek s a belső ösztön megmozdul. Ki világosítsa fel a nemi életéről a gyermeket? Én azt mondom, hogy e fontos kérdésben a szülő legyen a fel-

világosító, vagy ha nem érezne magában elég tapasztalatot, jártasságot ezen felvilágosításra, akkor forduljon egy jó orvoshoz. A szülő és az orvos, e kettő lehet csak a felvilágosító. Én másra nem merném bízni.

De hát mikor kell felvilágosítani a gyermeket s mi módon? A legnehezebb nevelési kérdések egyike ez. Próbáljunk rá megfelelni.

A sexuális felvilágosításnak célja az, hogy a gyermeket megóvjuk attól, hogy másoktól kapjon olyan ((tanítást», ami káros volna reá. Ezt a mi felvilágosításunkkal úgy fogjuk elérni, ha *megelőzzük* az avatatlan helyről jövő felvilágosítást. A mi felvilágosításunk a sexuális misztikumból természetes és közönséges dolgot fog csinálni; célunk az lesz, hogy a gyermek ne tartsa rejtelmesnek, hanem olyan természetesnek, mint bármi más. Így fogva fel a dolgot, a felvilágosításnak már akkor kell kezdetét venni, mikor a legelső nevelő tényezőket alkalmazni kezdjük. Hiszen tulajdonképpen a prúd felfogás tette a sexuálist misztikussá; az álszemérmes és struccmorál kendőzte el s forgatta ki természetes mivoltából ezt az alapjában véve legtermészetesebb dolgot. Ha nevelésünkben nem követjük ezt az ócska középkori utat, ha természetes úton járunk s nem akarjuk meghamisítani magát a természetet, akkor a sexuális felvilágosításra külön semmi szükség nincs, mert hiszen a gyermek higénikus és természetes szempontból fogja tekinteni az egészséget, mint akár más egyéb olyan dolgot, ami a gyermekre káros, ami neki nem való. Az a gyermek, amelyik jól nevelt, akinek nevelésében nem kimondott *tiltás*, szigorú ellenvető parancs, hanem a megértető, a gyermek lelkéhez mért felvilágosító szó a nevelési tényező, melyet a bizalom s kölcsönös szeretet vezet s tesz hatásossá, nem fog olyant cselekedni, ami az ő meggyőződése és belátása szerint helytelen, káros ránézve. Nem fog dohányozni, nem fog inni. De hát, hogy ilyenné váljék a gyermek, arra az kell, hogy a gyermeket belátóvá tegyék, hogy nevelésünk megtanítsa a gyermeket a maga meggyőződése szerint cselekedni, hogy ne a szabad, nem szabad álljon mindig előtte, hanem a maga jó, helyes akarása; ő maga tudja a helyest cselekedni és úgy akarni, oly meggyőződéssel, hogy a helytelennek még csak gondolata se férközzék hozzá. Ha a sexuális életre nevelésben valóban azt a természetes utat

követne a szülő, amit tulajdonképen kellene, akkor ez a nagy misztikumnak nevezett dolog egy közönséges életjelenséggé válnék a gyermek előtt, mert fokozatosan mindig annyit tudna meg belőle, amennyi lelki és testi fejlődésének épp elegendő arra, hogy ránézve ne legyen izgató.

Dehát melyik szülő neveli így gyermekét, mikor a százas szokás a sexuális nevelés kérdését annyira «nem szabad érinteni» titokzatos ködbe burkolta. És ha már így áll a dolog, ha már a gyermek nevelésében ezen a téren nem követtük a természetes utat, akkor ajánlatos, hogy a nemi felvilágosítás minél előbb megtörténjék, persze olyan mértékben, amennyire ez a gyermek értelmi fokának megfelelő. Nem kell egyszerre letépni a függőnyt, mert ez is természetellenes volna, de hogy a gólya-mese mire való hazugság, azt igazán nem tudjuk megérteni. Mire való, mikor a gyermeket helyes ösztöne, jó logikája s ezer dologból táplálkozó megfigyelése úgyszólván rávezeti arra, hogy a gólya-mese nem igaz, hogy ezzel csak előtte akarnak valamit eltitkolni. Persze, mihelyt erre rájön — s mihamar rájön — rögtön azt fogja kérdezni, miért van ez a titkolózás. Holott ha úgy szólna hozzá a szülő, mint szülőnek kell, ha megmondaná neki, hogy véremből való vér vagy s testemből való test, ha ezt a szeretet drága szavaival fedné fel előtte, akkor mindez az «undorító», amit a titkolózás takarni akar, elesnék s a gyermeket nem izgatná.

Hogy miként történjék a sexuális felvilágosítás, arra egy egységes szabályt adni nem lehet, ez a gyermek kora, egyénisége, természete szerint változó; ezt a *hogyan* a szülőnek kell megtalálni. Csak legfőljebb azt mondhatjuk, hogy a szülő tervszerűen készítse elő azt az alkalmas pillanatot, mikor erről szólni akar gyermekének. Szavában ne legyen semmi titkolózás, amennyit el akar mondani, mondja el a legtermészetesebb nyíltsággal. Persze annyit mondjunk csak, amennyi a gyermek korának megfelel. Mindent elmondani ép olyan hiba lenne, mint semmit. Felvilágosításunk célja nem az, hogy egyszerre megtudjon mindent a gyermek, hanem az, hogy ebben a kérdésben is *hozza szokják a gyermek bizalommal hozzánk fordulni*. Hogy megszokja azt, hogy ha másától a sexuális életről hall valamit, azt nekünk elmondja, tőlünk felvilágosítást kérjen róla. Ez a fő, s ha a sexuális kérdésben sikerült gyermekünket hozzánk nyílttá tenni, ha

sikerült arra szoktatni a gyermeket, hogy ne *rösteljen* velünk erről a dolgról is beszélni, akkor nyert ügyünk van: mi leszünk az élet egyik legfontosabb s legveszedelmesebb kérdésében tanácsadója gyermekünknek.

15. Az iskola s a gyermek.

Fáy András mondta, hogy háromszor születik az ember: szüli őt a természet, a nevelés és a körülmények. Középpütt áll a nevelés, melyből az iskolának nagy részt kell magára vállalni, különösen ma, mikor a megélhetés nehéz körülményei sokszor még a legjobb akaratú szülőt is megfosztják attól, hogy gyermekének a kellő nevelést adja.

Az iskolának s a szülői háznak együttesen kell nevelésben részesíteni a gyermekeket. Az iskola s a szülői ház között kétoldalú szerződésnek kell lenni, mely a szívbe van írva. A szülőnek be kell látni azt, hogy maga az iskola minden munkát el nem végezhet s azért, mikor gyermekét az iskolába viszi, ez nem annyit jelent, hogy már most az iskoláé minden gond a gyermek nevelését illetőleg. A szülő munkája együtt haladjon az iskoláéval. Az iskola, a jó iskola sem pusztán emberanyagának tekintse növendékeit, hanem családtagnak. Szoktassa növendékeit arra, hogy testvéreknek tartsák egymást. Értsék meg, hogy itt az iskola családjában mindenkinek dolgozni kell.

Sok olyan apró dolog vetődik fel az iskola életében, mely alkalmas arra, hogy az iskolát az élet képévé tegye. Ezen apró munkákba be kell vezetni a gyermeket, az iskolában ne szellemi taposó malmot lásson, hanem a sokoldalú munka helyét, mely olyan, mint az élet.

Az iskola munkájában nemcsak a tanárra, a tanítóra vár nevelő feladat, hanem magukra a tanulókra is. Az idősebb tanulók példaadása a viseletben, munkában többet ér az úgynevezett fegyelmi szabályok, iskolai rendeletek felolvasásánál.

A jó iskola ezen munkáját támogassa az otthon. Az otthon is csak jó példával nevelhet. Legyen ez a példa a család részéről — a nevelés szempontjából — a legjobb. Legjobb akkor lesz, ha a gyermek a szülői házban a munka, a tisztesség példáit látja.

Vigyázzon a szülő otthon arra, hogy az iskoláról elítélő ítéleteket könnyelműen ne mondjon. Ez méreg, mert a gyermeket az iskola ítélő bírójává teszi. A szülő ne a gyermek szavai, hanem a maga tapasztalata után igyekezzék megismerni gyermeke nevelőivel. Menjen el minél gyakrabban az iskolába. Ezen látogatások nagy jelentőségűek, mert a bizalmat teremtik meg az iskola és a szülők között. Igyekezzen ezen érintkezést az iskola a szülők részére a bizalom forrásává tenni, ne mint ítélő bíró szóljon hozzá, hanem felvilágosító szeretettel.

A szülői ház munkája nem merülhet ki pusztán abban, hogy a maga gyermekével törődik pusztán. Törődnie kell gyermeke iskolai testvéreivel is. A szülő keresse a kapcsolatot gyermeke ismerőseivel is. A barátok megismerése igen fontos s hozzásegít gyermekeink lelki helyes irányításához.

A jó iskolának a jó otthonnal egymást támogatva, kell nevelni a gyermeket.

16. Az öröm és az ifjúság.

Ujabban s legújabbán történnek olyan dolgok, amelyek szomorú világozást vetnek az ifjúságra. Gondolkozni kell esni előlött, mert hiszen az aggasztó jelenségek szomorú valóságot takarnak. A jövő generációról van szó. Arról van szó, hogy a jövő nemzedék testben és lélekben milyen lesz.

Az aggasztó jelenségek arra vallanak, hogy a mai ifjúság korán érik, örömei többé nem gyermekhez illők, szívesen veti magát az élet posványába. A mai ifjúság kihágásai sokkal komolyabbak, semhogy közönséges gyerekeskedésnek lehetne minősíteni. Ezek már nemcsak az iskolai törvényeket szegik meg, hanem vétségek a morális törvények ellen. S ezen vétségek mind sűrűbbek, mind gyakoriabbak. Amelyek napvilágra kerülnek, mert elsimítani többé már nem lehetett, csak azt mutatják, hogy az ifjúság betegség csiráival fertőzött. Mi az oka ennek? Mi az oka annak, hogy ifjúságunk a tiszta örömek helyett, a léha és testére-lelkére egyaránt veszélyes gyönyöröket hajhássza? Mi oka annak, hogy az ifjúságon a kora érettség- olyan jelei jelentkeznek, melyek teljesen kizárják a léleknek az ifjú korban nagyon is kívánatos üdeségét, fiatalos naivitását?

Erre a kérdésre feleletünkben az életet, a családot, az iskolát jelöljük meg, mint eredendő okot.

Az életben az alkalom nagyon megszorodott, a csábítás sokkal nagyobb, mint azelőtt. Az élet régi, egyszerű jellegéből kivetkőzött nemcsak a városokban, hanem a falvakban is. A bűn, az erkölcsi szenny ott hömpölyög az utcákon, a csábító gonoszság mindenütt ott les tapasztalatlan áldozatára.

De bár így van, ez még nem olyan ok, hogy ellene felvértezni ne lehetne az ifjúságot. A főok a családban s az iskolában van.

A család és iskola feladata volna, hogy tekintetbe véve ez életet, ezen élethez szabva irányítsa az ifjú lélek nevelését. Ezt mulasztja el megtenni az iskola és a család is.

A családot túlságosan igénybe veszi az élet, az iskolát a tanítás. A család, ha szegényebb, az élet gondja miatt, ha jobbmódú, az élet örömei miatt nem ér rá nevelni. Az apát, anyát vagy a robotoló munka, vagy a napi szórakozás, mely nem egyszer a társadalmi kötelesség látszatát kelti, foglalja le. A szegényebb család gyermeke az utcára szorul vagy önmagára marad, a jobbmódúaké pedig fizetésre dolgozó magánnevelők hatása alá, kiknek lelkiismeretessége gyakran kifogásolható, de semmiképen nem is pótolhatja a szülőket soha.

Ilyen körülmények között a gyermek ifjú nevelése az iskolára maradna. Az iskola azonban inkább csak tanít s nem ér rá nevelni is. Az ifjú mindennap az iskola falai közt tölt néhány órát, ezen órák alatt különböző ismereteket tanul: latint, fizikát, történelmet. Ezen ismeretek kapcsán olykor-olykor esik bizony olyan szó is, mely nem az ész, hanem a morális belátás, a jellem képzésére szolgál. De ez csak elvétve esik, futólagosan, a tanítómesternek sietni kell, hogy az órára kitűzött anyagot elvégezhesse, mert a restancia hiba. Azon morális benyomásokat, melyeket futólagosan kapott a gyermek lelke délelőtt az iskolában, csakhamar kitörlik a délután benyomásai. A magára hagyott, támogatás nélkül álló ifjú lélekben a karakterformálódás biztos és szakadatlan folyamata meg nem indulhat. Ha a tudás megkívánja a szakadatlan és céltudatos munkásságot, ugyanezt nem nélkülözheti a karakterképzés sem. Ennek is zavartalannak s napról-napra céltudatos hatásokkal gyarapodónak kell lenni.

És ezt az iskola ép úgy megtehetné, mint ahogy becsü-

lettel el tudja végezni a tanítás munkáját. Ez egy új munka lenne, mely a tanítástól külön állna. Az iskolai nevelés munkájában a szülői ház szerepét kellene átvenni az iskolának. S mivel délelőtt a tanítás foglalja le az iskolát, a nevelés munkájának délután kellene folyni. Persze, hogy a nevelés munkája az iskola falai között folyhasson, oda olyan iskolák kellenének, amelyek helyi fekvésökkel, felszerelésükkel ezt a feladatot megoldhatnák. A legtöbb mai iskola erre képtelen, mert szűk tantermei, tenyérnyi udvara csak épen arra jó, hogy a tanítási órákat lebonyolítsa.

A nevelő délutánokon az iskolának jókedvű örömet kellene adni s olyan munkát, mely a gyermeknek cselekvési szabadságát biztosítaná. Ezen délutánoknak játék jellegűeknek kellene bírni, fel kellene használni azt a nagy léleknevelő erőt, mely a játékokban van. Nem a mai játékdélutánokat értem, ezek semmit se érnek. Az iskola kézimunka termeiben, az iskola kertecskéjében kellene folyni felváltva a munkának, az udvaron egy csapat kedve szerint játszana, egy másik csapat talán kirándulna a szabad természetbe; a kirándulókat elkísérhetnék az énekesek, zenészek, stb. Ilyenformán gondolnám én a nevelő délutánokat.

De persze ehhez iskolák és jókedvű nevelők kellene, mert ez egész embert kívánna és egészen más fekvésű, más felszerelésű iskolákat.

A mai iskola nem képes csak tanítani, ne csodálkozzunk hát, ha oly sok az aggasztó jelenség, mely arra mutat, hogy ifjúságunk morális képzése hiányos s morális érzéke fogyatékos és így könnyen esik bele az élet pocsolyáiba.

17. A gyermek és a pornográfia.*

A berliniek már megcsinálták a dolgukat: összeállították és kiállították mindazt az írott és más nyomdai úton előállított szennyet, ami a gyermek lelkére a morális veszedelmet jelenti. Az a hatalmas gyűjtemény, mely a legmerészebb fantáziát is túlszámalyta, sok minden mellett bizonyított, sok mindenre vetett világot.

* Pornográfianak a szennyirodalmat mondják.

Legelőször is elárulta azt, hogy a pornográfia olyan fejlett, annyi leleménnyel, hogy ne mondjam talentummal s művészi készültséggel dolgozik, mint akár a legkiválóbb művészet. S valóban, ha egybevetjük a gyermekek részére szánt illusztrált könyveket, ezek közül a legjobb fajtákat, azt találjuk, hogy ezeknek a jó, híres, kiváló íróktól írt könyveknek az illusztrálása, ezeknek a minden tekintetben kifogástalan tárgyú ügyes képeskönyveknek a kiállítása, képei korántsem oly tökéletesek, oly szépek, pazarak, mint a lélek métegyél szánt pornográfiaé.

Hja, persze, a szép könyv előállítására sok pénzbe kerül, az ilyen fajta jó könyvek tehát nagyon drágák lennének a *szülőknek*, sehogyse kelnének, sehogyse hoznák be a beléjük fektetett horribilis pénzt. Az olcsóbb, selejtesebb munka is megjárja hát, sőt nagyon is jó arra, hogy a szülő megadóztassa önmagát vele. Mert a könyv vétele a gyermek számára még igen sok szülő szemében olyan hiábavaló fényűzési adó, melyet, ha csak lehet, el kell kerülni, vagy ha már mégis csak ráfanyalodik az ember, hát akkor úgy kell csinálni, hogy minél kevesebb fizetéssel meneküljön tőle.

Egészen másképp van ám a pornográfiaival. A pornográfia nem a szülő fizeti közvetlenül — ő pedig be nagyon s drágán fizetik meg — annak vételára a titokban gyűjtött s isten tudja, hogy összeszedett fillérekből kerül ki, aztán meg mivel igen széles vevőközönségre támaszkodik és spekulál teljes biztonsággal, sokkal többet szállíthat s így jobbat (már tudniillik szebben kiállítva) és olcsóbban adhat. Szóval a pornográfia, mint üzleti befektetés sokkal biztosabb, sokkal jövedelmezőbb, mint az egyéb tisztességes tárgyú irodalom és művészet. A lelketlen üzértől várhatunk-e egyéb tekintetet, mint azt, ami az ő zsebére illeti. De egyébként is ne rontsunk nekik ezen sötét morálharamiáknak, ne varrjunk minden bűnt az ő nyakukba, mert hiszen ők csak azt csinálják, amit az élelmes üzleti spekuláció helyesnek tart: olyan árút szállítanak, ami nagyon kapós. És ők még azzal is érvelhetnek, hogy nem egyenest a gyermekek részére készülnek ezek a gyalázatosságok (aminthogy így is van), hanem felnőtteknek s mit tehetnek ők arról, ha ezen csemegék egyaránt kedvesek felnőtteknek s gyermekeknek egyaránt.

Egy pillanatra itt meg kell állanunk, mert anélkül, hogy

csak egy pillanatra is védeni akarnók a pornográf üzletembe-
reket, mégis azt kell mondanunk, hogy a pornográfia gyalá-
zatosságaiért, gyönyörű szép ki virágzásáért, hatalmas fellendü-
léséért, szóval azért, hogy ez a sötét bűn oly kitűnő üzletnek
bizonyult, elsősorban s főképen a felnőtt társadalom a hibás.
Ha a felnőtt társadalom nem karolja fel ezeket a termékeket,
ha drága pénzen is oly kizárólagos hévvel és áldozatkészség-
gel nem keresi ezeket a szennyes dolgokat, akkor a porno-
gráfia befagyott üzlet maradt volna: sötét üzleti odúkban te-
remhetne egy-egy dolog s talán akadna is olyan-olyan kifica-
modott ízlésű, aki megvinné, de hódítva nem járhatná be a
világot s nem boríthatná be ocsmány erkölcsi sárral még a
gyermeket is.

Tapasztalatból beszélek s azt hiszem ezen tapasztalatomat
ezer és ezer más ember tapasztalata is igazolja, hogy hányszor
mutogatnak intelligens «úri» emberek kaszinóban, kávéházban
stb. helyeken nevetve leghihetlenebb pornográf tárgyú képe-
ket s a többi intelligens úri ember, apák, kiknek leányaik,
gyermekük vannak, a legnagyobb lelki gyönyörűséggel merülnek
el ezen szenny nézésébe. Ha meglett, komoly családapáktól
kitelik ilyen, ha ezek is ott hordják pénztárcájuk titkos mé-
lyén az effajta pornográf dolgokat, mit kívánhatunk a még nem
családos és nem egészen komoly, meglett egyénektől. Kíván-
hatjuk-e, hogy ezek a fiatal emberek süssék megtévedt ízlésű,
pornográf képeket mutogató társukra az immoralitás bélyegét,
holott apáik is örömet találtak bennük?

Kívánni kívánhatunk sok minden jót az ifjaktól, több anti-
pornográf morált, mint a mai társadalom «öregjeitől», de csak
akkor, ha az ifjúságot több morálra képesebbé tesszük. S ha
a pornográfia rettenetes elterjedése főokául a felnőtteket je-
löltük meg, gátat ezen terjedésnek csak egy jobb morális ne-
velésű, jobb erkölcsi ízlésű ifjúság vethet. A mai társadalom,
melyre legjobban a sexuális jelző illik, eléggé eklatánsan bi-
zonyítja azt, hogy a mai iskola a maga állítólagos erkölcsi
nevelésével csúfos kudarcot vallott. Valamikor bevált, mert a
társadalmi állapotok kedvezők voltak, de ha már ez egész
iskolai, úgynevezett morális nevelési módszer csődbe került.
Teljesen tehetetlen. Pedig az erkölcsi mételynek csökkentését,
legyen az pornográfia vagy akármi más, nem a rendőri intézke-
dések szigorításában keressük, mert ez csak jó reklám, amint

a paradicsomkerti almafa is bizonyítja, — hanem a gyermeklélek morálisabbá nevelésében. De még az olyanféle kiállítást sem tartjuk célravezetőnek, mint a berlini, mert ez csak arra való, hogy a felnőtt és még fel nem nőtt pornográf gurnoknak megkönnyítse a munkáját. A kiállítás rendezői nagy fáradsággal összeszedték mindazt, amihez ők talán sohase juthattak volna: az egész pornográf pocsolya, az egész szennyvirágkert eléjük tárult s minden fáradság nélkül válogathattak benne.

Nem a pornográf szennyet kellett volna összegyűjteni, hanem azt, ami legjobb, legkiválóbb akad a gyermekirodalom s művészet terén. Egy ilyen kiállítás igazán nagy morális hatással lett volna.

18. A ponyvairodalom és a gyermek.*

Az irodalomban sok az aggasztó jelenség újabban. A szenzációra dolgozó angol s amerikai írók Walter Conan Doyle stb. egy egészen új irányú irodalomnak vetik meg alapját, az úgynevezett detektív-regényeknek. Ezek tele vannak idegizgató, vérfagyasztó jelenetekkel, melyek csak azokra nincsenek hatással, akik műveltségüknél fogva egy magasabb szempontból nézve ezen silányságokat, épen silányságuk miatt dobják félre. De a tömeg s a tömeggel hasonló ízlésű gyermek örömmel és sóvár vággyal olvassa a detektív-regényeket. Ezeknek hatása a lélekre olyan lesz épen, mint az alkoholnak a fizikumra. Az idegizgató, feszítő mérgezést a lélek annyira megszokja, hogy nélküle el lenni nem tud. A gyermek bármi módon is igyekszik megszerezni egy-egy detektív-regényt s utolsó fillérét is odaadja, csak hogy Nick Karter nem tudom hányadik kalandját elolvashassa.

A detektív-regényeknek rossz hatása korántsem merül ki abban, amiről rendszerint az újságok napihírei, vagy a törvényszéki rovatok számolnak be, sok gyermek lesz öngyilkos vagy tolvaj, csavargó ezen olvasmányok hatása alatt. Ha csak annyit rombolnának, amennyiről értesülést szerzünk, még hagyján, de a rejtekben maradt lelki rombolás sokkal nagyobb. A gyermek

* Ponyvairodalomnak az alacsony színvonalú irodalmat hívják.

lelkét túlizgatják, normális fejlődését képzeletének megzavarják, lelki világának egyensúlyát megbillentik, felfogásukat a szociális morálról téves útra terelik. Nem minden gyermeket indít akcióra, cselekvésre, a detektív-regények olvasása, nem mindenik követ el betörést, nem mindenik hagyja ott iskoláját, szülei házát s indul neki kalandorútnak, nem mindenik gyermek lesz rossz a ponyva detektív-regények hatása alatt, de az bizonyos, hogy *kivétel nélkül* minden gyermekben, minden olyan gyermek lelkében, aki detektív-regényt olvasott, marad egy csöpp méreg, a másokban több, de valami mindig. Valami méreg, — s ezt akarom különösen hangsúlyozni, mert a szülők szívesen tartják saját gyermeküket erősebbnek lelkileg, mint a más gyermekét. Ne áltassák magukat, a ponyva detektív-regények hatása ellen egy gyermek lelke sincs megvédve. V lelki zavarok, melyek a detektív-regények hatása alatt beállanak, nem mindig jelentkeznek rögtön, ép úgy nem, mint a fizikai betegségek sem állanak be rögtön. Az a méregcsöpp lassan rombol, de rombol. Maga az, hogy a detektív-históriák borzalmas történeli túlfeszítik a gyermek képzeletét s túlizgatják, már erősen beteges állapota a léleknek. S már ez is elég ok arra, hogy a szülők résen legyenek s ne engedjék, hogy a gyermek ezen silány, irodalomnak nem nevezhető, ponyva dolgokat olvassa. Igaz, hogy az ellenőrzés nehéz, különösen a nagyobb városokban, mert a könyvkirakatok, trafikok, újságelárúsító-boltok kirakatai, nagy reklámcédulái minduntalan csábítják a gyermeket arra, hogy érdeklődése sohase szűnjék meg ezen termékek iránt. Ép ezért nagy gonddal s körültekintéssel kell eljárni a szülőnek, de az iskolának is, hogy a gyermeket ezen csábítások ellen felvértezze. A pusztá parancs, a szigorú tiltás itt nem használ, sőt jó reklám a detektív-regényeknek. Bizonyos józan, okos belátásra kell nevelni a gyermekeiket, hogy megértse ezen könyvek káros voltát, belássa silányságukat s azt, hogy ezeknél jobb, szebb, kedvesebb s *érdekesebb* jó irodalmi műveket olvashat.

A gyermek szívesen olvas és az újabb gyermek lélektani kutatások alapján mondhatjuk, hogy az olvasási kedv, érdeklődés minden gyermekben megvan. Ezt a kedvet nemcsak táplálni kell s kielégíteni az érdeklődést, hanem vezetni is és alapjává tenni a gyermekietek képzésének. Ezen képzés alatt nem pusztán az ízlés, hanem ezzel kapcsolatban s elsősorban

a gyermek morális érzésének fejlesztését kell érteni. Szokják ahhoz a gyermek, hogy lelki gyönyörködést csak abban találja s keresse, ami erkölcsileg is nemes. Ehhez szoktatni kell a gyermeket, de nem szigorú parancsokkal s komor fejtegetésekkel, hanem lelki reáhatásokkal. Íme, elmondok egy esetet a magam praksisából. Egy ízben kis gimnazista diákomnál a tanítási óra alatt detektív-regényt találtam. Nem tagadta, hogy ő olvasta, szereti és már más hasonló dolgokat is olvasott. Arra a kérdésemre, hogy honnan vette azt felelte, hogy a szüleitől kapta, akik gyakran vesznek ilyen könyveket. Én erre csöpp emberkéntől megkérdeztem, hogy a könyv melyik része tetszett neki a legjobban s mikor megnevezte az eseményt s személyeket, kik érdeklődését legjobban lekötötték, az egész osztály figyelmét felhíva, én magam olvastam fel a regény megjelölt részét kellő kommentárokat fűzve hozzá. Könnyű volt a ponyva tákolmány silányságát kimutatni, nevetségessé tenni s feltüntetni benne a morális rútat. A kis gyerekek ki-nevették a Nick Karteri hőst, elítélték s megvetették. Láttam hogy őszintén meg vannak győződve, hogy egy ilyen hazug, együgyű mesét olvasni nem érdemes. Az egész osztály közös, sújtó ítélete többet ért, mintha én a legszigorúbb tilalmat adtam volna ki, hogy nem szabad detektív-regényt olvasni. A társak megvetése és gúnyoló nevetése alaposabban tönkretette a silány könyv értékét, mintha bármilyen szigorú megrovásban részesítettem volna a kis regényolvasót. Az én tilalmam s szigorú ítéletem legföljebb azt érte volna el, hogy titokban még többen igyekeztek volna hasonló könyvet olvasni, míg ezzel elérteni azt, hogy kis diákjaim ezután sokszor fordultak hozzám tanácsért, hogy egy-egy könyvet olvassanak-e vagy sem.

A bizalom ezen útját kell valahogy megtalálni arra, hogy a gyermek izlését s morális felfogását befolyásolni tudjuk s így megmenthessük olyan könyvektől a gyermeket, amelyek betegé teszik lelkét.

A gyermekre kártékonyán ható irodalmi ponyvának még egy fajtáját kell felemlítenem s ez a szennyirodalom. A szennyirodalom határozottan terjed. A Berlinben megjelenő «Zeitschrift für Jugendwohlfahrt» egyik számában azt írja, hogy az irodalmi szenny már óriásivá nőtt s az ocsmánytartalmú Witzblattereket a leányiskolák előtt árulják s míg 30

évvel azelőtt az aránylag ártatlan Caviárlapot mint hallatlanul gyalázatos ördögi munkát, a máglyára tették, ma az utcákon az iskolák mellett széles áradatban hömpölyög a kloaka-irodalom különféle terméke.

Az irodalmi szenny dolgában mi se vagyunk jobban s ha folyóiratunk azt mondja, hogy szégyenletes dolog az Németországra, hogy a francia s olasz könyvkereskedők tőlük rendelik meg a szennyiratokat, minekünk szégyenkezve kell bevallanunk, hogy ami üzereink nem nagyon szorulnak arra hogy Németországba menjenek irodalmi szennyért, mert elég eredetit találnak itt is itthon.

Ez a fajta «irodalom» még sokkalta veszedelmesebb, mint a detektiv-regények, a belőlük áradó szennyes mérgegyenest a romlásba viszi a gyermeket fizikailag s lelkileg. Megmérhetetlen az a kár, amit a lelketlen üzérkedés ezen termékei okoznak a jövő generációnak, mert mit várhatunk azoktól, akiket már zsegekorukban fertőbe taszított a romlott irodalom. Különösen a nagyvárosok ifjúságát rombolja ez az irodalmi fertő, de sok szomorú tapasztalatom van arra is, hogy ettől a szennytól a kisebb helyek sem mentek.

A szülői háznak, az iskolának, de minden komoly embernek fel kell venni a küzdelmet ez ellen s azon meggyőződést megérlelni, hogy végre is az utcáról, a kirakatokból el kell távolítani a szennyet s az ifjúságot a romboló hatások ellen megvédeni. A társadalom nem elég komoly arra, hogy az erkölcs-telen irodalmat megsemmisítse, mert hiszen ép a társadalom selejtes eleme az, amely ennek virágzását elősegíti. A legszigorúbb törvénnyel kellene rásujtani a lélek-mérgegyenest, mert ha ezek tovább is garázdálkodhatnak, akkor ezt a generációk egész sorának satnyulása követi. A titkos bűnök sötét penésze ráül a gyermek ifjú lelkére és mielőtt még megerősödhetett volna, megöli. Az élő költészetből, gyermekből csenevész páriát csinál, aki fakó arccal s az ártatlanság ragyogó tisztaságától megfosztott fénytelen szemmel nézi az életet fásultan, kedvetlenül s erőtlenül.

A szülői ház a gyermek ezen borzalmas és sötét ellenségével csak úgy veheti fel a harcot, ha sohasem szűnő gondal örökdió gyermeke fölött. De ne legyen ez rendőri ellenőrzés, melynek tekintélyt a büntetés ad, a szülő ellenőrzése virrasztó, éber gondosság legyen, mely előre tekint, mindent

észrevesz s a felvilágosító szeretet meleg szavával fogja megérlelni a gyermekben azt, hogy az erkölcsi rútat megvesse s a lélek pusztító mérgei! tartalmazó könyvektől utálattal forduljon el. A szülő ne tartson otthon s ne olvasson olyan könyvet ami rossz s piszkos tartalmú.

19. A gyermek erkölcsi érzése.

Akárhányszor halljuk azt az odavetett megjegyzést, hogy ez az ember már úgy született, hogy rossz legyen. Ez persze annyit jelentene, hogy a gyermekkel már vele születik a rossz. Ez a felfogás teljesen helytelen. S hogy helytelen, nagyon világos már csak azért is, mert hiszen a gyermeknek még semmiféle erkölcsi meggyőződése nincs. Ki látott még olyan csecsemő gyermeket, akinek erkölcsi meggyőződése lett volna. Ezt állítani abszurdum. Az erkölcsi meggyőződés, szóval a jó vagy rossz erkölcsi felfogása a gyermeknek csak később fejlődik a külvilág hatása alatt. Ez a külvilág nem pusztán a nevelés mesterséges hatásait foglalja magában, hanem mindazt, ami csak érheti a gyermeket a családban, az iskolában, az utcán, szóval azon környezetben, melyben megfordul, honnan tapasztalatokat merít. Jegyezzük meg jól, hogy a nevelés mesterséges hatásai (család s iskola) mellett a gyermek erkölcsi érzésének fejlesztésére vagy rontására, megtévesztésére igen nagy, sokszor végzetes hatással vannak a nem mesterséges, az úgynevezett véletlen külső hatások. És ha egy-egy olyan egyén megtévedését látjuk, aki, amint mondani szokás, derék, jó szülői házban nőtt fel gondos neveléssel, akkor morális romlottságát nem a gyermek korábban vele született nem tudom miféle erkölcsi rossznak kell tulajdonítanunk, hanem azon külső körülményeknek, melyek ellensúlyozva, vagy jobban mondva, megsemmisítve a család s az iskola morális hatásait, erkölcsi felfogását megrontották. Persze az ellenőrizhető nevelői hatások mellett igen sokszor, a legtöbb esetben ismeretlenek maradnak azon hatások, melyeket kívülről kapott.

A gyermeknél csak arról lehet szó, hogy születésével milyen hajlamokat hozott macával, jó vagy rossz hajlamokat-e. Illetve, hogy a jó vagy rossz hajlamokhoz áll-e közelebb. Ez a

hajlam azonban semmi esetre sem valami olyan erkölcsi szilárd vonás, hogy meg nem lehetne változtatni. Csak hajlam, csak olyan sajátság mely nem eltörülhetetlen. Az erkölcsi fejlődés jó vagy rossz irányban attól fog függni, hogy ezen hajlamokat miképp befolyásolják a gyermeket ért hatások, a nevelés. Tehát nem a gyermekkel vele született hajlamoktól függ a gyermek erkölcsi fejlődése, hanem a neveléstől. Ez bizonyos s éppen ebben áll a nevelés fontossága. Azzal, hogy egy gyermek születésével predestinált a rosszra vagy jóra, foglalkozni sem érdemes, mert ez annyit jelentene, hogy gyerekeknél a nevelés fölösleges. Ki meri ezt állítani?!

Amint a gyermeklélek nem ismeréséből származik az előbbi téves felfogás, ép így ugyanebből ered sok téves felfogás a gyermek erkölcsi érzéséről, így például tévesen ítélik meg a gyermek *hazudozását* s a hazudozó gyermeket sokszor aggodalommal nézi a szülő, mert morális romlottságot vél benne lappangani. A dolog nem így van. A gyermek ötéves korig *csak beszél*, még pedig nem beszámíthatóan beszél. A gyermek ezen korhatáron belül sem megfigyelni jól nem tud, sem elmondani azt, amit látott, hallott vagy maga cselekedett. A szavai ép olyanok, mint a játékszer. Ezekkel is csak játszik. Morális felfogást tehát ne keressünk benne, még kevésbé morális romlottságot. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ezen öntudatlan rosszat figyelmen kívül hagyjuk. Ha figyelmen kívül hagyjuk, akkor tudatos rosszá erősödik idővel. De a gyermek ezen fejlettségi korában nem elméleti fejtegetésekkel vagy veréssel, szóval büntetéssel kell nevelni, hanem példával hatni. A jó és sűrűn alkalmazott példa meg fogja tanítani a gyermeket arra, hogy a hazugság rút dolog. Ne nevéssünk hát helyeslően a gyermeknek, ha hazudik, ne tanítsuk apró füllentésekre és ne szóljunk a gyermek előtt úgy, hogy ő annak az ellenkezőjét, az igazat ismeri. Ilyen apró füllentések gyakran előfordulnak a családban, ezek magukban véve ártatlan dolgok. De a gyermek erkölcsi érzésére határozottan károsak.

Némely gyermek *lop*. Ez is helytelenül szokták elbírálni. A lopás vágya a gyermekben rendszerint valamelyes testi szükségének kielégítésével van összefüggésben. Ez a testi szükség érzése természetes, mert fizikai fejlődésével van kapcsolatban. Mondhatjuk, hogy ez ösztönszerű, még pedig a gyermek szükséges ösztönszerű érzései közé tartozik. A testi szükség ki-

elégítése a leghatalmasabb a gyermekben, annak ellentállani nem képes. Sem értelmi ereje, sem belátása, ítélete nem elégséges arra, hogy ő ezen belső erőnek, ezen erős és egész valóját betöltő ingernek ellen tudjon állani. Nem immoralis érzésével áll tehát kapcsolatban, hanem testi szükség érzetével. Arra kell tehát törekednünk, hogy ne adjunk okot a gyermeknek a lopásra. Ha okot nem adunk, akkor a gyermek nem lop. Indulatos, durva elutasítása a gyermekkel ha valamit kér, nagy hiba, s rendesen az olyan gyermekek szokják meg a lopást, akiknek kérése elől ridegen zárkóznak el. A belátásra szoktatás lesz az az út, amellyel megtaníthatjuk a gyermeket arra, hogy vágyait korlátozni tudja. Ha megértetjük vele azt, hogy egy-egy kívánságának teljesítése akár lehetetlen, akár ránézve káros vagy szükségtelen, a gyermekre sokkal jobb erkölcsi hatást tesz, mintha indulatosan, vagy minden magyarázat nélkül tagadják meg. Az elkövetett lopást veréssel, megfélemlítéssel büntetni nagyon ritkán szabad. Az ilyen büntetés nagyon kétes értékű s ha egyszer a gyermek megszokta, teljesen értéktelen.

A lopás ép olyan önzés, mint az *önzésnek* más egyéb megnyilvánulása a gyermekben. Az önzés sem morális megtévedés a gyermekben, ebben a hibában minden gyermek benne van, mert minden gyermek önző. A gyermeklélek tanulmányozás tapasztalatai azt mutatják, hogy a gyermek 6—8 éves korig csak azt kedveli, ami az ő egyéni életével kapcsolatban, ami neki hasznos. Neki, tekintet nélkül arra, hogy másnak hasznos-e vagy sem. A 6—8 éves korhatáron álló gyermekben a szociális érzés még nincs kifejlődve, egy kis hatalom az ilyen gyermek, mely kíméletlenül akarja érvényesíteni minden áron a maga érdekében erejét. Az önzés is jórészt fizikai fejlődésének szükségszerű ingerével áll kapcsolatban s ép úgy nem tud ellenállani neki, mint a lopás ingerének. Az altruisztikus szociális érzés fejlesztése a nevelés dolga, itt is a példa lesz a hathatós eszköz. Adjunk magunk példát s mutassunk rá az élet példáira, üres fejtegetés itt is értéktelen, ép így a büntetés is.

Némi kapcsolatban van a gyermek önzésével az úgynevezett *engedetlenség*, bár ennek más lélekbeli rugói vannak. Az engedetlenség egy bizonyos szenvedélyből származik, amely lényegében véve igen nemes jellegű, mert olyan lelki jellem-

más erő, mely akaratnak a mozgatója. A gyermek akar vagy nem akar valamit cselekedni, ha akaratában akadályozva látja magát, indulatossá lesz. Ezen indulatosságnak következménye az engedetlenség.

Vegyük ezt ügyelembe és vigyázva bánjunk minden olyan megnyilvánulásával a gyermekléleknek, amely a legnemesebb szenvedélyt, az *akaratot* mutatja. A nagy akaratú gyermeknek nagy erkölcsi s lelki tőkéje az akarat, ne romboljuk le, ne törjük meg ezt az akaratot, de irányítsuk. Büntetéssel célt érni nem fogunk itt sem. A szenvedélyt, az indulatosságot gyermekben immorálissá a környezet példaadása fejleszti. A gyermek egyszerűen utánoz s az utánzás folytán megszokja. Nos tehát viselkedjünk úgy, állítsuk a gyermeket a családban olyan környezetbe, amely morális irányban fogja fejleszteni a gyermek akaratát; akaratunkat ne akarjuk indulatos türelmetlenséggel a gyermekre rátukmálni s ha a gyermek valamit nem akar cselekedni, láttassuk be vele, — mert ép ez hiányzik a gyermekből, hogy miért szükséges engedelmessékedni, akkor a gyermeket akaratereje csorbulása nélkül megtaníthatjuk az engedelmességre.

Amint láttuk a gyermek erkölcsi érzése bizonyos hajlamokat mutat a rosszra, de ez csak gyom, melyet a helyes nevelés igen könnyen eltávolíthat, a helytelen bánásmód vagy nem törődés azonban még fejleszthet. Igyekezzünk megérteni a gyermeklelket, mert csak akkor járhatunk el gondozásában helyesen, ha ezt a lelket valóban ismerjük s öntudatos belátással tudjuk vezetni.

20. Apróságok a gyermekről.

I. A gyermek és a környezet.

Szeretünk beszélni a gyermekről s únos-úntalan ismételtetik sokan, hogy a gyermekért élünk, életünk céljai ök, értük dolgozunk, fáradunk, nélkülözünk stb. S mégis, ha jól körülnézünk, azt tapasztaljuk, hogy a társadalom nagyon kevés tekintettel van a gyermekre. Az életberendezkedés, a felnőttek viselkedése korántsem mutatja azt, hogy a gyermekkel valóban annyit törődnék, mint amilyen lelkesen beszélt róla.

Ez nagyon elveszi értékét mindannak a szép beszédnek, amit a gyermekről hallunk.

Legelőször is mindig abban találunk kifogásolni valót, hogy a gyermek nevelésre komoly előkészületet nem látunk sehol. Ha valaki egy lelketlen gépet akar vezetni, ha valaki növényeket akar nevelni, stb. nemde kellő képesítést kell szereznie. A kellő tanultságot ma már a határcsőszőktől is megkívánják. Nem állítjuk, hogy ez a papíron lévő képességkimutatás a gyakorlati tudást is igazolja, de legalább az a követelmény, hogy a képességet papíron is igazolni tudja. Ki követeli azonban azt, hogy a gyermekneveléshez értsen az, akinek egy, kettő, sokszor több gyermeket kell majd felnevelni V Senki. Pedig a gyermek nem lelketlen gép, amelyben, ha egy sróf eltörik, pótolni lehet mással. A gyermeklélek semmiféle, akár a legfinomabb s legkomplicáltabb géphez sem hasonlítható, mert mindennél érzékenyebb, finomabb és komplikáltabb. Nevelése és vezetése is sokkal nehezebb tehát és sokkal több tudást, jártasságot kíván, mint akármilyen gép vezetése. A gyermeknevelés kérdése már nagyon régi, előbb csak a családra volt bízva, aztán az egyház is beleszólt s iskolákat állították, majd a jó példán okulva, az állam is igyekezett megtenni a maga kötelességét s ő is állított iskolákat. Mi most nem az iskoláknak nevezett gyermeknevelő intézetekről akarunk szólni, hanem arról, amely a gyermekeket legközvetlenebbül veszi körül, az otthonról, az iskolán kívüli környezetről. A gyermeknevelésben ezen környezet hatása rendkívül fontos a gyermek nevelésében és semmi esetre sem áll hátrább, mint az iskolaké.

Nagyon természetes, hogy az iskolán kívüli környezet jó hatása attól függ, hogy mennyire képes az a gyermeknek olyan vezetést, lelki hatást adni, hogy a gyermek jó tulajdonságai, képességei fejlődjenek.

Nézzük előbb a társadalmat, nézzük az okát. A gyermek is ott forgolódik az élet nagy áradatában, a gyermekek is ott járnak kelnek a felnőttek között, ők is megnézik a kereskedések kirakatait, a képeket s ők is hallják a felnőttek beszélgetését. Vajjon jut-e eszébe a felnőtteknek, hogy gyermek figyelni őket, s természetes veleszületett ösztönénél fogva csupa kíváncsiság, csupa szem és fül? Sajnos a nagy átlag nem törődik a gyermekkel, mert ha törődnék, akkor a hangos szavak

válogatottabbak lennének, a cselekedetek mások és a spekulációra utazó kirakatok is megváltoznának. Mennyi rossz példát ad ez a környezet a minden iránt fogékony és mindent utánozni szerető gyermeknek! A trágár beszédek, káromkodások, a kirakatok obscén képei mind-mind veszedelmei a gyermekléleknek. És talán éneikül nem lehetne meg a gyermekei körülvevő társadalom? Mi szükség mindezekre? Lám, ha valóban figyelemmel volnának a gyermekre, akkor a gyermekért élest ép ott kezdenék, ahol a cselekedet a legkönnyebb volna, mert legkevesebbe kerülne, csak egy kis önfegyelmzésbe. De nem teszik meg. És ha megtennék, milyen mássá, mennyivel finomabbá és mennyivel erkölcsösebbé válnék az a nagy környezet, a társadalom!

De megteszi-e a gyermek szűkebb környezete, a család? Fájdalom, sok esetben nem. Az apa ittasan jár haza sokszor ezt látja a gyermek. A családi perpatvar indulatos kitöréseink és sokszor önfeledten odavetett szavainak fül tanúja a gyermek. Hány gyermek női fel a cselédek között a konyhában, vagy nagyon is kétes erkölcsű bonnok vezetése alatt, mert a szülők nem tudnak lemondani szórakozó passzióikról. Hány gyermeket visznek magukkal a gondos szülők kávéházba, színházba, mulatóhelyekre, mert nekik kedvük van elmenni s a gyermeket se akarják otthon cselédre hagyni. Hol találjuk meg ebben a gyermekért élés önzetlenségét?

Általános a panasz, hogy a gyermekek idegesek, indulatosak. Vajjon a gyermekben van-e ennek a forrása? Bizony a legtöbb esetben nem ott, hanem a környezetben, a családban. A szülők idegessége, indulatossága átragad a gyermekre még pedig úgy, hogy a gyermek ellesi, eltanulja. Említettem már, hogy a gyermek nagyon kíváncsi. Kitűnő megfigyelő. Ezt tudni kell a szülőknek. Az önfegyelmzésnek, az óvatosságnak mindig résen kell lenni. Soha semmit nem szabad olyat tenni, mondani a gyermek előtt, mely esetleg károsan befolyásolhatná. Nagyon rossz szokás az, hogy a szülők szeretik, ha a gyermek a felnőttek beszélgetését hallgatja. Eltekintve attól, hogy ez a beszélgetés nem mindig olyan, hogy a gyermek morális felfogására jó volna, még figyelembe kell venni azt is, hogy a gyermek agyát túlterheli. Ne zárjuk el magunktól a gyermekeket, de ha velünk vannak, — éljünk csakugyan értük. Hisz élnének is többen, ha értenének hozzá, hogy miként,

de nem ismerik a gyermeket. Társadalmunk egyik legkomolyabb bajának ezt tartjuk a jövő társadalma szempontjából. Erős a meggyőződésünk, hogyha a gyermek megismerése s ezzel a gyermeknevelés útja, módja nem volna ismeretlen föld, akkor a gyermek környezete is más volna. Lelkét más hatások érnék s nem volna kitéve oly sok lelki veszedelemnek fejlődő lelki világa, mint így.

2. A csodagyermek.

Kelleténél több már a csodagyermek s már nem mindig vagyunk hajlandók elhinni, hogy ez vagy az csodagyermek valóban. A szülők érthető és menthető okból a kedves apróság minden kis cselekedetét, ami esetleg feltűnőbb, hajlandók a gyermek rendkívüli képességeinek betudni. Ha a kicsike egy kézmozdulatot tesz, mely a körülményeknél fogva talán erélyesebb, vagy valamely ismert nagyság leírt, avagy kőbe vésett kéztartásához hasonlít, kész a mondás: ez a gyerek még Napóleon, Bismarck, Deák Ferenc stb. lesz. Ha a gyermek valamit mond, melyen nevetni lehet, hát kész az ítélet, hogy roppant éleseszű. Talán mond egy valahonnan fülébe csengő hallott kádencia után egy mást, Petőfi lesz. És ha egy kicsit zongorázik, no igen, ha *zongorázik*, már Liszt, Wagner és mit tudom én miféle zenei nagyságok jelennek meg a csodagyermek képében.

Szóval az ilyen csodagyermek sok. Igaz, hogy ebből az álomból a derék szülők a legtöbbször hamarosan kiábrándulnak. Néha azonban nem akarják hinni, hogy a gyerek nem csodagyerek. S ez már baj, mert ez igen komoly következménnyel járhat a gyermek jövőendő életére. A gyermek ugyanis könnyen beleszokik abba, hogy ő csodagyermek s ez beteges felfogást érlelhet meg benne: képzelgővé, túlérzékennyé, kötelességeit vagy épen nem, vagy csak lanyhán teljesítővé válhat. Szóval az élet *idiótáinak* egy része épen azokból kerül ki, akikkel gyermekkorukban elhitették, hogy ők csodagyermek, zsenik, holott nem voltak azok. A praktikus élet szempontjából az ilyenek az élet valóságos parazitái, a morális tekintetében pedig valósággal a lélek hajótöröttéi. Betegek, még pedig súlyosan s nemcsak önmagukra, hanem az egészséges társadalomra is veszedelmesek, mert szertelen

önhittségükben rendszerint nem állnak meg a tévedésnél, ha nem a bűntől sem riadnak vissza, követelődzők, elégedetlenek s túlságosan kifejtett önzésük miatt hiányos morális felfogásuk, azonkívül ingerlékenyek s hihetetlen mértékben érzékenyek. Teljességgel alkalmatlanok arra, hogy emberi társadalomba, az életbe, az élet normális kereteibe bele tudjanak illeszkedni.

Sok családot keserített már meg egy ilyen, ép a gyermekkorban elrontott élet hajótöröttje. Ép ezért óvatosnak kell lenni nagyon a gyermekkel szemben. Ne lássunk benne mást, mint az élet egy kedves és szép jelenségét, de mindig csak gyermeket. Ne becsüljük túl képességeit. Gondoljuk meg jól, hogy a gyermeketek tehetség-képességei csak a legkritikább esetben nyilatkoznak már a kora gyermekkorban a gyermekben meg. S gondoljuk meg azt is, hogy egy-egy úgynevezett megnyilatkozó képesség a legtöbb esetben csak a felnőttektől ellesett ügyeskedés, mert a gyermek kitűnő megfigyelő, pompás színész, egyéniségénél fogva a legkülönbözőbb benyomásokat felveszi s utánozni is képes. Az tehát, amit mi rendkívüli szellemi képességnek magyarázunk benne, nem egyéb, mint egy ellesett mozdulatnak, mondásnak, egy a gyermeknek tetsző dolognak — sokszor egészen önkéntelen utáncsinálása.

De hát vannak valóban csodagyermek is. Különösen a zenei tehetség az, amely igen korán meg szokott nyilatkozni a gyermekben. Az óvatosság azonban az ilyen gyermekkel szemben sem felesleges, mert amennyire nagy hiba belebeszélni egy közönséges gyermekbe, hogy ő rendkívüli képesség, ép olyan hiba egy valóban zseniális, rendkívüli képességű gyermeket ép tehetsége érdekében túlhajtani. Az ilyesmi megbosszulja magát. Nem szabad benne a tehetséget, a kedvet elveszni hagyni, ébren kell tartani ambícióját is, de túlfeszíteni a gyermek lelkét nem szabad. Nagyon jó, ha orvoshoz fordulunk, mielőtt valamit kezdenénk vele, mert kérdés, hogy idegzete, testi fizikuma megbírja-e azon izgalmakat, amelyek érik az olyan gyermeket, kit korán jelentkező zsenialitása szerint nevelnek.

Ha kellő óvatossággal nem járunk el, akkor megeshetik az, hogy a rendkívüli képességgel megterhelt lélek súlyát az idegrendszer, a test nem bírja el s idő előtt összeroskad, mielőtt valóban érett gyümölcsöket teremthetett volna.

Sajnálkozással gondolunk azokra a kis művészekre s művésznőkre, akiket már korán kitesznek a siker izgalmainak, a pódiumra állítanak, hogy élvezzék mindazt az izgalmat, amii csak a felnőtt bírhat meg; színpadra visznek, hogy jól jövedelmezően értékesítsék a gyermek zsenialitását.

Az ilyenek vége néni lehet jó. Szomorú bukás következik s a hatalmas szárnyalásra képes lélek, összetörve hull ló a magasból, hová idő előtt kényszerítette — fájdalom nem egyszer a spekuláció.

3. Az iskolatáska.

Egy olyan kérdésről akarunk szólni, amire nálunk eddigelé még alig gondoltak, pedig a dolog minden jelentéktelennek látszó volta miatt is elég fontos s erősen oda tartozik a gyermekegészség körébe. Ez az iskolatáska, boldogsága minden gyermeknek, míg meg nem kapta s félelme, mikor már megunta.

Az iskolatáska kérdését egy német folyóirat, a Zeitschrift für Kinderpflege, vetette fel, érdekes összeállításban közölte azt, hogy például egy felsőbb leányiskolái növendék milyen súlyú könyvet hord magával az iskolába. Tekintsünk csak végig ezen a kimutatáson: I. oszt. 2.8—3.1 kg.; II. oszt. 3.1-4 kg.; III. o. 3.5—4.3 kg.; IV. o. 3.3-3.6 kg.; V. oszt. 2—2.2 kg.; VI. o. 1.3—1.7 kg. S végig tekintve ezen tekintélyes súlyt feltüntető számsoron, jusson eszünkbe az, hogy a mi iskoláink leány s fiú növendékei is mennyi könyvet cipelnek magukkal napról-napra az iskolába. Olyik-olyik alig bír vele, tele a hónalja s nem egyszer szinte nagyobb csomó a könyv, mini maga a gyermek. Persze mosolygunk a kis tudóson, mosolygunk a kis ember nagy könyvcsomóján s nem gondolunk arra, hogy ez neki terhes, nem törődünk azzal, hogy a könyvcsomó súlya alatt görnyedve megy. Egyik válla fel áll, a másik lehúzódik, két válla előre görbül, összenyomva mellét s ezt a testtartást annyira megszokja, hogy akkor is úgy jár, mikor könyvet nem kell cipelnie.

Valóban, ha figyelemmel kíséjük ifjaink testtartását, alig találunk köztük néhányat, akinek testtartása kifogástalan. Igaz, hogy ebben nemcsak a könyvvel tele iskolatáska a hibás, hanem az iskolapad, no meg az otthon is, mert az

iskolapadok nem jók, nem szabályozhatók a tanulók nagysága szerint s otthon sem igen törődnek azzal, hogy a gyerekek alkalmas helyen ül-e, mikor ír. Ezek mind jelentéktelen próságoknak tűnnek fel, holott a gyermek fizikum épségét imádják meg. Az iskola nem megfelelő padjai, az otthoni KSSZ ülőhely s a kézben hordott iskolatáska az oka annak, hogy a gyermek hátgerince meggörbül, válla felmagasodik úgy elferdül, leányoknál a csípők elferdülnek.

Gondolják csak meg azt, hogy a gyermek éppen jókor reggel kénytelen súlyos könyvcsomóját cipelni, tehát akkor, mikor még a fizikum az éjjeli pihenés után teljes rugékonyságát nem nyerte vissza, az izmok el vannak ernyedve, hogy úgy mondjam, még rendes helyüket nem foglalták el a csontrendszeren. Mennyit árt a féloldalra nehezedő teher! A hátgerinc elferdül, a hát meggörbül, bekövetkezik a szűkmellűség s a ferde váll. Ha keresnők, nem egyszer megtalálnók a kézben hordott iskolatáskában az okát annak is, hogy a gyermek keze reszket, s mivel az ujjizmok eldurvulnak (sok gyermek ujjain hordja iskolatáskáját), a gyermek írása is csúnya, rendetlen lesz. Ez is, de különösen a hátgerinc elgörbülése fiúknál s leányoknál az ok arra, hogy az iskolai könyvhordást a gyermek higiéniájának megfelelőbbé tegyük.

A kérdést nem is volna nehéz megoldani: a táskát egész egyszerűen nem a kézben, hanem háton kellene hordani a gyermeknek, mint a katona a torniszterét. Ez esetben a súly egyenesen s úgy nehezedik a csontrendszerre, hogy sem a vállakat nem nyomja előre, se félre, sem a hátgerinc görbülését nem vonja maga után. Persze ez egyelőre szokatlan s visszatetsző volna különösen a leányoknak, de mi nem találunk benne semmi esztetikaellenest, sőt külsőleg is szebbnek tartjuk a háti táskácskát, mint a kézen cipelt iskolatáskát. De hiszen ez a szempont mellékes, azt hiszem a szülők is fontosabbnak tartják azt, hogy gyermekük, leányuk teste ép maradjon, ne legyen görbehátú, félrecsípőjű, felhúzott vállú, beesett mellű. Legalább azzal ne rontsuk a gyermek jól megalakított fizikumát, ami tőlünk függ, mert úgy is marad még elég, amit nem áll oly könnyen hatalmunkban jobbá tenni.

4. A kegyetlenség és a gyermek.

Sok szülő aggodalommal veszi észre gyermekében azt hogy kegyetlen, önző s hajlandó ezt a gyermek morális híjának tekinteni és tüzzel-vassal a gyermekből kiirtani. A gyermek kegyetlenségét s önzését lélektani szempontból kell tekinteni, s ha így tekintjük, mindjárt másképp bíráljuk el. Az bizonyos, hogy a gyermek a felnőttől teljesen elütő egyéniség. Ami egy felnőttben morális, jellembeli fogyatkozásnak tekinthető, azt nem lehet annak tartani a gyermekben. Ha a kegyetlenség, mondjuk szívtelenség, vagy önzés benne van a felnőttben, ez már határozottan hiba, mert a felnőttél azon cselekedetek, melyek alapján azt mondják szívtelen, önző, tudatosak. Nem így van a gyermeknél.

Lafontaine, a híres meseíró, mondja egy helyen, hogy a gyermekben nincs szánalom. Ez a mondás kitűnő megfigyelésen alapszik, dó még hozzá tehetjük azt is, hogy a gyermekben önzetlenség sincs. Figyeljük csak meg, hogy az egészséges gyermek mily mohó erőszakossággal akar megszerezni magának mindent s hogy mással nem törődik, csak magával. Pár éven keresztül naplókat írtam 9—14 éves gyermekekkel arról, hogy mit csináltak az iskolai szünidő két hónapja alatt. S a naplókából egyértelműen azt olvastam ki, hogy a gyermek csak magával törődik, csak azt szereti, azt tartja érdemesnek feljegyezni, ami az ő egyéni önzését szolgálja. Az önzés tehát a gyermekben természetszerű, ez az ő fegyvere, mellyel önmagát szolgálja, védi. És ez természetes is, erre az önzésre neki fizikailag s lelkileg is szüksége van, hogy úgy mondjam, ezzel igyekezik ő megszerezni magának fizikailag s lelkileg a táplálékot. De ez az önzés öntudatlan. Ép így vagyunk a gyermek kegyetlenség érzésével is. Ez sem tudatos. Hogy a gyermek az állatot kínozza, ezt kínzásnak csak mi minősítjük. A gyermek, ha még kevésbé fejlett korú, egyáltalában nem tud különbséget tenni a dolgok között. Neki az állat csak olyan tárgy, mint akár egy fabábú, mellyel játszik. Neki az élő állat, egy kis madár például csak játék és semmi más. Hogy az állat él s neki fáj, ha összeszorítja, lábát kitépi, erről a gyermeknek tudatos fogalma nincs. Hogy mennyire nincs, kitűnik abból is, hogy a kis gyermek, hacsak valamely külső hatás nem befolyásolja, pél-

dául rémitgetés, nem lel, nem borzad az állattól. Az undok hernyót, férget ép úgy megfogja, mint a selyemhajú bábu-cskát. S ugyancsak attól a kíváncsiságtól vezetve szedi szét az állatkát, mint a bábuját, vagy gépecskáját: meg akarja tudni mi van benne. Gyönyörködik a megkínzott állat különös mozgásában, de ez a gyönyörködés nem szívtelenségétől van. Ez tudatlan s a nevelés feladata lesz, hogy a gyermeket okosan rá vezesse arra, hogy az állatot kínozni nem szabad, mert ez neki fáj.

Az okos nevelés a gyermek egyéniségéhez tartozó ezen «hibákat» a gyermek értelmének fejlődésével a gyermek lelkének megfelelő módon kitörli egyéniségéből, *megfelelő módon*, tehát nem oktalanul, — esetleg veréssel vagy szidással.

5. Gyermekszanatóriumok.

Eddigél a gyermek részére rendelt iskolák a gyermeket ezzel bírálták el: *képes és nem képes* megfelelni iskolai feladatainak. A «nem képes» megokolása a százados recept szerint történt, csak úgy sokszor «vaktában». Ezen a régi iskolamajszteri recepten ilyenféle diagnózisok álltak: tehetségtelen, nem figyel, hanyag, nem tanul, hiányzik az előképzettsége . . . S az efajta megokolás elégségesnek bizonyult abban az időben, mikor még a gyermekekről csak épen annyit tudtak, amennyit a szobafilozófusok ki tudtak kalkulálni, elmélkedni. Ma azonban már ez a régi avas recipe elvesztette varázslatos erejét, mert a gyermek-tanulmányozás világossá tette azt, hogy nemcsak képes, képtelen gyermek van, hanem beteg is. Még pedig olyan beteg gyermek, akinek észbeli munkásságát testi gyöngesége, vagy idegeinek beteges állapota teszi vagy teljesen, vagy csak részben lehetetlenné.

A gyermektanulmányozás alapján állva azt mondhatjuk, hogy valamelyes észbeli munkára képtelen gyermek nincs, kivéve a kóros állapotú hülyéket. De ezek már nagy betegek. Az ezeken kívül eső beteg gyermekek korántsem olyanok, hogy ezek rendes szellemi munkára terelhetőek nem volnának. Szellemi munkát ezen gyermekek is képesek végezni, csak egyelőre olyan mértékben nem, mint a szellemileg teljesen kifejlett s egészséges gyermekek. Az ideges és fejletlen gyermekek külön kezelendők mindaddig, míg normális állapotukat

vissza nem nyerik. Az iskolák eddigelé kellő figyelemmel az ilyen gyermekekre nem voltak, de berendezésük és módszerük nem is engedte, hogy különleges eljárásban részesítsék azon gyermekeket, kik falaik közé kerültek s akár testileg, akár lelkileg vagy mindkét tekintetben gyöngék voltak. A mai iskola célja az állag normális gyermekekre szabott munkakör betöltése s ezen cél elérésében alig teliéi engedményt azoknak, kik gyengeségüknél fogva képtelenek a követelményeknek megfelelni. Minden engedmény a normális gyermekek fejlődésének rovására ment volna, így aztán a kis betegek ott szorongtak az egészséges gyermekek között, ott vergődtek tehetetlenül meg nem értve, vagy a legtöbbször félreértve. Nekik az iskolában eltöltött minden nap, minden óra újabb gyötrelmek forrása volt. Gondoljuk csak el mily megrendítő kálváriát jártak meg ezen szegény kis lelkek, holott bűnük nem volt egyéb, mint az, hogy bajukat, betegségüket senki sem ismerte. Mennyi égő könny hullt végig sápadt orcájukon s mennyi keserűség rakódott le lelkükbe abban az egyenlőtlen küzdelemben, melyet helyzetük reáparancsolt. Dolgozniok kellett, pedig erre képtelenné tette őket fizikai vagy idegbeli gyengeségük. Akaratuk megvolt, de az akaratot végrehajtó eszköz nem támogatta. A szülők s az iskola feddése kényszerítő, serkentő parancsa záporként hullott rájuk s ők egyébre se voltak képesek, mint a szomorú vergődésre.

És mennyien dőltek ki ezen gyötrelmes vergődésben, ebben az eredménytelen fáradozásban, hány szülő reménye semmisült meg. A legdrágább árt azonban a társadalom fizette meg, mert egy egész csomó jó erőenergiát veszített el vagy egészen a kidőlt gyermekben, vagy szerzett oly terhel, mely fizikai és anyagi akadályává vált az egészségeseknek.

A gyermek-szanatóriumoknak éppen az lenne a feladatuk, hogy a nem normális fejlettségű gyermekeket egyéniségüknek megfelelő gondozásban, nevelésben, testi és lelki ápolásban részesítse. Csakis a gyermek-szanatórium nyújthat olyan gondos nevelést, amely céljának ezen kis betegnél megfelel, mert berendezése, módszere, tanítási anyaga minden egyes gyermeknél a gyermek egyénisége szerint változtatható. Az ilyen gyermek-szanatórium el van látva mindazon berendezésekkel, mely a test erősítését szolgálja. Gondos orvosi felügyelet alatt

áll s az intézet tanítói s tanárai képzett gyógypedagógusok, gyermeklélek tanulmányozók.

Meg kell érteni a társadalomnak a gyermek-szanatóriumok nagy fontosságát és hasznát mindazon gyermekekre nézve, akik különleges bánásmódot igényelnek úgy a fizikai, mint a lelki nevelés tekintetében. Hiszünk azon idő elkövetkezésében, mikor beható gyermeklélektani s orvosi megfigyelés fogja eldönteni, hogy egy-egy gyermek mint normális kezeltessék-e vagy különleges vezetésben részesüljön-e, hogy a normális nyilvános iskolákban vagy a gyógypedagógiai intézetben nyerjen-e elhelyezést.

6. A gyermek alvási ideje.

Sokat vét a szülői otthon a gyermek ellen, ha iskolába járó gyermekét nem szoktatja katonai rend szerint az alvási idő pontos betartására. Hány otthonban van ugyan megszabva az, hogy mikor menjenek pihenni, aludni a gyermekek? Ezt a lefekvésési időt rendszeren az befolyásolja, hogy esetleg nincs-e vendég a háznál, nem mennek-e színházba, mulatságba, így aztán megesik, hogy a gyermek késő éjjelig fennmarad a felnőttekkel s kevés idő jut az alváásra.

Egy közel 7000 gyermekén végzett kutatás megállapította azt, hogy a megfigyelt gyermekek évente majd 200 órával alszanak kevesebbet, mint amennyire feltétlenül szükségük lenne. Amint ez is mutatja, a mulasztás általános. Hogy már most mily károkkal jár az a gyermekekre, ha ki nem pihenheti magát, arról sokat lehetne beszélni. A gyermek, ha állandóan meg van fosztva a kellő alvási időtől, olyan hatás alá kerül, mintha lassu mérget kapna naponta: teste és lelke megtörik, elsorvad, elpusztul.

Igen fontos tehát, hogy a gyermekek lefekvésési idejét megszabjuk, szóval hogy hozzá szoktassuk a gyermeket a pontos lefekvéshez s felkeléshez és ezzel egy olyan hosszantartó alvási időhöz, melyre nekik szükségük van. Ne virrasztassuk tehát a gyermeket, azt a mulatságot, szórakozást, amit a színház, vagy a vendégek jelenléte nyújt, nagyon drágán fizeti meg a gyermek. Egy jól átaludt éjszaka többet ér testi s lelki egészsége szempontjából neki, mint mindenféle szórakozás.

7. A gyermekek művészi hajlandósága

Eddigélé az a mondás járta, hogy minden emberrel veleszületik a művészi érzék. Ezt a mondást bátran kijavíthatjuk erre: minden gyermekkel veleszületik a művészi érzék, mert hiszen nem ember, hanem gyermek születik. Emberré a gyermek csak a lelki és testi fejlődés bizonyos fokozatainak megtétele után lesz. Ezen fejlődési időköznek volna kötelessége az, hogy a gyermek művészi érzékét növelje, nemesibe. Ez azonban csak a legritkább esetben történik meg. Az iskolák levegője egyáltalában nem alkalmas ma arra, hogy a gyermek művészi érzéke nevelődjék; az iskolák túlságosan elvont irányú tanításmódja nemhogy erősítené, sőt a legtöbb esetben — hacsak a családi nevelés ellen nem súlyozza — kiöli a gyermekből a művészi érzéket.

A gyermek művészi érzéke s hajlandósága ezer formában jelenik meg a gyermekjátékokban, különösen azon fajtákban, melyek művészi tevékenységgel kapcsolatosak, így a gyermek dal-játékokban, a bábuzásban, alakoknak sárból kigyurásában, apróbb alakok kifaragásában stb.

Kár, hogy az iskolák a gyermek ezen irányú képességét figyelmen kívül hagyják. Minden iskola mellett műhelynek kellene lenni. Az apróbb gyermekek nevelése ebben a tekintetben már előbbre haladt, mint a középiskolák gyermekeié.

A gyermek művészi kedvének érdekes dokumentumait gyűjti össze a Magyar Gyermektanulmányi Társaság által megalkotott Múzeum, melyben tisztán gyermekek által készített dolgok, játékok, rajzok nyernek elhelyezést. Általában a gyermek művészi hajlandóságának jelenségeit nagyobb szeretettel kellene megfigyelnie úgy a családnak, mint az iskolának. A gyermek alkotó tevékenységének adatait össze kellene gyűjteni, mind megannyi érdekes adat lenne a gyermek lelkének fejlődésére. Egyelőre úgy ebben, mint a gyermekben a művészi szükséglet felébresztésére a legfőbb feladat a családra, különösen pedig az anyákra hárul. Vigyázni kell azonban arra, nehogy olyan művészi tevékenységre kényszerítse a család a gyermeket, amely nem felel meg az ő belső lelki szükségének. Az ilyen kényszerítés nem hogy elősegítené a gyermek művészi hajlandóságát, sőt inkább előli. Különösen sok a visszaélés a gyermekek zene iránti hajlandóságának

erőszakos fejlesztésével. A szülők, tekintet nélkül arra, hogy a gyermekben van-e belső hajlandóság a zenére, oda kényszerítik a zongorához. Az ilyen kényszerítés ártalmas határozottan.

A szülőknek azt kell figyelembe venni, hogy az ilyen zongora mellé kényszerített gyermekből nemhogy művész sohasem lesz, de még jól zongorázni sem fog. Nem az a fontos, hogy a gyermek belső művészi hajlandósága milyen formában vagy fajban nyilvánul meg, hanem az, hogy a belső lelki szükségből eredő művészi hajlandóságát fejlődésében elősegítsük. S ha ebben a család kellő körültekintéssel járna el, vajmi gyakran megkönnyítené a szülők pályaválasztási gondját.

A gyermek játékos kedvének megnyilatkozása igen becses útmutatást adhat nem egy esetben arra, hogy mire van hajlandósága a gyermeknek s ha ezt a hajlandóságot okosan s nem erőszakolva, helyes tevékenységi irányba tereljük, a gyermek szórakoztató játékát a jövő élet szempontjából is a legfontosabb tevékenység, a lelki élet fejlődését tekintve pedig a legbecsesebb erőgyűjtés forrásává tehetjük.

Hangsúlyozzuk: a gyermek művészi hajlandóságának nevelése a család, az otthon főfeladata s nem az iskoláé!

8. Nemzetközi gyermekcsere.

Régebben nálunk is általános szokás volt az, hogy a német nyelv elsajátításának megkönnyítésére a Felvidékre cserébe került a gyermek. Ma már ez a csere, a német nyelv szempontjából, felvidéki városaink határozott elmagyarosodása miatt, haszonnal alig járna, pedig lényeges az, hogy a gyermek minél könnyebben, minél több nyelvet sajátítson el. Ezen szempontból igen érdekesnek találjuk felemlíteni a Parisban, 1903-ban alakult «Nemzetközi gyermekcserét közvetítő társaságot», melynek épen az a célja, hogy a külföldi családok gyermekeit francia gyermekekkel kicserélve, az idegen nyelvek elsajátítását elősegítse.

Pár év alatt a fenti társaság mintegy 800 —1000 gyermekcserét közvetített, a kicserélt gyermekek legnagyobb része fiú volt. Persze, a legtöbb Németországból került ki. Amint az egyesület kimutatásából látható, az érdeklődés évről-évre na-

gyobb, mind több és több szülő veszi igénybe az egyesületet.

Magyar gyermekekről nem szól az egyesület kimutatása, pedig ránk, magyarokra, kétszeresen fontos, hogy gyermekeink legalább egy idegen nyelvet sajátítsanak el. A drága bonne tartását nem minden család bírja meg, de nem is vezet mindig a kellő eredményre. Ajánlatos volna, ha a párisi gyermekcsere közvetítő intézethez hasonló egyesület nálunk is alakulna.

9. A lakás és a gyermek fejlődése.

A gyermek testi fejlődésére igen fontos az életkörülmények kedvező volta. Az egységes természeti törvény érvényesülését látjuk ebben: a silány földben silány a növény is. Két glasgowi orvos két éven keresztül közel 8000 gyermeket vizsgált meg, az után kutatva, hogy a gyermekek testi fejlődése és a lakásviszonyok között milyen összefüggés van s vizsgálódásaik eredménye egész törvényszerűen beigazolta, hogy a kedvezőbb lakási viszonyok között élő gyermekek úgy a test súlyában, mint a növés magasságában jóval felülmúlták a kedvezőtlenebb viszonyok között élőket Kor szerint véve a következő eredményeket találták: Az ötéves gyermek súlya, kinek szülei egy szobában laktak, 16.9 kg, már a kétszobás lakásnál 17.5, a háromszobásnál 18 s az ennél több szobásnál 18.2; magasságuk pedig fokozatosan a következő: (1 szobás) 97.5 cm., (2 szobás) 99.8, (3 szobás) 101.8, (3 szobásnál több) 103.5 cm. A kilenc éveseknél ugyancsak ezt a fokozatos emelkedést találták, így (1 szobás) 23.3 kg., 116.3 cm., (2 szobás) 24.1 kg., 119 cm., (3 szobás) 24.9 kg., 120.5 cm., (3 szobásnál több) 25.6 kg., 122.3 cm. A 13 évesek mérésének eredménye ez: (1 szobás) 31.7 kg., 1335 cm., (2 szobás) 32-8 kg., 135-3 cm., (3 szobás) 34 2 kg., 137.8 cm., (3 szobásnál több) 34.8 kg., 139.5 cm.

Ezen érdekes adatok világosan mutatják, miért csenevészebb a nagyvárosok gyermeke, mint a többlevegőjű s több napsugarú falué. A nagyvárosok lakásviszonyainak rendezése nem az utolsó kérdés gyermek-, illetve emberhigienia szempontjából sem. Mivel a házbérzsora, mely az aránytalan házbérek miatt lehetetlenné teszi a normális anyagi viszonyok között élő családok kellő lakását, rettenetes pusztítást visz

véghez a jövő generáció fejlődésében, ez megindokoltta tenni a házbér hatósági rendezését, mert amilyen mértékben híznak a háziurak tárcái, olyan mértékben csenevésznek a szegény gyermekek.

10. Gyermek-olvasócsarnok.

A Deutsche Warte egyik száma ismerteti a hamburgi* Szt. György községházának gyermek-olvasócsarnokát. Téli estéken a gyermekek egész serege megy a ködös hidegben a Szt. György községháza kivilágított olvasócsarnoka felé. Az olvasócsarnokban barátságos meleg, tisztaság, jó levegő, egy csomó jó pajtás és az olvasó néni barátságos, szíves arca fogadja, no meg aztán sok-sok kedves mese s képeskönyv. A mesélő néni kiválasztja mindenkinek a kedve szerint való könyvet, megmutogatja s elmagyarázza a képeket, elolvas vagy elmond egy-egy szép mesét, elbeszélget sok kedves dolgról, felel a kérdezősködőknek s úgy elröpül egy-két óra, hogy észre se veszi a sok gyerek.

Milyen kítűnő intézmény! Mennyire szükség volna ilyenre minálunk is nemcsak a nagyobb városokban, hanem falun is. Milyen áldás volna ez sok szegény gyermekre, kiknek szülei késő estig gyárakban, vagy másutt a kenyérkeresés nehéz munkájával vannak elfoglalva. Mennyi erkölcsi veszedelemből szabadulnának meg s lelkek mennyi kedves emlékekkel telnék meg.

Lelkesedünk a gyermek-olvasócsarnok eszméjeért s ezek megvalósítása nem is volna olyan nehéz. Álljon egy terem télen is mindig rendelkezésére az iskolákban azon gyermekeknek, kiket az otthon melegéből a szegénység vagy szüleik elfoglaltsága kirekeszt. És legyen ebben a teremben könyv, kép és ami fő egy szerető lélek, aki a gyermekeket elszóraztatja, velők elbeszélget. Igazán ez nem volna oly nagy teher, hogy meg ne lehetne bírni, sern anyagilag, sem fizikailag, s ezerszeresen megtérülne azon morális hatásban, mely nyomán járna annyi sok gyermek lelki fejlődésében.

* Hamburg gócpontja a legkiválóbb gyermeknevelő intézményeknek.

11. A kleptomániás* gyermek.

Alig van gyermek, amelyről el ne lehetne mondani, hogy szereti elvenni azt, ami nem az övé. A kis gyermek első ösztönszerű mozdulatai már a «birtokbavétel» felé irányulnak: amit meglát, utána kapdos. Ha megszerezte, míg nagyon kicsi, mindjárt a szájába veszi, ha már nagyobb, játszik vele, aztán eldobja. Van egy kor, amikor már nagyobb a gyermek, akkor nem dobja el, hanem összegyűjti. Halomra rakja. Csodálatos, hogy mi mindent össze nem szed egy ilyen gyűjtő gyermek. Persze nem mindenik egyformán rabja a gyűjtésnek, de valamennyit meglepi kisebb-nagyobb mértékben a gyűjtési vágy. A magam gyermekein tapasztaltam, hogy az egyéniség máibben a korban is mennyire meglátszik. A legkisebb gyermekem a leginkább gyűjtő. Az ő fiókjában minden megtalálható (persze minden kisebb tárgy), amit fiókjaiban elhelyezhet. Ha valami nincs a helyén, a gyermekek már csak Mandihoz fordulnak, nála biztosan van egy-két tucat darab ceruza, törlőgummi, toll, tollszár. A könyveket is a maga könyves polcára rakja, nem szólva a bábukról, képecskékről s más egyébről. Mandika valóságos régiség kereskedő, nála minden »egakad. De emellett aranyos kis lány, aki semmihez sem nyúl, amire apja, anyja azt mondja, hogy ez nem gyermeknek való.

Ilyenféle gyűjtő az a gyermek is, amely kleptománikus. A kleptománikus gyermek is gyűjt, még pedig mindent, ami keze ügyébe kerül. Ő sem azért gyűjti, hogy értékesítse, hanem csak azért, hogy legyen. Halomra rak ő is sok mindent, értékes és teljesen értéktelen holmikat. Sokszor nem is játszik vele, hanem csak elteszi.

Kérdés most már, hogy mi okozza a kleptomániát. Egy német megfigyelő azt állítja, hogy a gyermek mikor határozott cél nélkül vesz el tárgyakat, tehát mikor csak elveszi (de nem értékesíti), azért teszi, mert a gyermek kényszereszmé hatása alatt van.

Mindenesetre kényszereszmé hatása alatt áll, csak az a kérdés honnan van ez a kényszereszmé.

Már előbb mondtam, hogy minden gyermekben benne van egy bizonyos gyűjtő szenvedély, de nem minden gyermek

* Kleptomániásnak a lopni szerető gyermeket mondják.

ben egyformán van meg. Azt kell tehát mondanunk, hogy a kleptomaniás gyermekben ez fokozottabb mértékben van meg. Mivel pedig a gyűjtés vágya általános a gyermeknél, ezt a gyermek-jelenséget is olyannak kell tartanunk, mint egyéb általános gyermekténykedési sajátságot, mint például a játékot.

Ezen az úton eljutunk a gyermek ezen ténykedésének forrásához is: ez pedig nem más, mint a veleszületett ösztön. A gyermek ösztönszerű mozgásokkal; ragadja meg csecsemőkorában a tárgyakat s viszi szájához. Ez tehát az önfenntartás biológiai jelensége, melyet később a fejlődés felső fokán felvált a másik vele született ösztönszerű cselekvés, a birtokszerezés vágya.

A gyűjtési vágy ezen hatalmas ösztönnek a parancsára kel fel s a kleptomania sem egyéb, mint az ösztönök munkája, de a normálisnál fokozottabb mértékben. A kényszereszmé tehát az ösztön parancsszava. A gyűjtés és a kleptomania pedig egyszerűen a gyermek élettani jelensége.

Ez a tény azonban nem azt jelenti, hogy a kleptomániát kicsibe vegye a szülő, napirendre térjen felette, mert a kleptomania már betegség s az ilyen gyermek különleges gyógyításra szorul. Hiszen a lopás sem egyéb, mint birtokszerezési vágy. Igaz, hogy az ilyen gyermek már határozott céllal tulajdonítja el az egyes dolgokat. A kleptomania s a lopás közt csak az a különbség, hogy az egyik erkölcsileg mérlegelhető, míg a másik, a kleptomaniás cselekedet nem. De éppen ezen hasonlóság miatt kell gyógyítani a kleptomaniás gyermeket idejekorán, nehogy e betegségből a morális értelemben vehető rossz szokás fejlődjék: a tolvajlás.

Mi módon történjék a kleptomaniás gyermek gyógyítása? Persze ez a szakavatott gyermekpszichológus munkájához tartozik, ki a gyermek egyéniségét alapos kutatás alá vetve, megállapítja, a gyermek gyógyítás módját is. De a szülő semmiesetre sem azzal fogja kigyógyítani a gyermeket, hogy rásüti a tolvajbélyeget, se veréssel. És azt sem várhatja, hogy a gyermek egyszerre meg fog «javulni». A káros ösztönök ezen parancsát csak hosszú időn át tartó morális beidegzéssel lehet elhallgattatni. Ne essék tehát kétségbe a szülő, ha «rossz» gyermekének javulása mindjárt be nem következik s ne veszítse el türelmét.

12. A gyermek karácsonya.

A gyermeklélek egyik legszebb, legkedvesebb s legmélyebb örömet s boldogságot okozó hite a karácsonyhoz kapcsolódik, a Jézuska által hozott karácsonyfához. Mihelyt vége a nyári, őszi kint szaladozó gyermekörömnök, a gyermek öröme vágyó lelke (a gyermek mindig öröme vágyik s ez a legtermészetesebb biológiai jelenség) odaszáll a karácsonyfához s e körül röpködve gondolataival, lelke a titkos fa ragyogásának varasában megtelik a legdúsabb, a legteljesebb örömmel. Hetek során át ez az öröm, a csillogó karácsonyfa varasának öröme, tölti be a gyermek lelkét. Ez az öröm, mely a kérdések és feleletek egész sorát öleli át, ragyogva gyúl ki az ártatlan gyermekszemekben; lelkén a karácsonyfa mint egy tündéralom száll át. Csodálatos és igaz boldogsága ez a gyermeknek. Vajjon helyébe mit adhat az okosság? Vajjon mi értékesebb a gyermeknek, az-e, ha tudja, hogy az egész karácsonyfadolog mese, vagy az, ha azt hiszi, hogy ezt a fát valóban a kised Jézus hozza neki. Ha megmondod s elmagyarázod, hogy a karácsonyfát kint veszi apa meg mama a piacon jó drága pénzért, a sok gyertyát, játékot, csecsebecsét, cukrot mind a mama meg a papa veszi sokszor bizony keserves önmegtagadással s nehéz munkával megszerzett összekuporgatott fillérei árán, vajjon értékesebbé vált-e ezzel az apa s az anya a gyermek előtt! A gyermek lelkét nem ismeri az, aki azt hiszi, hogy az ilyen beszéd növeli a gyermek szeretetét szülői iránt. A gyermek, míg gyermek, nem érzi a szülői áldozat nagyságát, hiszen azért gyermek, mert ezt, valamint az élet több komoly körülményét, még mérlegelni nem tudja. A gyermek mindennek megítélésében önző (ez is a gyermekélet természetes biológiai jelensége), a gyermek a magára vonatkoztatott öröm szempontjából tekinti a dolgokat s az élet nehéz oldalával mit sem törődik. A gyermeki szeretetet nem a karácsonyfa ajándékai öregbítik, a gyermek anélkül is szereti és szeretni fogja szüleit; de a karácsonyfa boldog hitének elvesztése, hogy ezt a kised Jézus hozza neki, a ragyogó és boldogító álmok egész sorától fosztja meg a gyermeket. A valóság tudása nem nyújt semmit, az álom pedig az öröm pazar virágaival szórja tele a gyermek lelkét, képzeletét.

Boldog csak az a gyermek, amelyik még naiv hitét nem

vesztette el; amelyik még örvendve és lelkesedve, kedves álmok között várja a karácsonyt. A modern gyermek, az a modern gyermek, amelyik abba a csoportba tartozik, — s ilyen gyermek sok van — abba az illúzió-vesztett csapatba, nem örvend a karácsonynak. Próbáljátok meg s beszéljétek vele a karácsonyról, fölényesen fog mosolyogni és büszkén vallja, hogy már ő nem olyan, mint a Muki, aki még mindig azt hiszi, hogy a karácsonyfát nem kofáktól veszik. Ő már ezt a mesét nem hiszi. Ő előtte már csak egy öröm van, az ajándék öröme. Mert ajándékot fog kapni, sőt tudja is, hogy mit. Azt mondhatja bárki: hiszen még a naiv gyermek is az ajándéknak örül. Persze, hogy az ajándéknak, de egyébnek is. A szó durva annak a finom lelki érzelemhullámvásznak a kifejezésére, ami át meg átszövi azt az örömet, amit az ajándéktartás örömeinek nevezhetünk. Semmiképp sem lehet egyforma annak a gyermeknek az öröme, aki a meggyújtott karácsonyfa előtt kiégett lélekkel, hitetlen lélekkel áll, aki csak az ajándéknak mosolyog s aki a díszes karácsonyfát csak azért nézi, mert szépen van díszítve; nem lehet az öröme ugyanaz, mint azon gyermeké, aki a karácsonyfát naiv hittel nézi s mindazt látja benne, amit a mese elképzeltet vele, amit neki szuggerál. Mert a karácsonyfa csodálatosan tudja szuggerálni a gyermekleiket. Ki nem látta azt a boldogságot, azt a repeső örömet, a várakozásnak azt a nagyszerű kielégítő csodálkozását, azt a túláradását a gyermekérzelemnek, mikor a meggyújtott karácsonyfát meglátja a gyermek, mikor ott áll álmai ragyogó megteljesülése előtt. A játék öröme is más lesz így, annak a játéknak az öröme, mely ott függ a karácsonyfán, mely oda van téve alája, mely fürdik a karácsonyfa gyertyáinak ragyogásában s amelynek származását a mese bűvös-bájos világában keresi a gyermekszem. A gyermek ezen érzésének pszichológiai magyarázata egész egyszerű; ugyanazon alapja van, mint mikor a felnőtt ember egy történelmi ritkaságot, egy idegen földről származott tárgyat csodálva néz. Egy fapohár csak fapohár, de ha azt a fapoharat mutatná valaki, amelyből Attila ivott, ugy-e megbámulnók valamennyien. A gyermek is ilyen, csakhogy még intenzívebb érzéssel nézi a karácsonyfa ajándékait. Nem egyforma tehát a kétféle modern gyermek érzése. S az a gyermek, aki a karácsonyi csodában élő hitét nem idejekorán, nem erőszakos külső hatása alatt, hanem

mintegy fejlődésnek természetes módján s útján veszi el (mert hisz az idősebb gyermek elvégre is megtudja a valót), azért mégis ezután is másképp örül a karácsonynak, mint a koravénséget átélt gyermek. A karácsony régi fényéből s érzéséből mindig megmarad valami lelkében s az emlékek a régi érzést, hangulatot életre keltik. Újra és újra átéli az idősebb gyermek, átéljük mi felnőttek is a naiv gyermekség kedves érzéseit, hangulatait, mikor ott állunk a ragyongó karácsonyfa alatt, pedig mi állítottuk, mi díszítettük s mindezt tudjuk jól, ismerjük a valóságot.

21. Gyermek-öngyilkosok.

A mai társadalmi jelenségek között legelszomorítóbb talán az, hogy már a gyermekek is gyakran emelnek önmaguk ellen fegyvert, olyan korban unják meg az életet, mikor még jóformán azt sem tudják, mi az élet. Egy külföldi népjóléti bizottság, mely egyik főfeladatának tartja a gyermek-öngyilkosságok tanulmányozását és a gyermek-öngyilkosság leküzdését, azt mondja jelentésében, hogy ez a rettenetes gyermek-betegség már annyira elharapódzott, hogy szinte epidemikusnak mondható. A bizottság számadatokban mutatja ki, hogy 1904-től 1909-ig, hogy emelkedett a gyermek-öngyilkosok száma. A jelentés főbb adatai erről a következők: 1904-ben 20; 1905-ben 47; 1906-ban 71; 1907-ben 112; 1908-ban 312; 1909-ben 449 volt a gyermek öngyilkosok száma. Ez a rettenetes számsor, mely évről-évre emelkedik, mutatja, hogy a gyermek-öngyilkosok száma öt év alatt meghúszszorozódott!

Ugyanezen kérdéssel foglalkozik egy német orvos is (Dr. E. Nater, *Der Selbstmord im kindlichen und jugendlichen Alter*). Érdekes fejtegetésében arra a következtetésre jut, hogy a gyermek-öngyilkosok jó részének oka azon lelki hatásban keresendő, melyet a gyermek lélekre a modern irodalom tesz. Ez az irodalom nagy szeretettel rajzolja az öngyilkosságot. A gyermek könnyen befolyásolható lelke mohón szívja fel ezen irodalomból azt, ami neki méreg s alkalmas arra, hogy lelki egyensúlyát megzavarja. Ugyanilyen káros hatással van a gyermek lelkére a szennyirodalom, a pornográfia, mely a gyermeket korának nem megfelelő élvezetekre indítja. Ezek

aztán aláássák fizikai és morális egészségét, a kétségbeesésbe kergetik s unottá teszik előtte s ellenállásra képtelenné lelkét. Ugyanilyen hatást tesz a gyermekre az alkohol korai élvezete is. Annál csodálatosabb, hogy még jobb családokban is előfordul az, hogy a gyermeknek italt adnak s ezzel mintegy rávezetik az alkohol élvezetére.

A gyermek-öngyilkosságok egyik oka a modern élet sokféle jelensége. Ezek között a laza családi élet. A gyermek a családban nő fel, rá nézve az egy egész világ, legerősebb nevelő hatását itt kapja. De ha ez az élet nem tiszta, ha ez az élet maga is tele van morális betegségekkel, vagy ha ez a családi élet csak egy keret, egy ráma, melynek való tartalma nincs, ha a gyermek magára él benne, akkor teleszívja magát egy olyan méreganyaggal, mely tönkre teszi.

A családi nevelésnek ott, ahol ez valóban van, egyik legfeltűnőbb hibája az elkényeztetve nevelés. A gyermeknek mindent megengednek, minden kívánságát teljesítik, mindenben kedvét keresik. Ez a puha nevelés zsarnokká s önzővé neveli a gyermeket. Az így nevelt gyermeknek akaratereje csak addig van, míg minden kívánsága szerint teljesül. Mihelyt ez megszűnik, vége az ő akaraterejének is; mihelyt egoizmusát kielégíteni nem tudja, elkeseredik, életunttá válik.

A gyermeket a keménységhez kell szoktatni, az engedelmességhez. Ez alatt nem szülői, illetve nevelési abszolutizmust értek, mely a gyermeket minden önállóságtól megfosztja, hanem azt a nevelést, mely a gyermeket önuralomhoz szoktatja s megtanítja a szociális érzésre. Az így nevelt gyermek egészséges lesz testben s lélekben s lelki egyensúlya nem bomlik meg egykönnyen. Az így nevelt gyermekben lesz életöröm s nem lesz tele életúntsággal.

Egy nagy hibája a családi nevelésnek a morális vallásos nevelés elhanyagolása. A szabados nevelés, mely magasabb erkölcsi ideáljaitól fosztja meg a gyermeket, mely nem állít olyan ideálokat a gyermek elé, kiknek példája egyszersmind az ő morális felfogásának tartalmat s irányt szabna, üressé teszi a gyermek lelkét, életét sivárrá, morális felfogását hiányossá.

22. Pályaválasztás.

Elérkezett a gyermek azon korhoz, mikor már el kell határoznia magát a szülőnek, hogy milyen pályára adja. Nehéz kérdés. Nehéz különösen akkor, ha a szülő soha se gondolt erre, tárgyilagosan mérlegelve gyermeke képességeit s hajlamait. Nehéz különösen annak a szülőnek, aki ezer meg egyféle kívánságot akar kielégíteni. Nehéz bizony ez a kérdés mindenképen, csak annak könnyű, aki jobban bele nem mélyed, hanem csak úgy szembehúnyva akar dönteni. Ej, hogy megbosszulja magát az ilyen könnyelmű választás. Mennyi elsíratott életet bánja ezt.

Figyelje hát meg minden szülő alaposan gyermekét, hajlamait, képességeit s ez döntsön. Ne holmi divat, ne az pusztán, hogy melyik életpálya a legfényesebb. Gyermeünk boldog akkor lesz és erejét akkor tudja legjobban kifejteni, ha oly pályára adjuk, amely képességeinek legjobban megfelel.

Nálunk erősen divat az úgynevezett úri, diplomás pályára nevelés. Mindenki azt akarja, hogy fiából diplomás ember legyen. S gyermekeink is ezt a pályát tartják kívánatos életpályának. A gyakorlati életpályáktól pedig idegenkedik.

Sok szülő csak vaktában járhatja iskolába gyermekét. A gyerek alig boldogul, bukik, ismételtet, azért mégis csak jár tovább, hátha sikerül elvégezni a nyolc osztályt. Az érettségi bizonyítvány a szülők álmainak vágya, mert ennek megszerzésében látják a diplomás úri pályára a jogot.

Kétségtelenül egyik legnagyobb betegsége a mi társadalmunknak a diploma-láz. Ebből ki kell gyógyulnia. Új korszak küszöbén állunk, hazánk egy jobb jövőnek néz elébe. De csak akkor, ha társadalmunk józan komolysággal fogja irányítani a jövő nemzedéket. Ha nem indul holmi hamis jelszavak s ábrándképek után, ha nem az úri pályákra viszi mindenáron gyermekét, ha nem a latájnerséget tartja egyedül üdvözítő útnak, hanem gondos mérlegelésével gyermeke tehetségének, rátermettségének s az életviszonyoknak, azt a munkát választja neki élete céljául, amelyiken majd képességeivel legtöbbet fog használni önmagának és a köznek is. Társadalmunk felfogásának meg kell változni gyökeresen: nem szabad méltatlan munkának tekinteni az ipari s kereskedői foglalkozást. Nem szabad ilyen megkülönböztetést tenni, hogy ez úri,

amaz meg nem úri pálya. A nemzeti kultúrát nem a diplomás emberek száma teszi pusztán. Tanult, művelt iparosokra, kereskedőkre ép oly szükségünk van, mint képzett diplomás emberekre.

Iparunk, kereskedelmünk akkor vesz majd hatalmas lendületet, ha ép oly lelkesedéssel választják ezt életpályának gyermekeink, amily buzgósággal tódultak a diplomás pályára. A művelt nagy nemzetek versenyében csak akkor vehet hazánk részt, ha kereskedőinket, iparosainkat oda állíthatjuk amazok kereskedői, iparosai mellé.

A szülőknek s gyermekeknek egyaránt meg kell érteni a változott idő változott követelményét. A magyarságban fiatal erő van, de bizonyos az is, hogy fejlődő életünk alapjait erősíteni kell. Ez erősítés egyik fő fundamentuma vagyonosodásunk. Vagyonosodásunk pedig nemzeti iparunk s kereskedelmünk minél hatalmasabb fejlesztésétől, fejlődésétől függ jóformán. Az ipari és kereskedő osztálynak mindenesetre nagy szerep fog jutni jövődő állami életünkben. Az iparosok s kereskedők fogják vívni a vérmélküli csatákat, de ezek nem lesznek kevésbé fontosak, mint a harcok véres küzdelmei. Ezért van szükségünk derék, képzett iparosokra és kereskedőkre, azért kell erre a pályára sok jó erő.

A régi nézeteknél maradni tovább is annyi volna, mint lemondani a szebb, boldogabb [nemzeti jövőről s útját vágni gyermekeink igazi boldogulásának.

23. Történetek.

1. Egy kis rabszolga írásai.

Egy csomó sápadt arc jelenik meg íróasztalom előtt, mikor ezt a kis füzetkét forgatom itt a kezemben, amelyből egy-egy részecskét alább nektek is odaadok, hogy olvassátok. A kis Tamás Pista feljegyzései ezek. A mamája küldte el nekem a Pista hagyatékából. Kis íróasztala fiókjának rejtekében találták meg azután, hogy eltemették őt. Én nem tettem hozzá semmit. Ezt a kis iratkát úgy hagytam, amint Pista papírra vetette. De szeretném, ha láthatnátok a reszkető, fáradt betűket is. Szeretném, ha látnátok és tudom, hogy feljajdulna szí-

vetek. És fájna kemény lelketek, mint fáj az enyém, mivel-elhomályosuló szemmel olvastam.

*

Szeptember.

Ma délután beszaladt hozzám Bandi öcsém, törött falovát akarta velem megcsináltatni. Szaladj tőlem, Bandi, kiáltottam rá, mert én nem érek rá a te falovadat megcsinálni. Bandi sírva fakadt s fenyegetőzött, hogy bepanaszol a mamának. Csak menj, gondoltam, mama tudja, miért nem érek én rá. Már én gimnazista vagyok és jól akarok tanulni. — Elsőnek kell lenned, mert minden híres ember első diák volt mikor iskolába járt, mondta édesanyám. — Apám azt mondta a múltkor mamának, hogy lángeszem van, tehát biztosan első diák leszek. Igen, igen, első diák leszek és híres ember. Nem is lehet másképp, ha a papám, meg a mamám azt mondják, hogy lángeszem van, csak híres ember lehet belőlem, mert tanulni fogok és nem fogok Bandikának törött lovakat ragasztgatni. Én nem, ennek már vége. Már én az életre készülök. Ezt mondta a papa is. Biztosan még nem tudom ugyan, hogy mi az élet, de valami olyan nagyon komoly dolog lehet. Holnap először leszünk iskolába nyolc órától egyig. Öt tantárgy lesz. Nem félek.

Az éjszaka azt álmodtam, hogy én híres ember vagyok. Nem tudom biztosan már, hogy Napóleon, Deák Ferenc, vagy Petőfi voltam-e, de arra határozottan emlékezem, hogy Pöröly Feri el akarta tőlem venni az elsőséget. Ettől a Pöröly Feritől félek, de nemcsak tőle. Az első latin dolgozatom csak épen, hogy elégséges volt, a Pöröly Ferié jeles. Még kívülről másoknak is volt jó osztályzata . . . és nekem csak elégséges. Bizony tévedt az én édesapám, talán nincs lángeszem. És hát nem leszek híres ember? És Pöröly Feri az lesz? Meg a többi is! . . . Meg kell tudnom az igazságot: nekem van-e legtöbb eszem az osztályban, vagy sem. Holnaptól kezdve franciát, németet s zenét is fogok tanulni. Az órarendemben már délután is alig van egy üres óra. Francia, német és zene és latin és számtan és geometria és földrajz, és magyar, hittan, torna, játéköra, ének, természetrajz . . . Álmos vagyok.

Október.

Vigyáznom kell nagyon és megfeszítenem minden erőmet. Örökre búcsút mondok minden játéknak, vigy el tőlem Bandika minden játékot. A kis mozdonyt, a vár-játékot, kőkockákat, mindent, mindent. És menj el tőlem messze játszani, hogy ne lássalak, az én játékom ma ez: húsz latin szó jelentése, öt kifejezés, három sor belőle könyv nélkül az a és o declinációra példák és a nem-meghatározás; a latin diáriumba le kell írni a lefordított négy sort magyarul és latinul s ezenkívül le kell írni a mensa és egy jelzős o-tövű szó ragozását egyesben és többesben; továbbá fel van adva s számtanból, hogy mi a mennyiség s milyen fajai vannak, ezen kívül két összeadás és két kivonás; a földrajzból a földrajzi előfogalmak és Magyarország összes megyéinek neve, továbbá az Alföld egy része; geometriából a sík, pont és vonal fogalma, a vonal helyzete a síkhoz, természetrajzból az almafa, körtefa és cseresznyefa, továbbá az őszi növények. Ez délelőttre. Délután 2—3-ig zene, 3—4-ig német s 4—5-ig francia. A papa mondta, hogy talán festeni is fogok tanulni. Igaz, holnap növényezni megyünk a tanár úrral s így 5—6 lesz a zene, 6—7-ig pedig a német, mert egy nap se szabad elmulasztani az órákat, csak mikor játék-délután van 3—5-ig. Akkor elmaradhat egyik-másik. Istenem, hát ugyan híres ember leszek-e én, mikor a Pöröly Ferinek olyan jó esze van és nekem nincs. Nincs. De ezt nem szabad megtudni se a mamának, se a papának, mert én őket nem akarom megcáfolni. Ők engem szeretnek s én is szeretem őket. Már tíz óra, földrajzt reggel kell megtanulnom; a francia lecke is akkorára maradt.

Már biztosan látom, hogy Pöröly Ferinek jobban megy a dolog, mint nekem. Ő mindent tud, rettenetes egy gyerek. Ő mindent kitalál. Még fel se teszi a tanár úr a kérdést, már ő jelentkezik. És én hiába töröm a fejem, még se találom el a helyeset soha. Pedig szívesen kérdeznek s csodálkoznak rajtam, hogy nem tudok annyit, mint Pöröly, meg a többiek. Biztosan azt mondta a papa, hogy nekem lángeszem van s most ezt várják tőlem a tanárain. Hiába, nem megy. Nem, nem. Szégyenlem és igyekezem és fáj, hogy a tanárain arcán látom

a csalódást. Azért nem hagyom magam. Én tanulok, amennyit csak bírok. Este tizenegyig dolgoztam tegnap s a papa megdicsért. Három lap van ismétlésre a földrajzból, kettő a geometriából, egy olvasmány s egy vers a magyarból. Felét már tudom, a latin még hátra van s már én fáradt vagyok. Bandi megint játszani hívott, de nem lehet, pedig szeretnék . . .

Tegnap hallottam, mit beszélt a mama, meg a papa.

— Pista be fogja váltani várakozásunkat, — mondta anyáin. — Igazi csodagyerek.

— Nagy ész és vasszorgalom. Már most se olyan, mint más gyerek. Oly sokat tanul, — szólt apám.

— Büszke vagyok a fiamra.

— Szédítő pályát fog megfutni. Én már ott látom a legmagasabb politikai hivatal csúcsán.

— Pista lángész.

Én lángész! Hát még mindig azt hiszik. Nagy teher ez rajtam. Talán, ha ezt nem hinnék, nem kellene franciát, németet, zenét tanulnom. Fáj a fejem s ma azt mondta a geometria tanára nekem, hogy számár. Röstellem. Szeretnék aludni, de nem lehet. Péntek a legnehezebb s holnap péntek lesz.

November.

Mi lesz velem. Valamitől félek. Én nem leszek híres ember. Már látom. És én ezt meg fogom mondani a papának . . . Nem, a mamának előbb. Talán ő elhiszi és megbocsát nekem. Úgy zúg a fejem néha és szeretnék sokat aludni, nagyon sokat... Hogy mondjam én meg azt a mamának, hogy . . . mikor ők mást hisznek. Elszomorodnának nagyon. Még megpróbálom. A Pöröly Feri igen kedves és őt mindenki bámulja az osztályban, még Török Jancsi is, aki pedig igen okos fiú ... Rajtam ma az egész osztály nevetett. A leckét mondtam a természetrajzból. A tanár úr közbe szólt és én nem tudtam aztán tovább folytatni. — Magoló, magoló, hallottam a gyerekek sutto-gását. Igazuk van. Majd elszédültem s örültem, hogy a tanár úr leültetett. Óh, én olyan sokat szeretnék panaszkodni.

Az éjszaka Bandikával álmodtam. Együtt játszottunk. A törött falovat összeragasztottam neki s ezért Bandika megcsókolt. Erre felébredtem s nem tudtam tovább aludni. Reszkettem az ágyban és hallottam, milyen jól alszik Bandika. Én irigylem Bandikát s elgondolom azt, milyen jó volt nekem is, míg olyan kicsi voltam. Most olyan, mintha sohase lettem volna én kicsi, mintha mindig gyötrődnöm kellett volna az iskolában. Én gyűlölöm az iskolát, mert nem bírok tanulni. Félek a holnaptól is. Mindig az iskola csengőjét hallom. Élesen szól s mikor végre elhallgat, belép a terembe a számtan-tanár, a latin-tanár, a földrajz-tanár és a geometriáé. És akkor olyan, mintha megakarnék halni. Míg az osztálykönyvbe ír, sietve addig átfutom a leckét és minden összezavarodik a fejemben. Már tudom úgy is, hogy egyenest rám néz. — No tudod-e ma a leckéd, te lángész. És a fiúk nevetnek és a tanár úr is nevet. Én pedig félek, reszketek, már nem is tudom, mitől. Talán a szégyentől. Tovább nem bírom . . . Ez a kín . . . Ki segít rajtam és kinek panaszkodhatok én? A mama kedvetlenül kérdezgeti tőlem, hogy tudom-e már a leckét, a papa összeráncolt szemöldökkel néz rám s látom, hogy haragszik . . . Már tudják, hogy nem vagyok lángész. És ez fáj nekem.

December.

Tegnap a papa azt mondta, hogy elhanyagolom a tanulni-valóimat és azért vagyok gyöngé tanuló. Azt mondta, nem lesz belőlem semmi . . . Nem is akarok, csak semmi lenni. Semmi. Azt hiszem, az a boldogság, kis gyerekeknek maradni, Bandikának és játszani kint a kertben. A fiúk az osztályban sokat beszéltek a karácsonyi szünidőről. Én nem örülök ennek sem, mert tanulnom kell. A papa egy nagy diákot fogadott mellém s azt mondta, hogy pótolnom kell, amit hanyagságommal elmulasztottam. — Már én haza se szeretek menni, a kis szobámtól is félek. Nem szeretek találkozni a papával, mert már ő nem szeret engem.

Tegnap a mamám ölébe vette fejem és azt mondta: Pista, te nagyon megszorítasz bennünket a viseletteddel. Készületlenül jársz az iskolába és panaszkodnak a tanáraid. Nagy szé-

gyen lesz, ha meg fogsz bukni. Én ezt ki nem bírom, édesapád haragudni fog s én se szeretlek majd. Fogsz-e tanulni? De hiszen én mindig tanulok, mondtam. — Neked jó eszed van s ha igazán tanulnál, tudnál is. — Veled fogok tanulni, mondtam édesanyámnak. Megcsókolt s én tudom, hogy hiába fogok veled tanulni. Holnapra ismétlések vannak. Még pedig az első, második és harmadik deklináció a latinból, még két fejezet könyv nélkül; a hangtan a magyarból, Magyarország hegységei a földrajzból, a tizedes számrendszer a számtanból s a három- és négyszögek a geometriából. Mindössze harminc oldal. Mit csinálok én ezzel.

A mamával már harmadnap tanulok és a mamám azt mondja, hogy képtelenség annyi leckét megtanulni és a mama is sírt, mikor tanultuk. A papa azonban nem hisz. Haragudott nagyon és azt mondta, ha más megtudja tanulni, én is megtanulhatom. Az éjszaka többször feljédtem s imádkoztam, hogy haljak én meg és ne szomorítsak senkit. A papa is úgy szeretett és most már látja, hogy engem nem érdemes szeretni. Én egy igen rossz fiú vagyok, nem bírok tanulni. És olyan szomorúság van bennem, hogy mindig szeretnék sírni.

Január.

Két hét múlva bizonyítványt kapunk és ebben benne lesz az is, hogy én rossz gyerek vagyok, mert nem értem a latint, meg a számtant, meg a geometriát. Mind a három tanár úr kijelentette, hogy ezekből a «lángész» még év végén is meg fog bukni. — Ismételned kell, te gyöngye vagy még a második osztályba. És én már ezt most tudom. Halálra vagyok ítélve. Az én életem céltalan. Érzem, hogy valóban rossz kezdek lenni. Minek járok én iskolába! Én szaladozni szeretnék Minden pillanatom rabság. Eresszetek engem arra, amerre menni akarok és hagyjátok azt tenni, amit én akarok. Én irigylem a szurtos inasokat, kik jókedvűen futnak végig az utcákon s füttyörésznek. Irigylem a Sajót, mert kutya bár, de kénye-kedvére tehet. Szeretnék madár lenni, szeretnék éhezni és fázni... inkább minden, minden, csak így lenni szomorú. Én mennék messze, messze... Már nem sajnálom itt hagyni

az apát, aki mindig haragos rám, se mamát, aki gyakran sir miattam, se Bandikát, kinek olyan jó. De, Bandika, te is rabszolga leszel.

Pöröly Feri... az arca ragyogott s a bizonyítványát büszkén vitte haza. — Hányból buktál, lángész, kiáltott utánam Pecek Péter. Én mindenből megbuktam, de bucsut is mondom nektek. Inas leszek ... És nekem azt mondta apám, hogy én is az leszek, ha meg fogok bukni. Nem beszélt komolyan, mert az éjszaka hallottam, mikor az anyámmal beszélt. — Pistának tanulni kell és ha ismételni fog, még akkor is. Egész éjszaka nem aludtam, mindegyre az járt eszembe, hogy nekem tanulni kell. Édesanyámnak tegnap mondtam, hogy én nem akarok tanulni, én inas leszek. — Nem szégyenled magad, szól rám anyám. Sohase hittem, hogy ilyen rossz fiú leszel. — Én se hittem volna, hiszen azt hittem, hogy híres ember leszek. Már nem álmodok híres emberekről, én már csak Pecek Pétert irigylem.

Február.

Pecekkal találkoztam. Azt mondta, boldog s fittyet hány még az igazgatónak is. — Gyere velem, lángész, mondta. És én megkértem, hogy ne csúfoljon, én sohase gondoltam magam lángésznek. Pecek megígérte, hogy nem csúfol többet. Jó barátságot fogadtunk s azt mondta, hogy nagyszerű csuszáló-helyeket tud. — Te csak rab vagy, Pista, szólt, mikor elváltunk. És én igazat adtam neki. Nincsen semmi kedvem, szomorú a lelkem nagyon. Szeretnék mindig Pecek Péterrel beszélni, mert ő szabad.

Miért jársz te iskolába, lángész, mért rontod itta levegőt, ma ezt mondta a latin-tanár. Pedig én még mindig tanulok, a mama is velem van mindig, mert a papa is így akarja. A mamával tanulok előbb, aztán jön a nagy diák-tanítóm, végre is a papának kell mindent felmondanom este, vacsora után. És ha nem tudom a leckéket, felmarad velem. Nem tudok már panaszkodni se, elapadt a lelkem egészen s nem bánok semmit, fagyón fáradt vagyok. A fejem zug és bor-

zasztó dolgokat álmodok. Meddig tart még ez. Már én ezt nem bírom, ... de nem akarok egészen rossz fiú lenni.. . és én így maradok, amíg csak végem nem lesz.

A kis Tamás Pistának márciusban vége lett. De nem a tanulás ölte meg. Megfázott s egy hétig haldokolt gyöngé teste, míg végre megnyílt a börtönajtó. Kis rabszolgatársai ott álltak koporsója körül s a latin-tanár szép búcsuzó-beszédet mondott «a korán letört, sokat ígérő bimbóról». És beszélt megindító páthosszal az intézet fájdmáról. De most azt nem mondta, hogy lángész. Pecek Péter mondta csak odasomfordálva szurtos ruhájában a koporsóhoz:

— Isten áldjon meg, lángész, — szólt búcsúzóul, — már neked is jó.

Pecek Péter még mosolygott is, mert ő igazán tudta, hogy a kis Tamás Pistának már igazán jó.

2. *A kis Kereth Péterke.*

I. Anomalák.

A ködös decemberi reggelen dideregve ment nagy csomó könyvével a csöpp Kereth Péter az iskolába. Megdermedt ujjacskáival szorosán fogta a könyvet, meg-megállt s különös gonddal igazította meg a keménytáblás latin diárium-füzetet, nehogy kicsússzék a többi közül. Ebbe voltak beírva az anomalák, a latin rendhagyó igék. Nap-nap mellett gyarapodott a számuk, ijesztően teltek a diárium lapjai a rettenetes szókkal, melyeken a szegény Kereth Péter esze sehogyse tudott eligazodni.

Messze, a széles utca végén, már látszott a gimnázium komor épülete. Nagy, kopasz falaival úgy gubbasztott a szürke ködben, mint egy ugrásra kész nagy szörnyeteg. Kereth Péter, amint meglátta, összerázkódott. Ott a kín, a gyötirelem helye, a lélek kínozó börtöne. Rettenetesen kezdett fázni, apró lábacskaival nem lépkedett már szaporán. A felelem nehéz bilincsei nehezdedek rá, lassan, lábát húzva csoszogott tovább az utca kövezetén.

Haza gondolt. Édesanyjának csókja ott égett még ajkán, szelíd tekintete ott lebegett előtte, hallotta még apjának biztató hangját: Ne félj Peti, bátran Peti. Láta kis testvéreit, kik apró puha kezecskéikkel szeretettel simogatták végig arcát.

Alikor mindezeket végiggondolta s eszébe jutott a latin óra, megeredt szeméből a köny. Alig birt megállani a lábán.

A házak előtt söpörték a friss havat a szolgálók. Egyik-egyik tréfásan rászólt Péterre. Felelet nélkül ment tovább; Péter már nem hallott semmit. Fejében a borzalmas anomálák tömege zúgott. Boszorkány-táncot jártak a módok, idők s személyek különféle alakjai. Élő formát öltöttek s mindnek más-más alakja lett. Az egyiknek emberfeje» de lólába nőtt, a másik szárnyas kígyó volt, a harmadik kecskelábon ugrált. Ott gomolygott valamennyi Peti előtt. A nyelvüket öltögették, szarvaikkal feléje bökdöstek, kacagták, csúfolták.

Péter szeméből folyt, folyt lassan a könnyü s csak akkor eszmélt fel, mikor az iskola nagy szárnyas kapujához ért. Bentről széngázzal vegyes átható szag csapta meg. Ez az iskola, a szeretet hajléka, a tudomány temploma. Komor, zord, szűk folyosók futnak végig, nehéz boltozatok borulnak össze. A csupasz, szürke falak mentén cellaszerű alacsony ajtók nyílnak az osztályokba. A nagy csengetyü alatt mord képpel áll az iskolaszolga. Arca, keze, ruhája szénporos. Hajnaltól fűt, kiségitőt nem kap, mert a felsőbb hatóság igen takarékos. Az iskolaszolga mérges, lankadó buzgalmát a munkában pálinkával élesztgette s most ömlik belőle a bűzös illat és a durva beszéd. Különösen a második osztályra haragszik most. A kályhában sehogyse akart égni, füstölt s immár hajnaltól negyedszer szellőztetett s fűtött újra. Pedig, ha nem lesz meleg, vagy széngáz lesz a másodikban, akkor kemény szidást kap ma, mert ott lesz első órája a kemény Lombos tanárnak, akit a diákok csak pápaszemes kígyó néven emlegettek egymásközt.

Péter az ajtó rettenetes Cerberusa mellett alázatos köszönéssel ment el; a félelmes épület nevelési eszközéhez tartozott már ő is, Péter mégis bizalommal tekintett rá. — Az egyetlen ember ez volt, kitől ebben a nagy épületben nem rettegett, nem félt. Péter valamit szeretett volna már régen neki mondani, valamire szépen, alázatosan meg akarta kérni.

Hej pedig már A zsebpénzéből is összegyűjtött egy kis összeget, hogy könnyebben menjen a dolog. De hát nem merte mondani, hogy legalább öt perccel hamarabb csengessen, mikor Lombos tanár tart latin órái a másodikban. Csak öt perccel! Ezért lemondott volna mindennap szívesen a fél krajcár zsemlyepénzéről.

Az osztály már zsongott a gyerekektől. Mind tanult, csak Szeley veszekedett, ugrált vagy négy fiúval. Ezek mindenből buktak, ők nem törődtek a rettenetes pápaszemes kígyóval se, nem féltek Csurogh tanártól se, akinek diákneve a kis tigris volt. Most is hancuroztak s egyre háborgatták a többit.

Péter reszkető inakkal lépett be az ajtón. Szemét félénken hordozta körül az osztályban, melynek falán néhány német felírásu afrikai négereket ábrázoló kép függött.

Csendesen kuporodott le padjába s elővette a latin nyelvtant. Lehajotta fejét s át akarta ismételni az anomalákat. Hiába akarta, képtelen volt figyelmét megrögzíteni. Bántotta a mormogó zagyva zugás és minden pillanatban attól félt, hogy már órára csöngetnek. Fejében szörnyű zavar támadt, tompán zúgott s rémülve látta, hogy az anomalák teljesen összezavarodtak benne. Még csak egyetlen egyet se tud belőlük, pedig otthon megtanulta. Egész délután ezeket tanulta, lefekvés előtt ismét csak az anomalákkal foglalkozott, éjszaka ólmában is ezeket tanulta, reggel már jókor ezeket ismételte. S most még sem tud belőlük egyetlen egyet se.

A verejték kiütötte homlokát, mikor végig sírt a folyosón a csengő szava, ez a borzalmas halálének, melyet minden áldott nap annyszor hallott. Hallott éjszaka is és nem egyszer felijedt rá álmából.

A csengő szavára egyszerre megszűnt a zsongás. Ki-ki a pad szélére állt. A vigyázok hivatalos arccal figyeltek s valamennyien szívszorogva nézték az ajtót.

A folyosóról kemény léptek koppanása hallatszott be. Nehéz, éles lépések voltak ezek, mint rögök koppanása a koporsó tetején. A diákok már jól ismerték, ki megy végig a folyosón. A lépteknek neve volt. Most a kis tigris kopog végig, úgy lép, mintha három lábon járna. Most a hörcsög megy, egész talpára lép, sunyin, kémlelőde, lassan megy, mintha mindig prédára lesne.

Már végighangzottak a lépések a folyosókon, elcsendesült

minden, Lombos tanár késett, Péter lelke egy kicsit megkönnyebbült. Hátha nem is jön el, hátha otthon marad ma. Talán megbetegedett, talán elaludt. S egyszerre sok minden megfordult fejében. Ugy érezte, hogy az anomalákat tudja. Szépen egymásután jöttek eszébe.

A fiúk már megunták az állást, egyik-másik nem törődve a vigyázók fenyegetésével, le is ült, mások halkán beszélgetni kezdtek szomszédjukkal. Hanem aztán egyszerre megkoppant a folyosó. Siető, ugró lépések hallatszottak. Elült az osztályban minden nesz. Péter kétségbeesve érezte, hogy megint nem tud semmit az anomalákból.

Lombos tanár belépett. Egy ugrással a katedrán termett. Kabátját idegesen dobta le, rávetette magát az osztálynaplóra s gyorsan írt bele. A halálos csöndben csak tollának pörögése hallatszott. Péter rettegve kémlelte arcát: számíthat-e irgalomra.

Szigorú, hideg keménység ült ezen az arcon. A pokol kapui ridegebben nem meredhetnek az elkárhozott lelkek elé, mint a Lombos tanár arca. Egy ránc se vetődött rá. Hideg és sima volt, mintha kőből lenne. Péter térdei összeverődtek a pad alatt, halántékában lázasan lüktetett a vér, mikor a kis osztályozó könyv előkerült a belső zsebből. A pápaszem villogva siklott át a névsoron, a lapocskákon nekihegyezve szaladozott a ceruza, a kalkulusok szerencsétlen bejegyzője.

Csendes reszketés futott át az osztályon, mintha villámáram érte volna. Egyik-másik görcsösen szorította össze kezét, néhányan magukban imádkoztak, hogy ne őket szólítsa ki Lombos tanár.

A lelki gyötrellem szörnyű percei voltak ezek s még mindig szótlán hidegséggel futott a kis ceruza a kalkuluskönyvecske lapjain. Már egyszer végiglapozta Lombos tanár a névsort, most már visszafelé hajtogatta. Villogott pápaszeme, összeráncolódtott homloka. Szaladt, szaladt a ceruza, míg ismét végére nem ért a névsornak. Melyik lapon kinek a neve van, Lombos tanárnál, nem tudták, mert nem betűrendben volt írva a névsor, hogy még rettenetesebb legyen az osztály fölé függesztett Damokles-kard.

Péter előtt összefolyt minden. Nem látott már tisztán senkit, a sok-sok apró fej egy elmosódott szürke foltba olvadt össze, olyan volt, mintha a falak is összeszaladtak volna.

Péterrel forgott az osztály, képtelen volt bármire is gondolni. Idegei felmondták a szolgálatot.

Egyszerre csak a nevét hallotta. Az osztály megkönnyeb-
bülve lélezett fel. A görcsösen összekulcsolt kezek reszketvo
nyíltak szét, a megakadt lélekzet ismét működésbe jött. A me-
reven bámuló szemekből elröppent az ijedség s a remény, a
szabadulás szikrája gyúlt ki bennök.

Péter, mintha fájdalmas szúrás érte volna, hirtelen fel-
ugrott. Keze reszketve kapaszkodott a padba. Érezte, hogy
vége.

Lombos tanár rideg hangon tette fel a kérdést. Egy
anomalát kérdezett. Nem, nem, Péter képtelen volt gondol-
kozni. Mintha nagy, nehéz ütés szakadt volna fejére, szédülni
kezdett. Szeme előtt tűzkarikák szaladoztak, forogtak, egy-
másba csapódtak rettenetes gyorsasággal. Szikrák röpködtek
borzalmas sistergéssel. A Lombos tanár hideg, recsegő hangja
térítette magához. Új kérdést kapott, de már az osztályzó-
notesz felé nyúlt, a kemény kéz, megvillant a kis ceruza csont
gombja.

Szaporán szálltak a kérdések, mint a jégverés. Nem,
Péter egyre se tudott felelni. Lelkét a félelem összeszorította,
agyában feszült minden s képtelen volt csak egy szóra is ki-
nyitni száját.

— Nem ültetek le, nem . . . felelj, — hallatszott a
Lombos tanár hangja s letette a kis jegyzőkönyvet, a ceruzát
hideg, halálos nyugalommal.

Szenvedj, szenvedj, kínlódj, mint a halálraítélt az akasztófa
alatt. Tépődjék ronggyá a kínok kínja között minden ideged,
Péterke. Csöpp szíved reszkessen, mint a halálra kíntott,
kötélre kötött madaré, így kívánja ezt az anomália, a dicső
anomália tudása . . . Ó Péterke, a te sápadt kis arcoskád ha-
lálós félelmét senkise látja, verejtékező homlokod kínjain nem
könyörülnek . . . Szenvedj, szenvedj, kínlódj, te haszontalan
kis Péter, a borzasztóan bölcs anomalák kívánják így.

És rettenetes vergődésed nem látja anyád, ki édes szóval
simogatta meg szösze fejecskédet, mikor tegnap oly szorgal-
masan tanultad az anomalákat. Nem látja senki, hogy gyötrő-
dik a te lelked, hogy tépi, marcangolja éles, kegyetlen kör-
meivel az anomália-szörnyeteg könyörület nélkül lelkedet. Te
állsz, Péterke s mártirabb vagy a mártiroknál, mert amazok

tudták, miért hálnak meg, de te nem tudod, miért szenvedsz.

Az osztály hideg nyugalommal nézte a Péter vergődését, a Lombos tanár mondásain még nevetett is. A gyerek önző. A halálos rettegés ott volt lelkükben: ki következik majd Kereth Péter után.

— Leülhetsz, — mondta végre Lombos s nyugodtan írta be kis könyvébe a Péter rossz kalkulusát

Még egy borzalmas szónoklat következett ezután, melynek szavai tüzes szegekként hullottak s világ végét hirdette mindazoknak, kik az anomalákból csak egyet is megtanulatlanul hagynak.

Péterke már ezt nem hallotta. Lelke, mint a halálra sebzett madár, szárnyaszegetten feküdt, összetörten. Nem tudott örülni, nem szomorkodni, csak nézett fénytelen, reménytelen szemmel előre. Nem látta már iskolai atyját sem, Lombost, nem hallotta fenyegető szavait. Sírni se tudott, mert ebben a pillanatban minden érzés meghalt a Péterke lelkében. És mindez az anomalák miatt! . . .

II. Alkonyat.

A sovány kaszás a virágok hónapjában finom acélpengét tesz kaszája ösztövére nyelére, sötét köntösét felcseréli rózsaszín paláستtal s így indul el nagy útjára. Virágot, bimbót fog kaszálni kemény emberi kórok helyett. Nem a velőtlen csontokon fogja kipróbálni kaszáját, hanem a finom, kedves virágocskákon. És megy, száll, nem mint zúgó fergeteg, hanem mint langyos fuvalom. Megy, száll, száll s letelepszik ide is, oda is, mint kedves játszópajtás, kivel jó lenni, kivel jó menni, jobb vele ölelkezni, mint élni.

És a sovány kaszás kiterjeszti rózsaszín palástját az ő választottja fölé, megsuhintja finompengéjű kaszáját s lehull a bimbó, a virág. Nagyot kacag és tovább száll, játszópajtásnak szegődik s megint suhint a kaszájával és megint lehull egy virág.

Eberek, látjátok a munkáját? Halljátok kaszája suhogását? A virágok hónapjának rettentő aratása ez. És ti még

álltok, kezetek nem szorul ökölbe. Csak könnyeitek vannak. erőtök nincs? Nincs! . . .

Szállt, szállt a sovány kaszás rózsaszín palástjában és a kis Kereth Péterkeék háza felé tartott. Késő éjszaka volt már. Eloltva a háznál minden világ és csend van. A kertre néző ablak nyitva, mert forró az éjszaka. A halál ennél az ablaknál állt meg. Benézett. A hold sásütött a Kereth Péterke sovány, vértelen arcára. Sokáig nézte a Halál ezt a kis arcot s belelopta nézésével magát a kis Kereth Péterke álmába.

Igen, Péterke ezen az éjszakán a rózsaszín-palástos Halállal álmodott. Vele járt szép hímes réteken és pillangót kergetett a fényes napsugarban. A Halál vele hancurozott, behizelgően beszélt s szelíden mosolyogva nézett rá. Aztán így szólt Péterkéhez: Fogd meg a köntösöm szélét, mert röpdülni fogunk.

Péterke megfogta a köntöse szélét és ekkor a Halál elkezdett vele röpdülni. Szálltak mind magasabbra. Elérték a gomolygó felhők magasságait. Csodás, ragyogó felhőmezők terültek el itt.

— Szaladozzunk, — szólt a Halál. És szaladtak. Puha, selymes felhőmezőkön futottak keresztül-kasul. Finom pelyhe a felhőknek nem törte a Péterke lábát. Teste könnyű volt és bírta a futást. Csak a játék gyönyöre töltötte el lelkét és örült Péterke nagyon.

Mikor itt kiszaladozták magukat, így szólt a Halál: fogd meg ismét a köntösöm szélét, mert magasabbra fogunk röpdülni. És megfogta Péterke ismét a Halál köntösét.

Szálltak, szálltak megint. Messze elmaradtak a felhőmezők. Akkor Péterke így szólt: Félek, nagyon félek, bácsi. Annyit játszottam már veled, holnap ezért kikapok nagyon Lombos tanár úrtól. Eresz vissza a földre, latint akarok tanulni. Holnap biztosan felelek, fel van adva az egész nyelvtan. Egy egész könyv. Eressz vissza, édes bácsi!

A Halál mosolygott s azt felelte: Ne félj, Péterke, mindjárt ott leszünk fent. Látod fiacskám én a Halál vagyok. Aki megfogja a köntösöm szélét, az meghal. Te már meghaltál, Péterke. Nem kell visszamenned a földre többé. Nem kell már félned Lombos tanár úrtól. Nem kell latint tanulnod s a

kis noteszba már nem ír neked szekundát se Lombos, se Csath, a kis tigris. Mindketten beírták a sok-sok szekundával tele jegyzett noteszba, hogy meghaltál. Még egy párszor tévedésből föl fog majd szólítani Lombos tanár úr, de neked már nem kell felelned.

— Így lesz-e aztán, — kérdezte Kereth Péterke.

— Így lesz, fiacskám, — szólt a Halál s ebben a pillanatban messzeterjedő széles, fénylő mezőkre értek. — Itt vagyunk, — mondta a Halál.

Péterke szétnézett és sok-sok hozzá hasonló gyereket látott a mezőségen. Valamennyien játszottak s mindnek jó kedve volt. Ott játszott köztük a féllábra bicegő Tornyos Pista is, aki a múlt évben a vizsgák előtt öngyilkos lett.

— Te is megérkeztél, Péterke, — szólt Tornyos Pista és jókedvűen rázta meg a Péterke kezét. — Jöjj játszani velünk, itt nem kell félned. Oh, ez a boldogság mezeje. Ide nem ér el a kis notesz, nem kell se a latint, se az algebrát magolni. Jöjj, játsszunk.

És Péterke összebarátkozott hamar a többi gyerekekkel is és játszottak gondtalanul, félelem nélkül. Vidáman futkostak, nem törődtek azzal, hogy holnap iskolába kell menni.

. . . Az álomnak hirtelen vége szakadt.

— Péterke, Péterke, — költögette őt édesanyja. — Kelj fel, még tanulnod is kell.

Péterke még mosolygott, mikor felnyitotta szemét. Szeméből az álom boldogsága sugárzott. Hanem aztán, mikor egészen felébredt s eszébe jutott a Lombos tanár latin órája, rettenetesen elszomorodott. Szeretett volna még álmodni, szerette volna, ha csakugyan való lett volna az, amit a Halál mondott neki.

Kezébe vette a könyvet s kiment a kis kertbe, de nem tudott tanulni. Mindegyre a Halál, járt eszében, a gyönyörűséges álom, a kedves játszás s a kis féllábra bicegő Tornyos Pista, akinek már jó, mert nem kell félni.

Még korán reggel volt. A nap fel se kelt, csak éppen első sugarai festegették az ég alját. Péterke az eget nézte, a rózsaszínű eget. S úgy találta, hogy az a mező, hová a Halál vitte, éppen olyan színű volt. A latin rendhagyó igék, az anormalák helyett a Halál járt eszében s kívánatosnak tartotta.

Bele belenyilallott lelkébe az a gondolat, hogy pár óra

múlva becsöngetnek a latin órára s a pápaszemes Lombos tanár be fog lépni az osztályba. Elő fogja venni a noteszát s reszketni fognak tőle mindnyájan. Fel van adva az egész latin nyelvtan, a múlt évi is. Mindent tudni kell.

Mikor erre gondolt, megdermedt a félelemtől, reszketett s hangosan tanulni kezdett. Vacogott a foga félelmében s nem fogott az esze.

Nem, nem. Sok-sok lapja a nyelvtani könyvnek ott állt előtte.

— Nem fogom én ezt tudni sohasem, — sóhajtotta Péterke és sírni szeretett volna.

Bement a vadszöllő-lugasba s megpróbált mégis tanulni. Hangosan olvasta a példákat. Olvasta, olvasta, de az esze minduntalan cserben hagyta. Mind halkabbá vált hangja, mind nehezebb lőtt a szeme, egyszerre csak lecsukódott. Sovány, sápadt fejecskeje ráborult a latin nyelvtanra s úgy aludt.

A Halál mellette termett. Szelíden megfogta kezét s így szólt hozzá: Mért gyötröd te magadat, Péterke. Akarsz-e velem jönni. Ott tulnan, ahol már voltál velem, csak boldogság van. Péterke, jöjj velem. Harmatos, üde mezők várnak ott rád, már nem egy pajtáskád hallgatott rám. Látod, egyik se bánta meg. Egyik se akar vissza jönni a földre, hogy megint kezébe kerüljön a Lombosnak, vagy a kis tigrisnek. Tarts velem Péterke!

Péterke nem felelhetett, mert felébredt. Ijedve nyitotta fel szemét s besietett. A reggeli már ott állt készen az asztalon.

— Siess Péterke, — szólt édesanyja. — Siess, mert elkésel az iskolából. Aztán vigyázz. Figyelj és szedd össze az eszedet, Péterke. Kijavítsd a latint.

— Ki ám, — szólt apja is. — Szégyent ne hozz a fejünkre.

— Nem mernék az emberek szeme elé kerülni, ha megbuknál, az értesítőben mindenki elolvasná, hogy a Kerethék Péterje megbukott. Nagy szégyen lenne ez, fiam, — mondta anyja s biztatón nézett Péterkére.

Péterke pedig fogta a könyvét és ment az iskolába. A feje szédült, a lába reszketett. Fülébe csengtek édesanyja, meg az apja szavai. Pedig tudta, hogy meg fog bukni. Lombos tanár rettentően megmondta már ezt neki még az év elején. És mondta azóta majdnem minden órán. Érezte, hogy

ma is fog felelni. El van veszve, nem tud semmit. Ez az utolsó latin óra. S a vizsgáig se tudja megtanulni a latint. Szégyent fog hozni a szüleire, ott fog állni az értesítőben kinyomtatva, hogy megbukott . . . Mindenki olvasni fogja s a szüleinek szégyenleni kell magát miatta.

Szédült a feje s reménytelen sötétség támadt a lelkében.

Rettenetes óra volt ez az utolsó. A szomorúságok s gyötrelmek órája. Lombos tanár eljött a fellegekben ítélni. A végítélet trombitájának erejével hangzott minden szava és nem volt ebben könyörület, se vigasztalás, se remény.

Már vége mindennek. Befejeztetett. A vizsga már csak a kegyelemdőfést fogja megadni — nyilvánosan, mindenki előtt. Ez a szabály és ettől nincs menekvés. Rettenetes lesz ez, rettenetes. Sokan lesznek ezen a kivégzésen jelen. Az áldozatok kiállnak sorba a porondra, hogy a rettentetlen óriással, a nagyerejű bajvívóval, Lombos tanárral megvívjanak.

Nincs remény, vele nem bír senki. Ő leveri mindeniket. Gyilkoló tőre, a notesz vékony ceruzája neki szegeződik az áldozatnak s mikor már az eltéphetlen hálóban fetreng az áldozat, próbaszúrásokat fog tenni rajtuk. Óh, ez a kínzás.

Péterke tántorogva hagyta ott az iskolát. Megvárta, míg mindenki eltávozik, aztán ő is elment. Imbolyogva ment a forró utcákon s mellé szegődött a rózsaszín-palástos Halál. Elébe terjesztette köntösét s biztatta: Fogd meg a szélét, Péterke, elviszlek a felhők sugaras mezejére, azon is túl, a boldogok helyére . . . Tornyos Pista vár! . . .

És Péterke elfeledkezett szüleiről, kis testvéreiről, el mindenről és ment a Halál útján.

Nem ment haza. Gyors és biztos léptekkel haladt a mező felé. Mikor elhagyta a várost s elérte a kis réti gyalogutat, mely fűzfabokrok között kanyargóit tova, elkezdett futni. A Halál biztatta: siess, siess, jól fogd meg köntösöm szegélyét.

És Péterke futott. Könyvei széthulltak, már csak egyetlen egy maradt a hóna alatt, a latin nyelvten.

Messze bent járt már a mezőben. A fűzfák elfedték a várost, csak a tornyok s az iskola tetejét látta. Még egy kicsit fuss, szólt a Halál, biztatva Péterkét. Még egy kicsit.

Alig lélekzett már. Sipitva tört elő kis melléből a lélek zet. Szemére kábultság borult. No, de ott volt már a nagy víz süppedő partján. Mosolyogva csillogott feléje a hatalmas víztükör.

— Itt vagyunk, — szólt a Halál.

Péterke akkor megrettent. Még egyszer szerette volna megcsókolni az édesanyját, apját s kis testvéreit. Vágyva nézett a város felé. Mint egy sokszemű szörnyeteg, nézett rá villogó ablakaival az iskola. Hóna alul kiesett a rettentő latin könyv.

Péterke rátekintett és egyszerre jeges borzongás kezdte szorongatni a szívét.

— Látod, látod, — mosolygott a Halál. — Mégis vissza akarsz menni. Kapaszkodj bele palástomba. Szállni fogunk, mint a múlt éjszaka a púba, játékos mezőkre. Pajtásaid várnak.

És Péterke görcsösen megragadta a Halál köntösét. S ebben a pillanatban a folyó hatalmas tükre ragyogó felhőmezővé vált alatta. És szállva szállt ezen a mezőn, a Halál köntösét fogva és a boldogságos rétekre gondolva, mosolygott sápadt arcocskája.

. . . És mosolygott a sovány kaszás, a Halál is. Rózsaszín palástjában tovább száll s megsuhogtatja éles kaszáját, mert a virágok hónapja a virágok alkonya. Száll, száll s belelopja magát apró, gyötrődő lelkek álmába s az örök alkonyat vágját csöppenti az élet kelyheibe.

És ti emberek! mikor fogtok felébredni és mikor fogjátok mondani: az élet gyökereit nem szabad a halál vizével öntözni . . .

3. Jancsi és Géza.

1.

Géza tíz esztendősi pesti gyerek. Egyetlen fiacskája egy jómódú papának, aki falun a saját villájában szokott nyaralni.

Jancsi tizenkét esztendősi falusi gyerek. A *Géza* papája vincellérének fia. *Gézát* *Jancsi* magázza és urfinak szólítja; *Géza* *Jancsit* te-nek nevezi, néha ezt is mellé teszi: majom. Egyébként jó pajtások, együtt játszanak nap-nap után.

Színtér: Az erdő mellett egy kis rét.

GÉZA (*Jancsihoz*): Te olyan erős vagy, mint a gorilla.

JANCSI (*önérzettel*): Aztán milyen erős az a gorilla.

GÉZA: A gorilla szét bírja harapni még a puskacsövet is

JANCSI: Olyan erős?

GÉZA: Olyan ám. Mikor a mellét veri, úgy szól, mint egy dob. Verd csak a melled.

JANCSI (*kidülszti a mellét s veri*): Szól-e így a gorilláé?

GÉZA: Isten bizony, így nem szól. Te, hallod, gyönyörű melled van. Majd ha én is tagja leszek az atlétikai klubnak, nekem is lesz ilyen mellem és akkor én is dobolok a mellemen.

JANCSI: Hát ott abba az izébe mit csinálnak?

GÉZA: Te azt se tudod, mi az az atlétikai-klub. Ott minden ember erős lesz. A papám is oda jár. Míg ő oda jár, addig szokott hozzánk eljönni a Miki bácsi. Ez aztán pompás ember. Fél kézzel felemel engem, olyan malaca van a karján, mint egy vekni.

JANCSI: Hát aztán az urfinak van-e sok pénze?

GÉZA: Barátom, az embernek mindig arra kell törekedni, hogy kellő jövedelmi forrásai legyenek. Hallgass ide, az én jövedelmi forrásaim a következők: először is minden nap kapok a papától 20 fillért zsebpénznek, a mamától rendes zsebpénzem nincs ugyan, de azért mindig ad pénzt, valahányszor méregbe jövök s azt mondom, hogy beáruolom a papának a Miki bácsit. Aztán van még egy titkos pénzforrásom, ez a papa íróasztalának fiókja. Onnan is szoktam sikkasztani, mikor a Hanka nagyon szorongat. Az a kis béka egészen meggazdagodik. De mindegy, annyira szeretem, hogy még lopok is érte. Szoktál-e te majmom lopni?

JANCSI: Én . . . én . . . de hisz lopni nem szabad.

GÉZA (*nevetve*): Hát persze, hogy nem, de a papa is azt mondta, hogy tolvaj az egész világ, nálunk Budapesten meg mindenki lop.

JANCSI; De ez bűn. Az isten megver érte.

GÉZA: Fiam, te csak egy műveletlen majom vagy. Egyéb-ként is többször hallottam már, hogy nincs Isten. Egész egyszerűen nem kell félni. Ha esetleg bajba kerül az ember, akkor még mindig van ideje, hogy főbe lőjje magát.

JANCSI: Igazi puskával?

GÉZA: Te egy tudatlan gyerek vagy. Puskával a bakák lövik agyon magukat . . . De nesze, gyűjts rá egy cigarettára: *(Mind a ketten rágyújtanak.)* Holnap szivart hozok.

JANCSI *(érdeklődve)*: Hát ha nem puskával, hát mivel lövi ube magát az uríi?

GÉZA: Revolverrel. Az apám mindig hord a zsebében revolvert, az anyámnak is van, de még otthon nálunk a falon is függ.

JANCSI: Őzt lő az a revolver?

GÉZA: Hogyne lőne. Csak úgy lő, mint a puska, de ötször is lehet vele egymásután löni.

JANCSI: Én még ilyent sohase láttam. Tán még verebet is lehet vele löni.

GÉZA: Lehet hát.

JANCSI: Hát varnyút?

GÉZA: Azt is lehet.

JANCSI: De jó vóna.

GÉZA *(hirtelen)*: Várj meg itt, elszaladok érte haza. De megvárj. Esküdj meg, hogy megvársz.

JANCSI: Isten engem úgy segítjen.

GÉZA: Mondd azt, hogy becsületszavamra.

JANCSI: Becsületszavamra.

GÉZA *(vióázakiált)*: Szivart is hozok

Jancsi egy ideig bámulva néz Géza után, aztán hanyat fekszik a fűben. Egy ideig még szívja a cigarettát, aztán szétbontja. Kábult a feje, ijedve akar felugorni, de forog vele a világ. Megint leül s bambán néz maga elé.

II.

GÉZA *(messziről kiált)*: Itt vagyok már és hozom . . . De mást is hozok ám. Ma görbe napot csinálunk. *(Jancsihoz ér.)* Hát neked mi bajod?

JANCSI: Ma azt én nem tudom, de úgy forgott velem a világ, mint a forgószél.

GÉZA *(kacag)*: Persze, a cigaretta, én is így jártam, de már hozzászoktam. Itt egy szivar, ettől már nem lesz bajod. Én is rágyújtok. *(Rágyújtanak.)* Nézd csak, mi mindent hoztam. *(Géza egymásután rakja ki a zsebéből.)* Ittál-e márkonyakot?

JANCSI: Nem én.

GÉZA: Ez ám az ital. Ilankával ezt is szoktunk inni. Ve-lünk mindig van. Ettél-e már kaviárt?

JANCSI: Nem én.

GÉZA: Ezt is hoztam. Ezt keresni fogják ugyan s majd kap a szakácsné. Hankával ezt is szoktunk enni, azt mondja Hanka, hogy ettől szebb lesz az ember Kiflit is hoztam. Itt a revolver is. Egy csomó töltést hoztam hozzá. No, de elébb lakmározunk és igyunk. Poharat is hoztam.

(Géza mindent kirak a gyepre s két boros poharat megtölt konyak-kal. Jancsi a revolvert nézi)

JANCSI: Ez a revolver? Vaszól van, vagy ezüsből, hogy úgy ragyog?

GÉZA: Igyál. (*Koccint.*) A szépnem egészségére. Fenékgig! (*Isznak*)

JANCSI (*köhög*): Ez a konyak?

GÉZA: Még se vagy te olyan erős, mint a gorilla, mert téged még a konyak is megköhögтет. Látod, nekem nem árt. A Hankának se árt. Azt mondja a Hanka, hogy a konyaktól erősebben tud csiklandozni az ember.

JANCSI (*méltatlankodva*): Én erősebb vagyok a gorillánál

GÉZA: Hát akkor igyál. (*Tölt.*)

JANCSI (*megint köhög*): Paprika van ebbe.

GÉZA: Ebbe nincs paprika. Ez finom konyak, te majom.

JANCSI (*akadozva*): Adjon még az urfi egy pohárral, hadd látom.

GÉZA (*ittasan*): Ez főséges ital, urnák való. (*Tölt.*) Ha itt volna a Hanka, de megcsiklandanám. (*lázna.*) A Hanka finom egy lány . . . ő egy szép lány.

JANCSI (*ittasan*): Én meg majom vagyok, azt mondta nekem.

GÉZA: Te majom vagy.

JANCSI (*mérgesen*): Maga is az.

GÉZA (*felugrik, tántorogva*): Ne mondd azt, te majom, nekem.

JANCSI (*felugrik*): De nekem se mondd, te tolvaj.

GÉZA: Komisz majom, lelőlek.

JANCSI (*kiabálva*): Én nem félek tőled, te sápadt tök-mag. Az apám is, az anyám is azt mondta, olyan vagy, mint egy zöldbéka.

GÉZA: Hallgatsz! Beléd lövök.

JANCSI: Szeretném látni. Megfojtalak.

GÉZA (*Géza felkapta a revolvert s Jancsi felé tartja*): Ne!

JANCSI (*hirtelen torkon ragadja s letéperi*): No, ki a majom.

GÉZA (*hörögve*): Te . . . te . . . te.

JANCSI (*elereszti Gézát s a revolvert kiveszi a Géza kezéből*): Majd én lölek le.

(Géza mozdulatlanul részegen fekszik. Jancsi a revolvert a Géza fejéhez tartja s egy ideig elsütni próbálgatja, de nem tudja, aztán ő is odaroskad Géza mellé).

4. A babi.

Zendülő Pál épen a pagátot akarta elfogni álmában, mikor egy erélyesebb érintés felébresztette. Ijedve nyitotta tel szemét.

— Nem hallotta, én úgy gondolom, sírt, hallatszott a felesége suttogó hangja.

— Ki sírt, fiacskám? kérdezte Zendülő Pál.

— Én hallottam, hogy sírt. Oly keservesen sírt, ismételte a felesége.

Zendülő Pál ijedve kapott az éjjeli szekrény felé, mert rosszat gondolt, pillanatnyi elmezavart, illetve ilyesfélét.

— A babi sírt, szólt a felesége. A babi.

— A babi, ismételte Zendülő Pál s mosolyogva fordult egyet, hogy tovább folytassa a pagát elfogását (hátha csakugyan el tudja fogni), de felesége újból oly szívrehatóan ismételte, hogy a babi sírt, hogy Zendülő Pál kénytelen volt újra felnyitni a szemét.

— Lelkem, hisz még a babi nem sírhat, még nincs itt velünk.

— De én már hallottam a sírását és kérlek, ne légy olyan álomszuszék.

— De . . . próbálkozott Zendülő ellenkezni, azonban hiába. A kongós óra egymás után verte a negyedeket s még mindig habíról folyt a szó. A babiról, aki még meg se volt.

A babi alakja így merült fel egy csendes éjszakán s ettől kezdve ő uralkodott a házban. Ő lett a házi bálvány. Zendülő Pál úgy vélte, hogy kemény ember s elveiből nem egy köny-

igen szokott engedni, de egyszer mégis csak azt vette észre, hogy meghódolt a babi nem létező alakja előtt. Le kellett mondani egy egy érdekes kaszinói délutánról, mert a habiról óhajtott vele beszélni a felesége. El kellett mulasztani egy-egy kedélyes baráti poharazást, mert a felesége valami könyvet olvasott, melyben a babikról van szó. És így ment ez vég nélküli sorozatban, hol ez, hol az akadt s mindig csak a babi volt a zsarnok, a habiról esett szó, a babi esetleges betegsége került elő, a babi táplálkozása, ruházkodása, stb. stb., szóval mindig a babi. Zendülő Pál már csak abban bizakodott, hogy talán másképp lesz, ha a babi valóban ott fog sírni a bölcsőben.

Elérkezett ez a nagy esemény is. Zendülő Pál boldog volt. A habit most már nagybetűvel kellett kimondani s olyan hatalmas, erős legénykének ígérkezett, hogy Zendülő a legnyugodtabb napoknak nézett elébe.

A nyugalmas napok azonban sehogyan se akartak elkövetkezni. Igazi zsarnokká csak ezután lett a babi. Ha a babi sírt, ha nevetett, ha kis kezével a levegőbe kapdosott, ha aludt, ha ébren volt, ez mind egy-egy ok volt arra, hogy Zendülő Pál a babiról halljon régi, új, újabb s legújabb bölcsességeket, elmékedéseket, feltevéseket, megállapított igazságokat, melyek hol mélyen jártak, hol magasan szárnyaltak.

A babi pedig fejlődött szépen, erősen, pirosan, mint egy teljesen egészséges gyerek, aki mitse törődik bölcseséggel, elmékedéssel. Nőtt, nőtt s már végig tudott tipegni a szobán is.

A gyerek már talpra tud állni, gondolta Zendülő, ez a legékesebben bizonyítja azt, hogy a babi nem szorul semmi különös könyvtudományra. Zendülő előtt ismét feléledt a jobb napok csalóka reménye. Gondolta, ismét szabad levegőbe juthat.

A keményebb idő azonban csak most következett el. A babi minden mozdulata egy-egy aggodalom forrásává vált. A veszedelmek, melyek eddig csak papiroson környékezték a babit, jórészben valósággá váltak.

— A babira vigyázni kell, kétszeresen vigyázni, mondogatta a felesége Zendülő Pálnak. A babi eleshet, a babi a kályha mellett tüzet foghat, a babi magára ránthatja a széket. És ezer más ilyenféle eset akadt, mind megannyi veszedelem.

mely ellen a baba védeni kellett. S persze a védő szerep egy jelentős része Zendülő Pálra, mint boldog apára maradt.

A baba mindazonáltal el is esett, neki is ment a széknél s egyszer-egyszer meg is égette magát, mert a baba eleven volt, mint a kénese. Ugy nőtt, mint a gomba, de olyan lett, mint a tuskó: erős, pirospozsgás és Zendülő Pál megint remélni kezdett. Gondolta: a gyerek olyan, mint egy vasulyok, ez ha iskolába kerül, vezetés nélkül is megél. Nem lesz utolsó fickó.

Elérkezett ez az idő is, mikor a babát már Palikának kellett szólítani, mivelhogy iskolás sorba került. Boldogan konstataálta ezt Zendülő. Kifejezést is adott örömének ezen bölcs szavakkal:

— Lelkem, mondta a feleségének, ifjabb Zendülő Pált gyönyörűen felneveltük, most már kiszállhat kis madarunk a fészekből. Hagy csiripeljen ott a többivel a fákon.

No csak ezt kellett mondani öregebb Zendülő Pálnak, ami ezután következett, hasonlított a végítélet trombitájához.

— Persze, hogy a szépen induló gyerek elpusztuljon, hogy elkorcsosodjék, hogy lelke és nemes szíve az élet sarával teljék meg . . . Hullott a szó Zendülő Pál fejére, mint a jégeső. És Zendülő Pálnak ismét le kellett tenni a jobb napok reményéről, ifjabb Zendülő Pált kellett gondozni, tanítani, nevelni, mert a kis Pált mamája a szülői házból nem eresztette ki.

Mind szebb, gömbölyűbb betűket vetett Palika, beleszokott a számvetés nehéz tudományába is, szerette a könyveket, szóval minden nevelés dacára fejlődött.

Zendülő Pál örömpeső szívvel dörzsölgette a kezét. Halad a gyerek, fejlődik s mihelyt megéri a nagyobb iskolára, kötéllal se tarthatja itthon az anyja, gondolta Zendülő Pál s feltette magában, hogy ebben a dologban nem enged. Röpüljön ki a gyerek, szálljon a többivel.

Hát eljött ez az idő is és Zendülő Pálnak volt bátorsága véleményének kifejezést adni. Keményen tartotta magát, mert egy kicsit arról is volt szó, hogy azt a pagátot elfogja, amelyet ama bizonyos éjszakán elszalasztott, mert a baba sírt . . .

A kemény harcot háromnapos úgynevezett házi perpatvar, egynapos néma búbanat, majd a Zendülő Pál föltétel nélküli teljes meghódolása és a békekötés követte. A baba

otthon maradt, mert annyi testi s lelki veszedelemnek csak nem lehetett kitenni (amint a felesége mondta).

Zendülő Pálon a vereség után elégiai hangulat vett erőt. Lemondott minden reményéről annak, hogy jó délutánokat tölthessen régi barátjai között, de lemondott arról is, hogy ifjabb Zendülő Pálból valami lesz. Keserves gondolatok ülték meg lelkét, melyek néha a rémlátások ódai magaslatára emelkedtek. Biztosra vette, hogy a fiából amolyan anyámasszony katonája lesz, aki az első szabad napsugártól el fog olvadni és semmi esetre se lesz olyan, mint a többi gyerek. Olyan lánygyerek lesz és rajta fognak mulatni a társai. Ez fájít Zendülő Pálnak nagyon.

Év múlt év után s a habi nyurga ifjúvá serdült. Kicsit sápadt volt, kicsit lányos, miként Zendülő Pál úr jóelőre megjövendölte. Olykor-olykor megkísérelte, hogy feleségét a maga útjára térítse, de a viharos házi háborúk, az utána következő néma búbánatos napok mindig megtörték Zendülőt. Szomorúan nézte a babit és sóhajtozva gondolt arra az éjszakára, mikor a baba sírt, holott még üresen állott a bölcső. Öregebb Zendülő Pál annak se örült igazán, mikor a papiros, a pecsét azt bizonyította, hogy ifjabb Zendülő Pál már érett.

— Ezt a gyereket sikerült a feleségemnek agyonnevelni, mondta, mikor Pál urfi végre először kelt szárnyra, hogy ellenőrzés nélkül rójja az ifjúság életútjait. Szomorúan nézett a gyereket vivő vonat után s azt gondolta, hogy pár nap múlva sírva fog hazaszaladni a mamája mellé.

Ifjabb Zendülő Pál távozása után a harmadnapon már a fejét kapdosta idősebb Zendülő Pál, mert a gyerek nemcsak, hogy haza nem szaladt, de még egy sort se írt. Mi ez? kérdezte. A negyedik nap már ideges lett, az ötödik nap már valami balesetre gondolt. Csak azon csodálkozott, hogy a felesége egy szóval se említi a babit. A hatodik nap célzásokat is tett erre felesége előtt, de csodák csodája sehogy se sikerült szóba keveredni a feleségével, mintha csak szántszándékkal kerülné a beszédet babiról.

— Mi a csoda ez? kérdezte önmagában idősebb Zendülő Pál és sehogy se tudott feleletet adni magának. Felesége

titokzatos hallgatásba merüli ezt a hallgatást nem tudtatömi.

Egyszer tán mégis. . . Igen, a babi irt: «A mamát már pumpoltam (össze is szidott érte), most rajtad a sor, öreg. . . küldj egy kis pénzt, mert hát. . .»

— Lumpol a gyerek, a babi lumpol mégis, kiabált idősebb Zendülő Pál és örömében majd kiugrott a szíve.

Tartalom.

	lap
1. Bevezetés	3
2. Családalapítás	4
3. Szabad-e nőszülnöm	7
4. Az otthon	9
5. Az első	12
6. A babona és a csecsemő	14
7. Az egyke-gyermek	15
8. A gyermek testi egészsége	17
9. A bölcsőtől az iskoláig	19
10. A jónevelő család	20
11. A gyermek lelki egészsége	27
12. A gyermek és a játék	29
13. A mese	34
14. A serdülő-kor	35
15. Az iskola s a gyermek	38
16. Az öröm s az ifjúság	39
17. A gyermek s a pornográfia	41
18. Ponyvairódalom s a gyermek	44
19. A gyermek erkölcsi érzése	48
20. Apróságok a gyermekről 1. A gyermek s a környezet, 2. A csoda- gyermek. 3. Az iskolatásak. 4. A kegyetlenség s a gyermek 5. A gyermek-szanatóriumok. 6. A gyermek alvási ideje 7. A gyermek művészi hajlandósága. 8. Nemzetközi gyermekcsere 9. A lakás és a gyermek fejlődése. 10. Gyermek olvasócsar- nokok. 11. A kleptomániás gyermek. 12. A gyermek kará- csonya	51
21. Gyermek öngyilkosok	70
22. Pályaválasztás	72
23. Történetek. 1. Egy kis rabszolga írásai. 2. A kis Kereth Péterke. (Az anomáliák – Alkonyat) 3. Jancsi és Géza 4. A babu	73